

KOSSUTH LAJOS ÉLETE

SZÓBAN, IRÁSBAN ÉS TETTBEN.

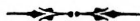

Születése századik évfordulóján
===== a magyar népnek, ifjuságnak =====

írta

Dr Vajda Emil.

————— 4 képpel, —————

KIADJÁK GROSS TESTVÉREK GYŐRÖTT.

1902.

KOSSUTH L arcképe.
1894

I. RÉSZ.

ÉLETRAJZI VÁZLAT.

Jelige : Hiszek egy Istenben,
Magyarok Istenében,
Ki népét megáldá
Szép honnal jó kedvében.
Még áll a hármás bércz :
Mult nagyság emléke,
Még zúg a négy folyam :
Szent egység jelképe.
E nép föltámad még
Uj élet s reményben :
Hiszek egy Istenben.

F. b.

ELŐSZÓ.

Egyéni hála és hazafi kegyelet szerény két virágszála, a miket e kicsi könyvben az én névtelen tollam helyez egy országosan ünnepélyes pillanatban a legujabb és legszentebb nemzeti oltárra: *Kossuth Lajos* sirhalmára.

Egy tőnek két hajtása ez is, az is. S gyökérszálaik visszanyúlnak a messze multba s le mélyen, — mélyen le a szívembe is, ennek kellő közepéig.

Jó néhány év előtt azon kivételes szerencsében részesültem, hogy egyik nagyobb munkámból*) személyesen nyujthattam át egy példányt a hontalan s akkortájt egyuttal már hazátlan kormányzónak. A turini remetének. A milliók által rajongó szeretettel körülvelt »szent öreg«-nek. A ki feledhetlenül nyájas leereszkedéssel fogadta hazafias hódolatomnak anyagilag oly csekély értékű megnyilatkozását. Vendégül hitt asztalához. Elhalmozott

---

*) *Kossuth Lajos. Élet- és jellemrajz.* 48 képpel. Irta dr. Vajda Emil 283 oldal Bpest. Franklin társulat.

balsorstól és emberektől halálra sebzett jóságos lelkének teljes gyöngédségével. S bucsuzóul és atyai áldásként egy röpke csókot lehelt homlokomra.

Ott lángol ez olthatlanul ma is. Bevilágít a lelkembe. Melegséget áraszt egész valómra. S nincs a kerek földön korona vagy koszoru, a miért azt áruba bocsátanám vagy elcserélném.

Megosztani ellenben önként másokkal, átönteni legalább egy részét e világosságnak és melegségnek *minden* magyar elmébe és kebelbe: oh mily örömmel, oh mily készségesen vállalkoznám.

Ez az eszményi óhaj, ez a nemes becsvágy ösztönzött, buzdított a jelen kis alkalmi mű elkészítésére és ez sugalmazta, ez szabta meg annak tartalmát és alakját is.

Kossuth Lajosnak sok százezernyi életrajza forog ma már közkézen. Tudja róla ifju — agg: hol született? mivé lett? miket tett? hogyan türt? mennyit szenvedett három világrészt érintő földi pályafutásában?

S *testileg* akkor is a miénk marad és közöttünk él, ha porrá és hamuvá távol a hazától, idegen országban, idegen sirban omladoznék.

Lelke azonban, az a fönséges nagy szellem, istennek nemcsak képmása és egy szikrája, de

képviselője és küldöttje is — e'költözött fájdalom! véle, nincs közöttünk többé! akárminő vakító pompával hoztuk is haza, akármennyi gyászszal, könnyel temettük is el magyar földbe, hazai rög alá hült tetemét. S holt kincscsé fajul a legszebb mauzoleum minden köve; ócska vassá rozsdásodik száz és száz szobornak mindennemű ércze, ha Kossuth Lajosnak csak hire- neve, és látható de mulékony külseje marad azokban az utókorra. Eszme és elv ellenben, törekvés és cél, vágy és akarat, gondolat és szó, a melyek őt nemzete Megváltójává avatták, nem élnek túl az ő nyilvános szereplését és közvetlen hatását, s nem szállanak át nemzedékről nemzedékre ugyanolyan módon, a hogyan méltó apostolok és tanítványok révén az emberiség megváltását teljessé az Evangeliumban tette az örökkévaló Ige, mely testet csupán ideiglenesen öltött s ellenálhatlan varázsszal világhódító utra csak a Mester halála után, a Golgotha ormáról, a kereszttől indult.

Ideje végre nemcsak azt mesélni el a magyar népnek: ki volt? de meg kell ezt tanítani arra is, *mi* volt nemzetének Kossuth Lajos? Nem elég bevenni minden magyar hajlékba Kossuth arczképét vagy mellszobrát különböző életkorban és kiadás-

ban ; belé kell oltani minden magyar szivbe az ő tanait, hitágazatait, ideáljait is, a miket holtig, utolsó lehelletéig rendithetlenül vallott, szózatossájjal, aranytollal fáradhatlanul hirdetett s végső sóhajában is változatlanul röpitett imádott hazájának az előre nézve megközelithetlen, az éltől ridegen elzárt határai felé.

Ideje végre Kossuth Lajos beszédeiből és irataiból megszerkeszteni azt a »Nemzeti Kátét«, mely helyet foglaljon főuri asztalon és mestergerendán egyformaképen, s iránytűje legyen a magyar közéletnek az idők végéig csakugy, mint vallásitekintetbenakereszténységnek az Evangelium.

Terjedelmes bő munkák nem alkalmasak ily hivatásra.

Milliókban vérré csak az válik, meggyőződéssé csak az szilárdul, s gyökeret a nép szívében csak az ver, a mi rövid, világos és jelentős, mint a közmondások.

Megkísérlettem Kossuth Lajosnak az évek jogán most már közkincset képező régibb műveiből összeállítani ilyfajta hézagos gyűjteményt.

Kiskörme ez persze csak az oroszlánnak. Néhány pehely csupán a sasnak tollaiból. S egyegy sugár a napból.

Gyógyíthatlan lelki vaksággal verie meg azért a Teremtő, a ki e körömről a sivatag királyára, a lenge pihékről a lég urára, a tünékeny sugárról a földi lét örök forrására, a mindeneket éltető legfőbb égi testre rá nem ismer.

S ha ez irányban csak valamicskét lendít is igénytelen kis kötetkém: létjogát úgy önnön — magában hordja.

Győr, 1902. szeptember 1.

Dr. Vajda Emil.

I.

A csodák kora lejárt. Nem hisz azokban már senki. Maga a nép naiv lelke sem.

Nagy emberek születését ezért nem előzik meg, miként hajdanában most is, nemzedékek során lassanként legendákká bővülő, öregedő csodás álmok: országokat elnyelő tüzfolyamok, felhőkbe növekedő szőlőtőkék, félvilágra árnyékot vető óriás fák felől. . . . S bölcsőjük fölé sem festeget többé babonás népképzlet jóslatszerű égi jeleket: soron kívül mutatkozó üstökösökben, tüzes kardok és lángostorokban. . . .

Hanem azért történnek csodák ma is.

Avagy mi egyéb hát, ha nem valóságos isten csodája, hogy 1802. szeptember hóban köznemesi szüléktől, szerény polgári földél alatt születik egy gyermek, a kit Lajos névre keresztelnek a tályai ág. ev templomban.

Észrevétlenül, föltűnés nélkül serdül aztán legénysorba; jól tanul és minden ízében jeles ifju, de hogy mesébe illő, tüneményes jövőre várakozik rá, még az anyai szívnek sokszor látnoki képességgel megáldott előérzete sem sejtí.

A férfikor küszöbén, az önálló cselekvés kezdetén vannak ugyan már némi sikerei is, a melyek meghaladják a hétköznapi mértéket s szűkebb körben ráterelik a közfigyelmet; arról ellenben még ő maga sem álmodozik, hogy férfikora delén nemzete élén fogja őt láthatni, bámulhatni az egész nagy világ, s Messiási küldetésben pusztán a szó hatalmával halottaiból ő fogja visszahívni a réginel százszor szebb új életre azt a szegény Lázárt, a ki háromszáz éves szolgai létben, nyomorban, küzdelemben kimerülván, csalóka külszin s a kishitűek gyáva föltevése szerint sirba hanyatlott immár; ott rothadozik hetek, hónapok, talán évek óta; s a mi kevés fönmaradt, létezik is még belőle, ép emberré azt az isten mindenhatósága sem alakíthatja.

Ez fejtí meg a nagy titkot, hogy *Kossuth* Lajos születése. gyermekkorra, ifjúsága felől édeskeveset tudunk.

Tény, hogy Monokon született 1802. szept. hóban, de hogy melyik napján e hónapnak: ezt a történelmileg is fontos időpontot mindörökre áttörhetlen sűrű földi fátyol fedi abban a hamu-halmazban, a mivé a tályai ág. ev. templom, a hol a kis csecsemő Lajos nevet kapott, egy nagy tűzvész alkalmával menthetlenül égett

A Kossuth család Zemplénmegyébe Thuróczvármegyéből szakadt, a hol századokon át, IV Béláig és a tatárjárásig visszavihető eredettel birta Kossuthfalvát; jelentékeny tényező volt harczmezőn és közéletben; házassági kapcsolatban rokon viszonyba jutott több főúri családdal: a Czoborokkal, Batthiánykkal, Révaykkal, Prónaykkal stb. s sértetlenül megóvta az ősi név tisztaságát akkor is, mikor anyagi kényszer: az önfenntartás, a megélhetés apró gondjai elzavarták egyes tagjait a közös családi fészekről, az öröklött tüzhely mellől idegenbe, s maga Lajos atya is előbb megyei hivatalt viselt, később uradalmi ügyésze lette egy dúsgazdag olygarchának Zemplénmegyében. S nőül vevén tyrlingi *Wöbér* Saroltát, a kinek egyik öse vallása miatt lett földönfutó a gyászos emlékezetű Caraffa-korszakban, elsőszülött fiával Lajossal, világtörténelmi örök hirre tett szert ő maga is.

Isten áldásában, a minek a gyermeket mondja a magyar észjárás, hiány azontul sem volt a monoki kuriában. Egymásután több leányka pillantá meg ott a napvilágot: Sarolta, (később Breznayné) Emilia (Zsulavszkyné), Lujza (Rutkayné); Zsuzsánna (Meszlényiné), s hogy Lajosból embert

faraghasson s megfelelő nevelésben részesüljenek ezek is, az apának is lelkiismeretes Kossuth László kénytelen volt fölthagyni arányag elég kényelmes állásával, s beköltözni a székhelyre, Sátoralja-Ujhelyre, s független de egyelőre bizonytalan ügyvédi tevékenységben keresni szélesebb hatáskört és nagyobb jövedelmet.

A gymnásiumot itt végezte Lajos. A jogot már Sárospatakon. Tanult közben valamicskét francziául és németül is, kedvencz hangszerén a fuvolán pedig csaknem a mesterig vitte.

Jellemének, részben apai örökségül nevezhető alapvonásai már a gyermeknél, az iskola padjain is megvoltak. A *lány kedély*, melylyel szegényebb sorsu társain egyszer felöltővel, máskor zsebpénzéből segít. A *büszke önérzet*, mely nem hajhász, el sem fogad semmiféle kedvezést, a mi kegyelemszámba menne. S a *hajthatlan*, majdnem *makacs erély*, mely méltatlan bánásmódot még a néha néha tulszigoru apától sem tűr, s nyíltan szembeszáll, merészen daczol Sárospatakon egy országosan ismert jogtudóssal, *Kövy*-vel, mikor ez alapos ok nélkül megalázó váddal, sértő szóval illeti Lajost és társait a tanári szószékről. Hathatós és illetékes közvetítés pár nap multán elsimítja itt ugyan a

háborgó hullámokat, a dohogó öreg tanár részéről az utolsó szóban mégis kitört a nehezen titkolt boszúság és neheztelés; »A Dominus Kossuthból, ha meg nem javul, még nagy országháborító fog válni«.

Egyelőre azonban csak juratus lett Lajosból Pesten *Vécsey* báró septemvir mellett, majd expeditor Szentandrás *Horváth* Tamás kir. táblai előadónál. S nem a haragos »juris professor« ajánlólevélnek kissé kétes becsű jóslatán, csak alkalmas pártfogó hiányán mult, hogy a jeles tehetségű és készségű, de másként nem igen udvarképes tüzvérű ifju nem juthatott be az udvari kancelláriához, a hová ritka önbecsérzettel, alsóbb fokozatokat fitymálva, mindjárt titkári állásért folyamodott.

Rövid habozás és fontolgatás után visszatért hát ez ismét szülőföldre, s darabig főtámasza volt édes atyja irodájának; utóbb pedig saját kezére ügyvédeskedett, teljhatalmu jogtanácsosa lévén egy füst alatt egy nagybirtoku főrangu delnőnek, *Szapáry* grófnőnek, napról napra szaporodó összeköttetésekkel, egyéni tekintélylyel és társadalmi súlylyal.

A véletlen kedvezése meghozta nemsokára

a jó alkalmat a nyilvános szerepléshez is, a dicsőséges lengyel forradalomnak magyar területen lefolyó szomorú végjelenségeiben.

II.

Három nagyhatalom szövetkezett, hogy Lengyelországot összetörje. S földre gyürve szét-darabolták aztán három részre. Muljék ki szegényke végkép, föltámadás reménye nélkül.

Galád számításuk meghiusult így is. A lengyel nemzet bámulatos szívóssága, Kossuth L. gyönyörű szavaiként — kifogott rajtuk. Irtották, mint az erdőt. És a dülő fák virágporából új erdő nőtt, szilárdabb, mint valaha. Magasztos látvány! A kövér konczból a legjava Oroszország körmei közé esett. A legsúlyosabb járom itt készült a lengyelek nyakára. S az oroszszá tett lengyelföld voltaképp csak meleg ágya lett a szibériai telepítésnek. A hirhedt ólom- és ezüstbányákat lengyel kéz művelte rablánczon és véresen a kegyetlen kancsukázástól.

1831-ben az elcsigázott, megtizedelt lengyel nemzet mégis fegyvert ragadt. S homéri époszhoz szolgáltatott méltó anyagot hihetetlen hőstettekkel. . . .

A muszka szuronyok százezrein végleges diadalt így sem arathatott néhány ezer lengyel kasza, fejsze . . . S az irtózatosságot megtorlás elől világgá futott, a ki csak tehetette.

Ezrivel menekültek a szerencsétlenek a Kárpátok járhatatlan utain és erdőin át, magyar területre is. S a drágálátos bécsi kormány nagy hajlandóságot árult el kiszolgáltatni őket a »szövetséges csárnak«.

A magyar közvélemény fölzudult ily istentelen gonosz szándék ellen. S Kossuth Lajos Zemplénmegye közgyűlésén *első nagyszabású beszédében* lángoló hévvel tiltakozott, hogy a magyar nemzet hagyományos vendégszeretetét éppen azoktól vonja meg, a kikhez mult idők dicső emlékeinek közösségén felül elvek rokonsága, érzések, ábrándok, aspirációk azonossága is fűzi. Mintha valami felsőbb sugallatból megsejtette volna, hogy tiz év múlva így fog bujdosni hazátlanul, védtelenül ő is! . . . Érdeemes följegyezni, hogy *Deák* Ferencz első nagyobb lélekzetű nyilvános fölszólalása ugyanekkor, ugyane tárgyban keltett országos viszhangot.

Viharos taps jutalmazta Kossuth bátor föllépését a közgyűlésen. . . . Első szárnylebbelését egy fiatal sasnak a nap felé. . . . Az első

fokot a népszerűség azon óriási létráján, mely Kossuthot végül a csillagok közé viszi a magyar égbolt legmagasabb pontján.

Csakhamar rátehetette, rátette lábát az immár megyei kitünőséggé nőtt kiváló, ilju ügyvéd a *második* fokra is.

A lengyel menekülők nyomában átszökött Oroszországból egy hivatlan vendég is a magyar haza felső vidékeire. A fekete halál, a kholera . . . S pár hét alatt jeltelen sirok temetőkké gyülve hirdették egész vidékek pusztulását. A közgyászszal visszaélő lelketlen rossz emberek ráfogták most a nemességre, hogy megmérgezte a kutakat . . . S a neki vadult tömeg bösz haraggal rontott rá kuriára, kastélyra s ezekkel állítólag egy húron pendülő minden polgári hajlékra, melyet a gyámsaltalan hatóság egy helyütt nem tudott, másutt nem mert oltalmába venni.

Ilyfajta kóssa zendülők Sátorallja-Ujhelyet is zsákmányul szemelték ki . . . S okvetlenül fölprédálják, ha Kossuth Lajos egy elragadó alkalmi beszéddel föl nem tüzeli a gyávaságig lehangolt, megrémült polgárokat . . . s férfias cselekvésre serkentve őket el nem háritja a virágzó kis várostól a bizonyos veszedelmet.

A jól kiérdemelt jutalom ezuttal nem soká késett. *Szapáry* grófnő*), a magyar közjog egy sajátos intézkedése alapján »absens legatus«-ként küldi őt a pozsonyi diétára.

A »távol lévők követe«, hus is, hal is volt egy személyben. Van a diétán szava, de szavazata nincsen. Beszélhet, a mennyit akar. Dicsérhet, korholhat, javasolhat, indítványozhat hetet-havat; de elhallgat, elnémul s pusztá szemlélővé törpül a döntő perczben.

Kossuth jogos becsvágyát nem igen elégítette ily számfeletti toldalék-szerep. Érezte, hogy az államszekéren fönn a bakon illeti őt hely, nem a saroglyában. S a kormánykerék mellett az államhajón, nem pedig lenn, a fenéken, szolgatürelemmel fűtögetve a katlan alá. Tágasabb munkakört keresgért, nyomatékosabb beavatkozást a közügyek intézésébe . . . S éles sasszeme hamarosan megtalálta, gyors és öntudatos elhatározása megszerzte ezt is.

Mit főznek-sütnek a diétán? a nagy közönség erről rendesen csak utólag, bevégzett tények gyanánt, a követi jelentésekben értesült. S mivel eső után csak hülye ember akaszt nyakába köpö-

---

*) Mások szerint Vécsey Miklós báró.

nyezet, jót-rosszat egyforma közönnyel vagy legalább megnyugvással vett tudomásul . . . Közvéleménynek vagy közakaratnak magyar földön ennél fogva magasabb jelentőséggel hire-pora sincs ekkortájt. S bécsi füty szabja meg nagy és kis dolgokban a tánczrendet és tánczot, apró, helyi visszahatással nem sokat törődve.

Kossuth rögtön fölismerte, hogy segíteni e bajon, mely megölő betűje lesz lassanként a magyar államiságnak s a törvénytelen osztrák-provinczialis állapotot folytonossá és törvényessé fogja véglegesíteni, gyökeresen csak nyilvánossággal s ebből kisarjadzó közérdeklődéssel lehet. »Országgyűlési Tudósítások« czimmel ő maga vállalkozott hát hirt adni az otthon lévőknek: hogyan sáfárkodnak Pozsonyban az ország vagyonával, vérével, s hogyan gondoskodnak jelenről-jövőről azok, a kiknek közbizalom teszi le a kezébe a milliók s egy egész nemzet jó és balsorsát?

S mivel lendületes, helyenként ragyogó tollal mondta el, s a magyar észjáráshoz s az olvasók szájaizéhez alkalmazkodó élvezetes előadásban közölte úgy a dietán elhangzó beszédeket, mint ezek hatását és gyakorlati következményeit: a szó szoros értelmében csakugy falták mindenfelé az ő

tudósításait, s apraja-nagyja törte magát ország-szerte, hogy ha nem mindjárt, hát elkésve megkerithessen egy-egy példányt.

A kormány megszeppent a váratlan fordulatától; ráparancsolt a postára, tegyen róla, hogy utközben elkallódjanak a közszellemet megmételeyező, veszedelmes közlemények. Csakhogy a megyék tuljártak a hatalom eszén; a közvetítést saját hajduikkal eszközölték, s vizet Kossuth malmára voltaképen a botor félrendszabály hajtott.

Láthatta ezt a vak is, mikor Kossuth a diéta berekesztése után, változó czimmel, de a régi szellemben és modorban »Törvényhatósági Tudósítások«-ként folytatta Pesten a kapós és népszerű vállalatot. S gazdag és hálás anyaggal maga a kormány kedveskedett néki.

A pozsonyi országgyűlésen minden követnek volt egy-két »oldalbordája«; tehetséges ifjak, a kiket a megye azért adott a követek mellé, hogy politikai vagy közéleti szerepléshez közvetlen szemlélettel s a legmagasabb példákban készüljenek.

Szine-java verődött így össze a magyar ifjuságnak, áthatva becs- és tettvágygyal, szépért-jóért, jog- és igazságért, haladás- és szabadságért vetelkedve lelkesülő.

De a fiatal vér nyugtalan hevülése nem érte be azzal a szűk körrel, a mit a megyei utasítás irt elő keringésének; önmaga választott új irányt és tágasabb medert. S az ugynevezett »országgyűlési ifjak« egyfelől a diéta tanácskozási termében tölték föl magukat bírónak — hovatovább mindig zajosabb, szaporább tetszés- és nem tetszés nyilvánítással; s alakítottak másfelől »Önképzőkört« is, a hol afféle diétásdit játszva ők maguk képeztek egy párhuzamos fiókországgyűlést.

A kormány szemét nagyon bántotta az ifjak hányiveti magatartása, s amint lerázta nyakáról a diéta nyögét, a szájasabb kolomposok, magyarán a jelesebb vezérlő ifjak közül többet, első helyen a lángeszű és lángszavu *Lovassy* Lászlót elfogatta, törvény, azaz csak bíróság elé állította s szolgálkú bírák ítéletével börtönbe hurczolta.

Nemcsak a közvetlenül sujtott szülék, Kárpátoktól Adriáig milliók kebléből fölharsogott a 'egerősebb fájdalom és méltatlankodás jaj- és panaszkiáltása . . . velőt rázó, szivrendítő hangokon mégis leginkább Kossuth tolmácsolta az általános elkeseredést, s a kormány egyenest az ő rovására irta, hogy 40 megye vállalva a legkeményebb

kárhóztatásokban tört lándzsát az üldözött és elzárt ifjak mellett.

Az Irás szavaira gondolva: »Megütöm a pásztort és elszéled a nyáj«, határozatba ment hát felsőbb körökben. hogy a botnak vastagabb végével a pásztorra, Kossuthra magára huznak egyet akkorát, hogy keze-lelke egyszerre megbénuljon; s előbb csak a népszerű nádor háta mögé bujva betiltották a »Törvényhatósági Tudósításokat«, s mikor Kossuth Pestmegye védőszárnyai alá sietett s ettől nyert fölbuzdulással 20 megye határozatilag kimondta, hogy a pótolhatlanul szükséges vállalatot csak azért is járattni fogják, — rátették kezöket személyére is.

»Május 5-re virradó éjjel, — írja *Bártfay Kölcseynek*, 2—3 óra között 48 gránátos katona körülvette a tanyát, (egy zugligeti vendéglőt: »Zum Auge Gottes«, a hová Kossuth üdülés végett vonult vissza). Az ismételt kopogásra Kossuth azt kívánta, hogy a sürgető magát megnevezze. Mire válaszul nyeré, hogy ő fölsége parancsolatjából elfogatik. Belépett *Ótvös* József kir fiskus, kapitány strázsamester és két káplár. Ágyát, ruháit, könyveit összeszedék és vivék. Lenn a völgyben flakkerba ültették, a kapitány és strázsamester melléje.

A budai várba vitték, azon egykoru barátklstrom épületébe, hol Martinovicsék fogva tartattak. Reggeli öt óra felé kopogást hallott Kossuth anyja (Pesten, a »Kávéforrás«-hoz czimzett fürdő utczai házban) s azt gondolván, hogy fiának legénye jött haza, felnyitá az ajtót. Az anya idegen embereket látva valamit magára akart öltetni, mivel az ágyból kelt föl, de nem engedtetett; *Ötvös* és a kapitány erőszakkal mentek be a szobába, mindent összekutattak, minden írást fölszedtek és szekéren katonák által elvitették.

Hol fognak mindezek végződni?»

III.

A Kölcsseyhez intézett fohászszerű kérdésre, a »Hymnus« halhatatlan költőjének eléje vágott csattanós válaszolásban a jelen esetben gőzerővel dolgozó kir. bíróság.

Négy czégéres tagja közül kettő: *Vay* Miklós báró és *Niczky* alországbiró három esztendőcskére, más kettő: *Szögyéni* László személynöki ítélőmester és *Nádasdy* Lipót báró ellenben öt évre szánt országos ellátást biztos őrizet alatt Kossuthnak. Végül udvariasan kiegyeztek egy »injuste

milieu«-ben, s kerek négy esztendőben állapotok meg. Ugyanennyit mértek később hasonló igazságszolgáltatással Erdély nagy fiára, Kossuth testilelki barátjára, *Wesselényi* Miklóstra; *Lovassy* Lászlóra ellenben már tizet. Okuljon balsorsán a rossz utak felé révedező ifjuság széles e hazában!

A törvénytelen ítélet kebellázító szigorúságát kegyetlenséggé tetézte az eljárás és végrehajtás kiméletlensége.

»Szegény Lajossal, írja Kölcseynek Wesselényi, gyáva és kegyetlen szigorral bánnak. Minden kérés mellett sem tudták még szülői sem kieszközölni, hogy legalább láthassák« . . . »Kossuth dolgában naponként képtelenebb lépések történnek. Miután nótára idézése megtörtént, Ágoston, kit Kossuth ügyvédnek választott, csak kir. ügyész és három katonatiszt jelenlétében szólhatott vele. Legelső volt, hogy szabadon bocsáttatását követelje, mert törvény szerint nótapörben senkit elfogni és fogva tartani nem lehet. Kijelentette, hogy oly védelmet szabadnak nem tekinthet, mely csak az ellenfél jelenlétében történő értekezések következtében történik. A direktor késznek jelentette magát az ügynek ítélet alá bocsátására . . . A védelem módját végül mégis arra módosították, hogy sem

Ágoston nem közölheti Kossuthal a számára készített munkálatát, sem ez észrevételeit nem teheti a nélkül, hogy mindazt előbb a fiscus s a katonai kormány meg ne vizsgálja s meg ne bírálja . . . Nem valódi gunyja ez a szabad védelemnek? . . . Kossuth inség szélén álló családját a nemzetnek magáévá kell fogadnia! . . .

Megtörtént. *Deák F.*, *Wesselényi* s a martir-fogoly más nagynevű elvtársai 18 000 frtot hoztak össze országos adakozásból »az inség szélén álló család részére; a példátlan és embertelen erőszakos ítélet egész terhét így Kossuth egyedül viselte és sinlette . .

Ellenfelei rosszul számítottak, mikor azt hiték, hogy megroskad, megtörik a roppant teher alatt, melyet az ítélet foganatosításánál ezerféle kivételes, kicsinyes és kínos rendszabálylyal iparkodtak elviselhetlenné fokozni.

Pálma volt ő a legnemesebb fajtából . . . Nőtt a teher alatt folytonosan mindenütt és itt is . . . gyümölcsével, árnyékával boldogítani, földözni egy egész nemzetet holtaiglan, sőt holtában is képes . . .

*Wesselényi*t szemevilágától, *Lovassyt* elméjének épségétől fosztotta meg a börtön éje és magá-

nossága . . . Kossuth ott emelkedik a létra *harmadik* fokára.

»Meg tudom fogni, irta utóbb ő maga Horváth Mihálynak egy magánlevélben, hogy a kevesebb lelki erejű foglyok magánfogságban megtébolyodnak. Én a képzelődés túluralma ellen praktikus tárgyak feletti meditációkhoz folyamodtam; számot adtam magamnak hazánk állapotjáról és intézményeink hiányairól; elvontam tapasztalataim tanulságát; meghánytam agyamban minden egyes kérdést s véleményt képeztem magamnak a megoldásról. E meditációmnak későbbi pályámra nagy hasznát vevém, mert az élet oktat, a meditáció tanít. Gyakran szomoruan gondoltam arra, mennyire hátra leszek maradva az előhaladt világ mögött, ha majd visszanyerem szabadságomat. Nem maradtam hátra. Börtönöm magányában gondolkodás által tanultam meg, a mire az élet akart oktatni«.

A hetvenes évek vége felé pedig nála tisztelgő egyik honfitársa előtt a következőkkel egé, szítette teljessé a főnebbi vázlatos rajzot:

»Kimondhatlan az a lelki és erkölcsi szenvedés, a mely fogságomnak különösen első heteiben gyötört. Majd megörültem nemcsak a velem történt

hatalatlan méltatlanság miatti fölháborodástól, hanem főleg a miatt, hogy teljes tétlenségre voltam kárhoztatva. Porkolábjaim azt akarták, hogy a munkátlanság unalma öljön meg.

S talán céljukat is érték volna, ha ritkán hozzám bocsátott látogatóim egyike, egy nemes lelkű, előkelő hölgy, minden követ meg nem mozgat, hogy adjanak számomra legalább valami olvasni valót. S fáradozásával nagy nehezen célt is ért. De végre is mit adtak olvasnom? Shakespeare műveinek egy kötetét hozzá egy angol-német szótárt. de nyelvtant nem, ezek mellé pedig még ráadásul egy Mocnik-féle számtart. Nem tudtam nevessek-e, vagy boszankodjam e gunynak is beillő kegyességen. De a jobbik oldaláról fogtam föl a dolgot. Nincsen olyan rossz, — gondolám, — a miből valami jó ne volna kivonható. Elfogadtam az »olvasmányok«-at s menten elkezdtem tanulni angolul.

Fogságomig alig volt alkalmam angol szót csak hallani is. Pesten a törvénygyakorlaton létemkor izelitettem bele az angol nyelv elemeibe; de azt is abba kellett hagynom már a kezdetnél, mert körülményeim másképp rendelkeztek velem. Nosza tehát most újra elővettem az angol nye vet.

Soha nem felejttem, — hogy is felejlhetném! — hogy Shakespeáre műveinek abban a kötetében, melyet kezembe adtak, *tizenhat* sornyi szöveg volt az első lapon Elhatároztam magamban, hogy addig a következő lapra nem fordítok, míg az első lap tizenhat sorát az utolsó betűig meg nem értem. Szerencsére a szótárom olyan volt, melyben a szók kiejtése elég jól volt jelezve. Először is tehát kieszedtem a szókat az első lapról s elkezdtem a lehető leggondosabb kiejtéssel betanulni egyenként. Ez nem sok időbe került. Sokkal több bajom volt a kiejtéssel, mint az emlékezetbe véséssel, de addig igazgattam, erőltettem számat s nyelvemet, míg régi emlékezéseim é a szótár utasításai alapján az így elérhető legjobb angolos kiejtést meg nem tanultam. Akkor aztán hozzáfogtam a szöveg értelmének kihüvelykezéséhez. Az angol nyelvtant a szó szoros értelmében föl kellett találnom, mert a nyelv alkotmányának a rendszeréről fogalmam sem volt. S én mondhatom, hogy föltaláltam az angol nyelvtant. Amint pedig ezt föltaláltam és a százszor meg százszor átdolgozott tizenhat sort minden ízében tökéletesen megértettem, annyira tudtam angolul, hogy azután csak szóismeretemet kellett gyarapítanom, amire a kötet többi része

KOSSUTH L 1841

bő alkalmat szolgáltatott. Így kényszerített rá engem az osztrák kormány, hogy angolul alaposan megtanuljak, sőt, mint később a rám nézve szomorú következés megmutatta, hogy angol szónokká legyek.

Sok tekintetben hasonlóképen jártam a számtannal. Egész ifjúságomban irtóztam a számtantól. A fogság unalma azonban megváltoztatta a természetemet. Órák hosszáig el-eltöprengtem egy-egy fogósabb föladat megfejtésén. De nem hagytam abba, addig s annyiszor fejtegettem a föladatokat, míg föltétlen bizonyossággal meg nem fejtettem mindegyiket. «

Egy fölöttébb érdekes részletet mégis elhallgat e hosszú vallomásban is Kossuth . . . Azt a regényes mozzanatot, mely 1841. szeptember 9-én az oltárnál fejlődik tetőpontra. . . .

Kossuth igaz ügyét magáévá fogadta az egész nemzet. Röpiratok, fölírások, megyei és népgyűlések lázas felháborodással visszakövetelték őt a magyar közéletnek; lelkes honleányok pedig elárasztották gyöngéd részvétők számtalan megható jelével azon határokon belül, a miket a börtön köré a hatalom vont.

Egy előkelő, bájos, ifju hölgy, *Meszlényi Teréz* szellemének finomságával és rokonszenvének

őszinteségével különösebben is felkötötte ezek sorában Kossuth figyelmét, sokat foglalkoztatta képzeletét, mélyebben megejtette, lekötötte nemes behatásokra mindig fogékony szívét-lelkét.

S midőn börtönének ajtaja a gondviselés jóvoltából hirtelen föltárult, s királyi kegy, váratlan nemzetközi bonyodalmak fenyegető sötét pontokat rögtönözvén a látóhatár szélére, — a most ismét kedvelt és hű magyar népet azzal remélte kiengesztelni, hogy a politikai foglyokat egytől-egyig szabadon bocsátotta, időközben elhunyt édes atyjának a dabasi temetőben domboruló friss sirjától Kossuth Lajos pár hétre a parádi hegyek fenyvesei közé, innen Meszlényi Terézhez röpült s egyházi áldással avatta ezt nemtőjévé, vigasztaló angyallá magának viszontagságos egész életére.

A családi boldogságnak két főkelléke és legfőbb tényezője kétségkívül a frigy-szentesítő isteni malaszt és a szerelem költészete.

Kell azonban állandóságához több-kevesebb a mindennapi kenyér prózaiságából is.

Kossuthnak nem remélt alakban sebtiben kínálkozott ilyen.

Landerer, egy külföldről ideszakadt könyvnyomtató megvásárolta a végnapjait élő, igazabban

óráról-óraára tengődő magyar Ujságot, a Sürgöny-t. S új névre, »Pesti Hirlapnak« keresztelve vállalatát, alkalmas szerkesztő után nézett.

A zsugori tőkepenészek kopó természetével rögtön kiszimatolta, hogy Kossuth lángelméje és aranytolla valóságos kaliforniai bánya volna az ő zsebének, ha valamiképen hozzá férkőzhetnék, s mivel Kossuthnál a haszon és a vagyon porszem vala mindig a közérdekkel szemközt, az egyezés köztük pár nap alatt létrejött.

A »Pesti Hirlap« első számának, melyet 2500 példányban nyomtak, mi tűrés tagadás! alig akadt 60 gazdája . . . A 20-ik számból ellenben már 4–5000-et vitt a posta szanaszét, az ország legtávolabb eső zugába is.

Kossuth Lajos bűvös-bájos irmodora valósággal megbabonázta, delejes álomba, mákonyittas mámorba ringatta az olvasókat s a négy folyam mentén ezernyi ajk rebesgette, a mit Szemere Miklós más vonatkozásban énekelt:

»Hah, mi harsog át a földön,
Mi az, a mi cseng fülembe?
Nem hallottam ilyen hangot
Sohasem még életembe!
Ily bájosan a csalogány
S a szent orgona se zeng!«

S míg a szabadelvűek tábora Hosannah-kal üdvözölte az új prófétát, a maradiak, az udvari uszályok hordozói, s az ugynevezett konzervatívek eszeveszett ijedtséggel toborzottak csöcselékett a »Pereat!«, a »Feszítsd meg«-hez.

»A Pesti Hírlap« általános elvei, ugymond Csengeri »elrémiték a konzervatívokat, követelő hangja és szenvedélyes modora pedig oly férfiakban is aggodalmakat ébresztett, a minő *Széchenyi István* gr. volt«.

Amazok, bővében lévén minden jóknak, hirtelenében magukhoz váltották a »Világ«-ot s a genialis fiatal mágnást, *Dessewffy Aurélt* állították ki a csatasikra.

Széchenyi István viszont egy vaskos kötetben, a »Kelet népe«-ben, nem puskával és karddal, de egész ágyuüteggel ostromolta a »Pesti Hírlapot,« s háborgó Vezuvként kénköves lángnak-tűznek egész záporát ontotta a szegény szerkesztő árva fejére.

Szemére lobbantotta Kossuthnak, hogy »könnyen jutott celebritashoz.« . . . Ujjhuzásért a kormány nyal s pár hónapi szenvedésért. De mit szenvedett? hiszen elzártnak soha jobb, kényelmesebb dolga nem volt!«

Széchenyi legbensőbb tisztelői és leghatározottabb pártfelei sem titkolhatták első meglepetésükben, hogy dicskoszorus vezérok tullótt a czélon. S aggodalmasan lesték, az elvetett szélnek mekkora vihar lesz az aratása?

Midőn Kossuth átvette a »Pesti Hirlap«-ot, azt érezhette, a mit a ketreczéből szabadult oroszlán érez, a ki előtt megnyilik ismét elvesztett birodalma, a Sahara végtelensége . . .

Csakhogy a szabad oroszlán első gondolata, vágya: véres visszatorlás azokon, a kik rabbá tették . . .

Kossuth ajka, tolla ellenben egyetlen szóval sem érintette a multat. Takargatta inkább, hogy sem mutogatta volna e mély sebet, a mit orgyilok vágott szívéen. S folyvást a jövőre irányozva a nemzet szemét, egy gondolatban folyt össze minden ereje, erőfeszítése: mennél több, mennél szebb, oázisokat varázsolni a pusztaságba, sőt egy oázissá varázsolni át az egész »Saharát« . . .

Könyvre könyvvvel felelt most ő is. Higgadtan, nyugodtan; hódolatteljes tisztelettel *Széchenyi* szep-lőtlen jelleme, mindeneket tulsugárzó eszményi hazafisága iránt. S egyéni érzékenysége — szellő-

től érintett aeolhárfa bánatos hangján — pár sorban suttogja el csupán:

»A gróf a »Pesti Hírlap«-ot úgy támadja meg, hogy megtámadását személyemre is kiterjesztené. Talán jobb taktika volt volna elhagyni azt, mire nézve szükségesnek vélte a megtámadottat eleve fölszólítani: »tűrje a közjóért az érzékenyebb vágásokat » Ám legyen! tűröm! csak egy szót engedjen az érdemes gróf. Három hosszú éveken át üritém a vesztett szabadság kinpoharát, lélekben, értelemben elmaradottan, kipótolhatlan veszteséggel, és családom azalatt, melynek egyedüli gyámola valék, s mely másra nem szorult én kivülem, nyomoruságra jutott, mely ellen csak a nemzet nagylelkűsége nyújthatott irt. Kinos állapot uram! mert elkelt az irt legalább kölcsönleg fogadnia: pedig a becsületes szegénységgel, mely önerejében keresi s találja rendíthetlen függetlenségét, karöltve jár egy érzés uram! melyről a gazdagoknak kincshalmazaik közt fogalmuk sincs; és atyám e bánatos állapot alatt összeroskadott; béke nem derült élte alkonyára, — és nem adhatta áldását reám... csak sirját lelém! — E seb még most is gyakran felsajog s még soká iel fog sajogni keblemben, de nem kiáltám magam áldo-

zatnak, panaszt e szájból senki sem hallott; én megköszöntem a nemzet kegyelmét s aludni hagytam az elmúltakat.

És eljő a gróf, s gunynyal tetézi a szenvedésnek emlékeztét! . . . Gróf úr! ez nem volt — gyöngéd bánásmód! Elme lehet hidegen a szenvedés mellett, ha úgy tetszik, de ha jó számolónak kíván tartatni, óvakodják azt gunynyal illetni; mert a számolástól, mely tréfát űzött a szenvedésből, — lázadva fordul el »kebel« és »velő«

A liberalis párt szóvivői becsületbeli kötelességnek vélték, hogy ne szemléljék zsebetett kézzel a szokatlan tusát, szakasztott mását a homéri félistenek harczának. *Fáy András*, *Eötvös József* báró, *Vörösmarty*, *Deák Ferencz* egymásután fölvették a Kossuthnak nem annyira lábai elé, mint arczába dobott vaskeзtyűt.

S Kossuth egy szép reggel arra ébredt, hogy a népszerűség létráján ismét föntebb áll egy fokkal.

IV.

Flectere si nequeo superos, Acherunta movebo!

A ki istennel nem boldogul, az ördögnek gyújt gyertyát . . . ettől kér segedelmet.

Szemtől szembe lehetetlennek bizonyult minden támadás . . .

Háta mögé kerülni Kossuthnak s letaszítani őt a létráról, melyről lerántaniok nem sikerült: ez lőn mostantól a kormány jelszava s taktikája.

Széchenyiben, Kossuthban két véglet küzdött egymással.

A végletek találkoznak a latin példabeszéd szerint. Egybeolvasztani azokat emberi erővel, bölcseséggel mégis lehetetlen. Hajótörést szenved itt maga a jóakarát, a kölcsönös készség is. Olajat és vizet természeti másithatlan törvény választ el egymástól mindörökre.

Azt a feneketlen mélységet, mely a Széchenyi álláspontja és az övé között áthidatlanul tátong, mint legilletékesebb bíró, Kossuth maga ekként jelezte spártai rövidséggel és igazsággal:

»Az első (Széchenyi) közvagyonosság után akar vezetni közszabadságra; a második (Kossuth) közszabadság után közvagyonosságra«. Amaz azt tartja: »legyünk csak gazdagok a szabadság majdan csak elkövetkezik«: emez viszont: »csak szabadok legyünk, a gazdagság majd önként eljön.«

A kormánynak persze egyik sem tetszett. A

két »jó« közt ő harmadikat, valamit tartogatott a magyar fajnak: a legrosszabbat: szolgajármot anyagi szegénységgel.

S ha adott is héba hóba jó szót Széchenynek s csekélyebb engedményekkel tartogatta benne a bizalmat, hogy sorát fogják ejteni részletfizetés módjára s progressive nagyobbaknak is, Kossuthot illetőleg tisztában voltak első percztől, hogy nincsen Bécsben sem akkora marék, sem annyi por, a mennyivel őt elvakithatnék és rászedhetnék.

Pedig a legszélesebb szálla Ausztria sőt, Európa gonosz szellemének, a csász. és birodalmi kancellárnak *Metternich* hg.-nek a szemében most a »Pesti Hírlap« volt. Hullámszásba hozni, fölkavarni fenékig azt a lusta, csöndes Oczeánt, a mit »tömegnek, népnek, közvéleménynek« hívnak, isteni szóval csak a magyar Aeolus, Kossuth tudta.

A régi magyar ellenzék kis-puskatüze nem sok kárt tett a bécsi politikában. A »Pesti Hírlap« öreg ágyut szögezett Bécsnek — gránáttal, kartácscsal lövöldözött, a miknek egy-egy szilánkjá nem kimélte a kancelláriai palota, nem a császári Burg ódon falait sem.

Metternich hg. a legvénebb róka volt az

európai diplomácia rejtelmes berkeiben. Tapasztalásból ismerte a görbe utak gyakorlati becsét. Ilyen után kutatott most is. Landererre vetette a szemét.

Arról szó sem lehetett, nem is sokat használt volna, ha az erőszakkal le nem szerelhető öreg ágyut császári zsoldra szegődtetik. Sikernek egyelőre elég volt és sokat megért, ha az égő kanóczot más és gyöngébb kézbe csempészik át.

Titkos ügynökök Landerert kezdték kerülgetni, keritgetni, a ki Kossuth emberségéből, jól megszedte magát. Vásott már a foga ráadásképen holmi rangféltre, egy kis kitüntetésre, rendjelre, czimecskére! Állott is készségesen az ügyesen font bécsi kötélnek, mely a látszatot megóvjá, csak a lényegét árulja, adja el . . .

S addig-addig kötelőzött, zsémbeskedett, zsörtölődött ettől fogva Kossuthtal, míg egy csekélyke pénzkérdésen végkép meghasonlottak.

Kossuth megvált a laptól, mely a népszerűség létráján újabb fokozat lett fölfelé az ő lábai alatt, de az a babérkoszoru, a melyet hazafias működéseért a nemzet illesztett a homloka fölé, ott maradt érintetlenül — holtig s valóságos babérerdővé fog sűrűsödni a folytatásban

Kossuthot elvbarátai arra sarkalták, hogy új lapot indítson. *Kisfaludy* Sándor, a költő, halálos ágyáról kiáltotta feléje, hogy »a zsurnalisztikai pályáról, melyen úgy lépett föl, mint egy bámult, maga körül mindeneket legyőző hadvezér, semmi esetre le ne lépjen« . . S mivel lapindításhoz felsőbb engedély kellett, rábirták őt, hogy e végből személyesen fölmenjen Bécsbe a mindenható kancellárhoz.

Metternich hg. leirhatlan nyájasággal fogadta legveszedelmesebb ellenfelét; órákon át meghányta-vetette véle a kornak minden nagy és kis kérdését; elvben helyeselte Kossuth fölfogását, nézeteit sok dologról; végül pedig oda lyukadt ki, hogy lapengedély helyett előkelő állást, magas hivatalt ajánlott vendégének.

Kossuth megköszönte szépen a tulságos jóindulatot és visszahuzódott egy kis községbe, Tinnyére falusi gazdának. Szántott-vetett, akár a római Cincinnatus. Élvezte a természet szépségeit s a balzsamos friss levegőt. Fát ültetett, nyesegetett udvaron, kertben; *Irányi* Dániel tanuskodása szerint föl is mászott egy-egy szilvafára és sajátkezüleg szedegette és dobálta le gyermekeinek az érett szemeket. Téli estén

pedig résztvett a parasztnép mulatságaiban s a komposessor urak barátságos összejöveteleiben és kvaterkáiban.

A ház *feje* Kossuth édes anyja volt, a kit áldva emlegetnek Tinnyén mai napig. *Disze* a fenkönt lelkű hitves; őrangyal a családi tűzhelynél minden időben és minden helyzetben. *Szemefénye* végre és legdrágább, legféltettebb kincse a csöndes hajléknak, az az apróság, mely a magyar nép kedvencz számáig, háromig gyarapodik észrevétlenül, s a két fiuban: Ferenczben és Lajosban, és egy leánykában, Vilmában igazán Isten áldása. örömnök és vigasznak egyetlen forrása lesz a számkivetés keservei között a hontalan szüléknek

Kossuth Lajos hiánya rövid idő múltán nagyon érezhetővé vált nem csupán a »Pesti Hírlap«-nál, de a közélet minden forumán. Az ellenzék erélyesebb töredékei törték is a fejöket szörnyen: tinnyei lugasából mivel, hogyan lehetne visszaédesgetni a pótolhatlan fővezért a harczmezőre? . . . S meglelték nemsokára azt a bűvös igét, melynek ellenállani Kossuth soha, még galambösz fejjel s rozoga testtel sem tudott, — a *közérdekben*.

Közgazdasági tekintetben a magyar állam átka ebben az időben az a vámsorompó volt, mely

kivülről megközelíthetetlené tette, az örökös tartományoknak ellenben gúzsba kötve szolgáltatatta ki Magyarországot. Potom pénzen vesztegette nyers terményeit a magyar gazda, hogy iparczikk gyanánt méregdrága áron vándoroljanak aztán vissza, hozzá a Lajta tulsó partjáról

Falra hányt borsó volt a sok beszéd, szitok, panasz, gravamen, a mivel az ellenzék a diéta padjairól próbált rést ütni a vámsorompón. A 40-es évek közepén: »önsegély« lett hát a hadi jelszó.

Védegyeletet alakítottak *Batthyány* Kázmér elnöklete alatt. S alelnökké *Teleky* Lászlót, igazgatóvá 1200 frt parányi fizetéssel *Kossuthot* választották, a ki a mozgalmat ezentul egy szemre jelentéktelen szaklapocskával, a »Pesti Hetilap«-pal is élesztgette.

Az eredmény messze fölül multa a legvérmesebb reményeket. Kossuthnak az egész országot elárasztó gyönyörű leveleire és fölhívásaira másfél év folytán 154 fiók-egylet keletkezett a vidéken, s ámbár a közvetlen cél, az önálló magyar ipart és kereskedést megteremteni ily utonmódon nem lehetett, s a párhuzamos alkotásoknál (gyáralapító társaság, vukovár-fiumei vasut, keresk. és ipar-egylet stb) eluszott egy garasig Kossuth

szerény magán vagyónkája: politikai téren, az ellenzéki szellem, a haladási ösztön, a reformokért való lelkesülés, óriási terjedésében busásan visszatértül a réven, a mi elveszett a vámon.

S midőn egy 1847. szeptember 7-én kelt kir. leirat azon év november 7-re országgyűlést hirdetett Pozsonyba, nagy fejfájást okozott már a kormánynak azaz eshetőség: nem fogja-e ott többségben láthatni magával szemben az ellenzéket?

A konzervatívok nyíltan sorakoztak élethálál mérkőzésre. *Széchenyi* »Programmtöredékek« czim alá foglalta össze egy vaskos kötetben politikai hitvallását, irtózatot kitörésekben gyanusítva, korholva itt is Kossuthot forradalomra vezető izgatózásai miatt. . . .

A kormány adminisztrátorokat ültetett, korlátlan kényurasággal a főispáni székekbe, s sütkemenczét, kulacsot, pengő érczet, rézfokost határtalan bőkezűséggel bocsátott ezek rendelkezésére.

Kossuth most rövidesen elbánt Széchenyivel. »A nemes gróf, ugymond, epelázba esett S lázas paraxismusában könyvet irt ellenem, Dózsának, parasztlázítónak czimezve s hűsretétellel fenyegetve. Megjelent pedig ezen keresztényi epeömlegése K. u 1847-ik esztendőben. Mondják, az van benne a

mit említék; mondják; én nem tudom; nem olvastam».

Annál fönszárnyalóbb, ragyogóbb stilussal fogalmazta meg az ellenzék programját, s ámbár ennek egyes élesebb helyein a párt óhajára *Deák* Ferencz simitgatott, s a mennydörgésnek, orkánnak tetsző hangokat itt-ott pár akkorddal mérsékelte, riadó volt azért, a minőt magyar fül még nem hallott, elméket kábitó, velőket — sziveket átjáró, ezerszeres visszhangot verve föl mindenfelé.

Itatás, vesztegetés, lélekvásár, erőszak, család néhány ellenzéki matadort, mégis elbuktatott, *Beöthy*, *Klauzál*, *Bezerédy* fájdalmas veszteség, kirívó hézag a csatalánczban. De győzött Pestmegyében Kossuth s az ő diadala gazdag kárpótlás volt a milliók szemének minden csapásért, a mi a jó ügyet az utolsó órákban, egy végzetes ütközetben s nemzeti létre, jobblétre százados fontosságu válságponton érte.

Kossuth ellenben a kormány ravasz számításából ellenzéki térfiut állított ki a porondra jelöltül. *Balla* Endrét, Pestmegye szintén népszerű és sokrokonu főjegyzőjét. . . .

Ámde Kossuth Lajos főkortesei *Batthyány*, Lajos, *Batthyány* Kázmér, *Ráday* Gedeon grófok,

az ország leggazdagabb, legismertebb főurai valának s Batthyány Lajos nyomában, a ki árvalányhajos pörge kalapban, ezüstpitykés kurta dolmányban személyesen vezényelte táborát az urnához, több ezer főnyi köznemesség zengedezte torokszakadtából:

»Egy istenem, egy életem
Kossuth Lajos a követem«.

Azzá is lett; 2948 szavazattal 1314 ellen

V.

Régi csapáson, taposott ösvényen indult a 47-ki diéta is.

Sok százados ócska hangszeren ütött-kopott húrokat pengetett a királyi kézirat

Régi dal! régi dal! régi szolgaságról!

Örvendetes ujitásnak, kellemes meglepetésnek legfőlebb a praeludium vehető . . . Az hogy századok óta Habsburgházi uralkodó most szólt először magyar nyelven a tek. Karokhoz és Rendekhez.

»Magyarország rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a kir. előadások mutatják. Fogadják bizalommal!«

Minden egyéb százszor hallott régi nóta!
Csömörlésig ismeretes, elnyűtt szöveggel!

A kormány nem kívánja elvitatni, hogy földünk valóban mozog. S országok és népek, messzeközel, gőzhajón, vasuton lázas versenyben, örült hajzában törtetnek előre. Ne irigyeljük, még kevésbbé utánozzuk őket! Ragaszkodjunk az avitica constitutióhoz, ha mindjárt elavult is. És legyen a magyar államhajó, a mi volt — jövőben is. Mozdulatlan Noé bárkája, elszigetelt de kényelmes pihenésben az Ararat ormán: Bécsben, a régi fölszereléssel, régi személyezettel, régi podgyászszal, kívül-belől változatlanul!

Azaz hogy még sem egészen így!

A *Vörösmartyk*, *Kölcseyk*, *Kossuthok*, poéták és ujságírók által fölriasztott *nemzeti közérzületnek* nevezetes, értékes ajándékkal kedveskednek fölülről . . .

Király tudtával, királyi fölhatalmazással nemzeti színre festették a bárkát. S háromszinű vászon közepéből nézegetett le a kétfejű sas az ár-boczn hegyén. Jó szeme legyen, a ki meglátja ily tetemes magasságban, hogy a kétynyaku madár egyik fejebubján továbbra s ott reng-teng szt.-István közel ezeréves koronája . . . közönséges

császári fejdíszszé süllyesztve magyar királyság, magyar nemzeti önállóság és független államiság szentséges jelképéből.

Nos . . . az ellenzéknek jó szeme volt . . . észrevete . . . S mindjárt a fölirati vitában általános rohamot intézett az egész bárkarendszer ellen.

Kossuth a szószéken még nagyobbnak tűnt föl, mint az író asztalnál. Világosság, fény árad mindenre, a hová tündöklő ékesszólásának egyetlen sugára ömledezik.

Mindezeket magával ragadó harsány hangon hirdeti: Lomtárba a bárkával Gőzhajó kell a legjavából. A gőzhajó fedélzetére magyar kormányzat s iránytű gyanánt magyar érdek. Az árbocz csucsán nemzeti lobogó lengedezzek kétfejű sas nélkül, visszavéve ennek fejéről az ország czimere fölé illesztve a szent koronát. A limlom podgyász p-dig merüljön el a feledés tengerében s foglalja el helyét az uj rakomány az ellenzéki programm értelmében:

Osztakozás a közterhekben;

Egyenlőség a törvény előtt;

Kötelező törvény az urbériség megszüntetésére kármentesítéssel.

Hitel- és birtokszerzés lehetősége az ösiség eltörlésével.

»Az leszen a Habsburgház második alapítója, ki a régi rendszert ily szellemben, alkotmányos irányban reformálni fogja« . . .

Bécsben nem kértek e dicsőségből. A kormány úgy vélekedett, hogy a Habsburgház már meg van alapítva, él és uralkodik, nincs hát szükség semmifajta alapítási da Capora. S mivel egyenes úton, tiszta kézzel nem boldogulhattak a diétán, visszatértek a vakondok munkához, az aknafúráshoz. Elhalásztak néhány gyöngye lelkét az ellenzéktől; felsőbb avatkozás szellőjével maguk felé hajlitottak néhány ingatag nádszálat. S a kenyértörésnél 23 szó tagadta, de ugyanennyi szavazat meg beismerte, hogy »a kir. leirat a nemzet aggályait megszüntette.«

Kossuth remegő ajkán most indul meg első ízben a vészhang: »Vessenek már most számot magukkal a győztesek! E szavazat következtében az országgyűlésen béke többé nem lehet! . . . Legyen tehát harcz! És lesz harcz az utolsó perczig! . . .

Hogy ez az utolsó percz mily rohamosan közeledik, csak a jó Isten tudta.

Alig pár héttel a főnebbi izgalmas jelenet után Párisban kitört a forradalom. A bécsiek márcz. 13-án követik a francia példát s világgá kergetik Metternichet. Márczius 15-én Pesten is megmozdul az utcza s az ifjúság 12 pontban sorolja föl: mit kíván a magyar nemzet? A pozsonyi diétán Kossuth egyre-másra osztja a szebb-nélsebb beszédektől kísért reformindítványokat: a kormány kipked-kapkod serege mukkani sem mer; 1848 márcz. 23-án a kerületi ülésben *Batthány* Lajos ünnepélyesen bemutatja az első független felelős magyar miniszterium névsorát; ápril 10-én V. Ferdinánd a királynéval Ferencz Károly s Ferencz József főherczegekkel Pozsonyba érkezik, s másnap a primási palota disztermében személyesen kézbesíti István főhg. nádornak a megerősített 1848-iki törvényeket.

A nemzeti megváltás, első felében, vér nélkül ment így végbe. Lánglelkü szerzőjének örök érvényességgel a haza bölcse, *Deák* Ferencz kossorozta meg emlékezetét 1867-ben, a közjogi alkudozás sivár napjaiban, e fönséges hála nyilatkozattal:

»Magyarország közjogának történelmében legfontosabb korszakot képez azon átalakulás,

mely 1847–8-ban tétetett, mert e nélkül a *kor-szak igényei* s fejlődő eszmék hatalma *rég első-pórték volna alkotmányunkat*. Ezen átalakulást össze fogja kötni a történelem *azon férfinak* nevével, ki azt 48-ban megindította és *ernyedetlen erélylyel körösztiülvitte*. Daczára a bekövetkezett szerencsétlen eseményeknek, művének ezen része fönmaradt és *fön fog maradni*, míg nemzetünk el és országunk áll s *ahhoz a nemzet emléke és hálája lesz mindig csatolva!*«

Csodálható-e, ha az egykoru nemzedék bálványozásig rajongó szeretettel vallja ettől fogva vezérének Kossuthot, s tüskön-bokron, tűzön-vizen át föltétlen bizalommal rohan az ő szavára száz veszély közé, bizonyos halálba is? S vérnek és könnynek egész tengerével biztosít fönmaradást, föltámadást, örök életet annak a 48-iki átalakulásnak, melynek bölcsője mellé mély sirt ásnak már napok mulva a magyar faj összes ellenségei . . .

* * *

Kossuth büszke hadüzenetét: »Legyen harczt utolsó perczig!« annak idején Bécsben is meghallották. A visszhang késett, de el nem ma-

radt, — sem szóban, sem cselekvésben. Harczot idéztek föl onnan utolsó perczig, késhegyig menőt, s irgalmat, tisztességet, törvényt, jogot nem ismerőt.

Első kábultságukból fölocsudván, a bécsi körök szégyenleni, bánni kezdték azt a rettentő politikai baklövést, hogy a sok százados tradícióhoz pár órára hűtelenek lettek. S midőn meggyőződtek, hogy a 48-iki törvények nem lesznek írott malaszt, mint régi országgyűlések annyi sok üdvös intézkedése, nyakra főre ők is sorakoztak; megszám lálták, mint Schiller »Glocke-ában tüzvész után a családfő, — kedveseiket . . . és ime: nem kallódott, nem heivadt el a diszes csokorból egyetlen mákvirág sem . . . A Lobkovitzok és Metternichek hagyatékából előkészítették azt az ördögmotollát is, melyen a *Thökölyek* és *Rákócziak* s polgári és vallásszabadságra szemfedő szövődött mindig a tanulságos multban; s levetve apránként az ámitó báránybőrt, előbujt alóla fenevad természetének minden gonosz hajlamával és kegyetlenségével a vérre szomjas ordas.

Annyi eszök volt, hogy egyszerre nem tették le az álarcot, nem vallottak színt. Folytonos

KOSSUTH L (1849.)

akadékoskodással, könnyebb-mélyebb tőszurásokkal, fokról-fokra hágó törvénysértéssel feszítik szakadásig azt a finom húrt, mely a monarchia két felét a personal-unióban, az uralkodó egységében csatolta egymáshoz

V. Ferdinand, a jó lelkű, de vézna testű, csenevész egészségű fejedelem, csak névleg uralkodott. Voltaképen báb volt egy udvari párt: a kamarilla kezében, mely a lágy viaszból a pillanat igényei szerint gyúrt hol angyalt, hol gonosz lelket . . . Nyomról nyomra kényszerítik őt egyik ballépés után a másikba; aláíratnak vele egyik nap okmányokat, a melyektől egekig fölcsap magyar földön a hálás ünneplés szingazdag lángja, tömjén illata; a másokban meg kir. rendeleteket, a melyeknek minden betűje megannyi olajcsepp hamu alatt lappangó izzó zsarátnokra, mert egyenként visszaszivja ezekben a 48-iki törvényeket, a melyeket eskü-erejű, kir. szóval szentesített . . . Végezetül véres polgárháboruba kavarják az országot, a fajgyűlölet átkos szenvedélyének összes hajmeresztő iszonyatosságaival.

Az Aldunánál, a Dráva mellett, a felvidéken fölláztatják, ráusztatják a magyarra, a kivel testvérekké többszázad, jó- és balsorsa avatta:

az oláhokat, rácokat, horvátokat, tótokat . . . A Horák és Kloskák szomorú emléke és rémalakja föltámad az Axentiek-ben ; a Zrinyi Miklósok dicsőségétől sugárzó főméltósága egy elzülött katonára, Jellacich-ra száll, lemoshatlan szennyfoltul a magyar történelem egyik legszebb lapján. Özönével érkeznek vérfagyraló rémes hírek a magyar kormányhoz és most már milliókat képviselő országgyűléshez Budára-Pestre : fölgyújtott faluk, földult kastélyok, kirabolt templomok, képzelhetlen s csak a pokoltól sugallt, ördögös leleményességgel kiesztelt kínzások fölől, a melyek ezrekkel apasztják a magyar faj létszámát különösen a Királyhágón túl ! . . . S hogy megrendüljön alapjában az ősi erény, hogy kiadudjék a szeretetnek, bizalomnak, ragaszkodásnak utolsó szikrája is a magyar keblekben a trón iránt, Bécsből fölpénzelt, fölfegyverzett gyűlevész horvát csapatok élén átlép Jellacich a Dráva folyón s hódolatot követel a király nevében, mint Magyarország teljhatalmu ura és kormányzója.

Leirhatlan csüggedés szállta meg ennyi vész közeledtén, országgyűlésen s országosan, a kicsiny hitűeket ; a jobbak ezek közül félreállanak, a hitványak megszöknek s egy követ fúnak a párt-

ütőkkel. De ingadozik, kész megalkudni a sorssal akárhány feddhetlen jellemű, igaz hazafi is, s mikor az egész miniszterium szétfoszlik és szétrebben, Széchenyi bámulatos nagy elméje elborul, s királyi eskü hatályát és kötelező szentségét 1848. december 2-án V. Ferdinándnak félig csellel kimesterkélt, félig ijesztgetéssel kierőszakolt lemondása által akarja ellensúlyozni a kamarilla: sötét ég, feneketlen tenger elborít, elnyel ugy látszik mindent, a mi remény, ábránd, öröm, fényesség, boldogság volt pár hónapon át a négy folyam és három hegy között . . .

Világosságot az éjszakába, csillagokat a sötét égboltra, miként a mindenségben láthatlanul a nap, ugy varázsol Kossuth isteni szózata. S a hogyan a tajtékzó hullámoktól körülvelt, dühösen ostromolt szirt, akként állja meg helyét ő is a legnehezebb percekben! A legkétségbeejtőbb körülmények közt mást, mint önbizalmat, önérzetet, elszántságot, nem fődözhet föl átszellemült arczán senki . . . És magára hagyva teljesen, *mindenévé* lesz nemzetének.

Szónok, katona, kortes, verbungos, bíró, államférfiu, törvényhozó, kormányzó a helyzethez mérten . . . Beszél, buzdít, bátorít, alkot; bankót

gyárt nemzeti adakozás milliókra rugó aranyából, ezüstjéből; seregeket toborz, szerel föl, lát el mindennel a semmiből és külföldi gyárakból; jutalmaz, büntet érdem és törvény alapján, s a magyar faj életerejének, a magyar nemzet katonai és erkölcsi nagyságának öt világrészt betöltő csodajeleivel letörülhetetlenül és másíthatlanul rajzolja oda Európa térképére államnak és nemzetközi tényezőül az eddigelé osztrák provincziának tartott Magyarországot.

Jeremiás proféta hazafias szent fájdalma, — a költők költője, a brittek legfőbb büszkesége Schakespeare nyelvének utolérhetlen szépségét és erejét leheli Kossuth tollába, a Jellacich rablótámadása s a nemzetiségek föllázadása miatt, midőn így ír:

»A magyarnak most csak két teendője van. Egyik: felállani tömegben a haza földét megszállott ellenség agyonnyomására. — A másik: »emlékezni«.

Ha a magyar e kettőt nem teszi, akkor oly gyáva nyomorult nép, melynek neve a világ történetében ugyanazonossá lesz a szégyen s gyalázat névvel; akkor a magyar oly gyáva nyomorult nép, mely megfertőztette ősei szent emlékét, melyre maga az örökkévaló isten azt fogja mondani: »Bánom, hogy teremtettem«, akkor a magyar oly

istentől elátkozott nép, melytől a levegő meg fogja tagadni éltető erejét melynek kezei alatt a televény buzaföld sivatag homokká fog változni, melynek közelítésekor kiaszik a szomjat enyhítő forrás, ki hontalanul bujdosandik a föld hátán, ki hiában kérendi az irgalomtól az alamizsnának száraz kenyerét, kit alamizsna helyett arcúl csapand az idegen faj, mely őt saját hazájában vándor koldussá teendi, kit mint a gazdátlan ebet, büntetlenül verend agyon bármely gazember; olyanná lesz, mint a hélpoklos. kit minden ember kerül, mint az indus pária, kire az ebeket uszítják. Hiában forduland a vallás malasztjához, neki nem adand az vigasztalást. Isten! kinek teremtési mívét gyávasága által meggyalázta, nem bocsátandja meg bűneit sem ezen a világon sem a másikon; a leány, kihez szemeit felemelendi seprővel hajtandja el a küszöbről, mint a rühes állatot, neje utálattal köpend gyáva szemei közé, s gyermekének első szava az lesz, hogy apját megátkozza.

Borzasztó! borzasztó! de így lesz. Az átok kérlelhetlen esküjével esküszöm a szabadság istenére, e hont vérrel szerzett őseink meggyalázott emlékezetére esküszöm, hogy így lesz, ha a magyar faj oly gyáva, hogy tömegestül fel nem

kel, Jellacich szolga poroszlóit s a szerb rablókat és minden árulót, ki a magyar ellen karját emelni meri. összezuzni, mint zuzza a fergeteg az útjába vetett kötetlen szalmakévéit s ha oly gyáva lesz a magyar faj hogy szétzuzván ellenségeit, meg tudna bocsátani vagy egy perczig is elfelejteni az árulókat és az árulást«.

Kossuth szava, példája ragályos láz módjára áthatotta, átjárta a nemzet-test minden porczikáját, s ha Petőfi »Talpra magyar! hi a haza!« kezdetű versétől sok ezer kar emelkedett esküre, hogy »Rabok többé nem leszünk«, százezrek tódulnak most a nemzeti lobogó köré, hogy rabszolgákká ne is legyünk!

A közhangulatnak leghivebb tolmácsai a költők. Hadd álljon itt korfestő néhány részlet az ekkor született jelesebb költeményekből:

Lóra magyar, lóra, most ütött az óra.
Nem is óra ütött, vészharangot vernek:
Tűz van! ég a házad, a világ fellázadt:
Most kell talpon állni a magyar embernek.

Arany J.

Muzsika szól. dörög a menny,
Bömböl a szél nagy keményen,

Zimankó gyűl a hazára,
Ébredjetek valahára
Egy életünk, egy halálunk,
A veszélyel szembe szállunk!

Összeröfönt rácz, cseh, német,
Hogy felfalja ezt a népet,
Ezt e népet, a kit itten
Ezer éve tart az isten.
Egy életünk, egy halálunk,
A némettel szembe szállunk!

Arany J.

Fegyverre a hazáért,
A nép szabadságáért
S ha kell, hű honfi vért!
Készen vagyunk csatára
Hazánkért hős halálra,
Mind együtt és egyért!

Garay J.

Sikolt a harczi sip. riadj. magyar riadj!
Csatára hí hazád, kifent aczélt ragadj!
Villáma fesse a szabadság hajnalát,
S fűröszze vérbe a zsarnok faj biborát.

Él még a magyarok istene!
Jaj annak, ki feltámad ellene.
Az isten is segít, ki bir velünk?
Szabad népek valánk, s azok legyünk.

Elé! elé! jertek haramia hadak,
Kiket nemzetbakók gyanánt uszitanak.
Temetkezéstekül, ti bős szelindekek,
Helyet dögész vadak gyomrában leljetek.

Él még a magyarok istene!
Jaj annak, ki feltámad ellene.
Az isten is segít, ki bir velünk?
Szabad népek valánk, s azok legyünk.

Czuczor G.

Körültünk vagy tiz ellenség, . . .
Hát hiszen csak hadd legyen!
Megint te lész a legelső
A népek közt — nemzetem!

Dicső leszesz és hatalmas
Ugy, mint ezer év előtt,
Mikor Árpád ős apánk, tiz
Ellenséget megtörött.

Ne mondjátok, hogy elhagyott
Volna a mi istenünk:
Tudja ő már — ő nem tudná! —
Hogy mi a természetünk!
Tudja, hogy oda se nézünk
Egy kutyának minek is;
El se kezdjük, míg ellenség
Minden ujjunkon egy nincs.

Azért is csak hadd legyen tiz
Ellenségünk, hadd legyen !
Büszke vagy most, de dicső léssz
És hatalmas nemzetem !
Téged csodának teremte,
S ostorának istened :
A kinek mértéke megtelt,
Azt fordítja ellened.

Vajda J.

Dicső zászlóalj, a vészben legelső
Veres sipkákkal, mint a vér.
Hol, mint veres tenger pirosanak !
Vértől piroslik ott a tér.
Zárból kitört oroszlán mindenik
Az életet csak vész közt szeretik.

Szabadság szomja hozta őket együvé,
Szabadság szomja, mely csak vérbe hül ;
Hős volt az első, hős a második :
Az egyik a másiktól lelkesül ;
Meg kell jelenniök csak a csatán :
Borostyán van mindnyája' homlokán.

Hiador (Jámbor Pál.)

Leng a zászló, vészjelt mutogatnak,
Harsan a kürt, harczba hívogatnak :
Oh magyar ! hazád kér,
Isten szerelmeér'
Légy villáma még egyszer a hadnak.

Erdélyi J.

Oszlik a köd éje, réme,
Föl hazámnak ifja, véne!
Ünnepnapja lesz a honnak,
Föltámadás lesz tán holnap.
Most legyünk már. most legyünk már
Talpig magyarok.
S e hazára a dicsőség
Napja felragyog.

Pajor A.

»Szegény honvéd, . . . elfogának rab vagy,
Főbe lőnek, vagy tán felakasztanak;
De szabad lesz hogy ha állasz hozzánk,
Itt a kezem . . . légy a mi katonánk «

»Szabadságod ha aranyból volna,
S gyémántajkkal ezüst hangon szólna,
S száz koronát tenrél még reája,
Mégsem lennék német katonája.« «

Gyulai P.

Ilyen volt rég a fekete sereg,
Mindegyikét az isten áldja meg.
Ugy tetszik, mintha Mátyás küzdene,
Feltámadt volna legszebb serege,
Lobogni látunk zászlót újra fen,
Bécs tornyain, a hármás tengeren.

A merre jártok, ott van a halál,
A zsoldos ott irgalmat nem talál,

Ugy látszik a szuronynak erdeje,
Mintha sötét poklot teremtene.
Fen hány szuronyt látsz, annyi lenn a holt,
A harcz után — mind a nap hőse volt.

Hiador.

* * *

A szabadságharcz főmozzanatait ismeri ma már minden iskolás gyermek. Eltérő vélemény a magyar hazában, népben, történelemben többé arra nézve nincsen, hogy egy fejjel nagyobb minden elődénél és kortársánál ekkor nőtt Kossuth Lajos.

Hatalomnak, ellenségnek, vésznek, balsorsnak egyenlő bátorsággal, kitartással, következetességgel elejétől végig csak ő néz a szeme közé. Utolsó betüig beváltja a fogadást, a mit börtönből kiszabadulván Pestvármegye gyűléstermében közvetlenül a jelenlévőknek, közvetve a hazának tett.

Jellacich-ot játszva elnadrágolták táblabírákból lett honvédtábornokok fiatal ujjonczból álló csapatokkal túl a Dunán. Petőfi jogosan gúnyolódott :

Fut Bécs felé, Jellacich, a gyáva,
Seregének seregünk nyomába.

Lenn az Alvidéken és Erdélyben rácz-oláh is csak addig garázdálkodhatott büntetlenül, míg megbízható vezénylet által a honvéd szó egy-jelentésű lett a hős-sel.

De a császári fegyelmezett sorhad kipróbált harczedzett, ha mindjárt zsoldos szellemű katonaságát ki- és leverni nem elég egy »Marsel-laise« és Tyrteus, s ha bajusztalan legények, diákok, kik még puskaport sem szagoltak, a tul-erő és ágyutüz elől meghátrálnak, — ezen nincs mit takargatni, nincs mit szépitgetni.

A magyar kormány Debreczenbe került s Windischgrätz »föltétlen meghódolásnál« egyéb-ről hallani sem akart, mikor Deák, *Batthiány* stb. az országgyűlés képviselőjében a békés ki-egyezés olajágával járultak a fénhéjazó, dölyfös osztrák ganerális színe elé. *Petőfi* lantján orszá-gos keserűség zendül :

Budavárán újra német zászló !
Hová legyek lelkem haragjától ?
Arczunk piros, de nem zsarnok vértől,
Hanem saját szívünk szégyenétől.

Egy kezünkön rajt' van a láncz ismét,
Várjuk-e, hogy amazt is lekössék ?
Hogy megint a régi nóta járja
Enkinunkra, világ csufságára ! ! . .

Föltétlen meghódolásra azonban a pillanatnyi aléltásban sem gondolt senki, a kinek ereiben egyetlen csepp tiszta magyar vér pezsgett.

Még az osztrákok kezébe esett országrészen is minden jóra való hazafi osztozott a költő reménységében :

Azt hiszem, hogy a mi most levágott,
Balsorsod volt és nem gyávaságod,
S ha a balsors csüggedést nem hoz rád,
Elszegődik a szerencse hozzád

Uj erővel és uj bátorsággal
Álljunk szembe ama haramjakkal,
Szent az ügyünk, velünk van az isten,
Vagy velők sincs, ha mi velünk nincsen.

Dobogjatok sziveink kevélyen,
Diadalmunk előérzetében !
Pirulj arcunk, pírulj zsarnok-vértül !
És ne saját szívünk szégyenétül !

A könnyüvéiűek és keményebb derekuak
pedig vigan dudorásztak *Vajda* Jánossal.

Tavaszdodik már valóban,
Jól dolgoznak a szelek ;
Megindulnak a felhők és
A vándorló legények.

Majd ha melegebb lesz, egyet
Gondol ez a német is,
S egy szép reggel megindulnak
Windischgrätz s a Jellacich

Ide jöttek kitelelni
A hazátlan jámborok ;
Mit tehetünk róla, mindig
Voltak s lesznek koldusok ! . . .
Hanem már nekünk elég volt,
Adjon már most más nekik,
— A magyar vendéglést csak
Tudom megemlegetik

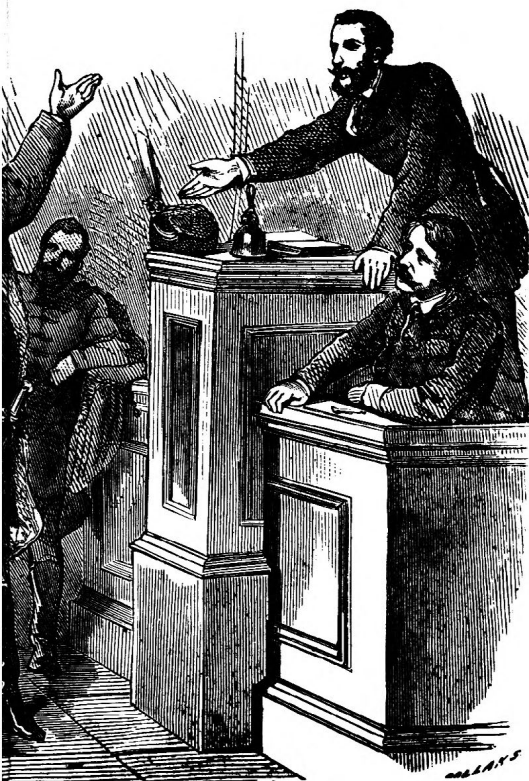
Hogy megemlegessék, erről újból Kossuth gondoskodott.

A magyar nyelv szótárában nincsen megfelelő szó, mely szabatosan, teljesen kifejezhetné, méltathatná azt az emberfölötti munkásságot, a mit ő fejtett ki Debreczenben S ámbár az ugynevezett békepártban kerékkötőre akadt magán az országgyűlésen is s *Görgey*, a népszerű és tagadhatatlanul lángeszű fővezér szintén egy gyékényen árult Kossuth ellentáboraival és Magyarország térképén talán már akkor keresgélt egy világosi sikságot : Kossuth bűvös neve, magatartása, ékesszólása óriási erőfeszítésre sarkalta az egész magyar fajt s a tavasz első virágai már a

KOSSUTH L. megvála

szása kormányzóvá.

diadalmas nemzeti zászló körül fonódtak koszorukká.

Görgey, Damjanich, Klapka, — Erdélyben Bem rakásra aratják a fényesnél fényesebb győzelmeket. Windischgrätz ész nélkül szalad ki az országból. Budavárán ismét magyar zászló! S mivel Bécsben készpénznek vették Windischgrätz hetvenkedését s állítólag teljesen leigázott Magyarországot osztrák tartománynak nyilatkoztatták, Kossuthot 1848. április 14-én a debreczeni ref. templomban kormányzóvá választják a nemzet képviselői, s visszatérése egy hónappal rá a magyar fővárosba tultett a Pompejusok Caesarok, imperatorok legzajosabb, diadalmenetes fölvonulásán a Capitoliumba.

Verőfényes, felhőtlen égboltozaton a folyást emelkedő nap itt érte el a tetőpontot.

* * *

A 48 iki szabadságharcz nem volt elszigetelt jelenség Európában.

Francia-, Olasz-, Németországba is szintén fölkelt az elnyomott nép a türhetlen kényszerűség ellen. Leverték, porba gázolták mindenütt hamarjában.

Sarat — tüzet legtovább mi állottunk!
Történelmi igaz és fájdalmas tény Petőfi lyrai
sóhaja :

Európa csöndes, újra csöndes
Elzúgtak forradalmi.
Szégyen reá, elcsöndesült és
Szabadságát nem vivta ki.

Emelje az föl lelkeinket
Hogy a mi vagyunk a lámpafény,
Mely a midőn a többi alszik
Ég a sötétség éjén.

Ha a mi fényünk nem lobogna
A véghetetlen éjén át,
Azt gondolhatnák fent az égben
Hogy elenyészett a világ . . .

Bökkenő csak az volt, hogy ez a lámpa-
fény tetszett talán ott fent az égieknek, de nem
itt lenn minden oroszok czárjának s a bécsi ud-
var alázatos könyörgésére 200.000 muszka szurony
gyilkos hegye irányzódik a magyar határok felé.

A magyar nép harczy kedvét huzamos és
győzelmes előnyomulások mámorától elkapatva
— még ez a megdöbbenő orosz interventio sem
lohasztotta, mert nem jött egészen váratlanul.
Csipős, hideg, kósza szellők már jó ideje fujdo-

gáltak észak felől a nélkül, hogy a közlekedést lehűtötték s a kedvező véget kétségessé tehették volna a közhiedelemben :

Itt a próba, az utolsó
Nagy próba !
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba
Eljött tehát az utolsó
Ítélet !
De én attól sem magamért
Sem hazámért nem félek.

Igy énekelt rózsaszínes derült hangulatban
Petőfi

S a szelidebb kedélyü, komolyabb és megfontoltabb *Tompa* mintegy utóiratképen, tovább fonogatja a vérmes reményeknek ez arany-szálaít :

Jön a muszka, halljátok-e emberek ?
De nem azért mondom ezt, hogy féljete :
Félig győzött, — a ki bátor, — azt pedig
A ki fél, már jó előre megverik.

Jön a muszka ! csak hadd jöjön, nem baj a,
Magyar ember kész beteg, ha nincs baja.
Mit csinálna a magyar had s Görgei,
Ütni-verni, ha senki nem vón neki !?

Hibás, ki fél a muszkától; — hibás ha
Ügyet se vet rá, a bajt csak fitymálva.
Mikor jön, vagy mennyi jön, majd megvállik.
Mi csak bátran, készen legyünk halálíg.

Készen legyünk, halljátok e emberek!
Jön a muszka, de azért ne féljete!k!
Félig győzött, a ki bátor, azt pedig
A ki fél, már jó előre — megverik.

Sőt egy jámbor, kenetesajku lutheranus
prédikátor (Székács József) is sarokba teszi pilla-
natokra a bibliát s belémarkolva a koboz vastagabb
hurjaiba, imígyen csufolkodik, vitézkedik:

Azt mondják, hogy az orosz közeleg
No, féljete! honfiak, féljete!k!
Van rá okunk mert a muszka csoport
Kéblében szabadságérzetet hord.
S ha ránk ragad a muszka szabadság,
Jó éjszakát neked, Magyarország!
Mert a muszka szabadság szép nagyon,
Egyik kezébe kancsuka vagyon.
Ennek okát föllelni nem nehéz,
Mert Oroszország sok barmot tenyészt!

Már pedig tudjuk, hogy az ökröket
Kormányozni csak korbácscsal lehet.
Ostorát ha eldobja a gulyás,
Mit várhat mást? mint nagy anarchiát.

Csak jöjjön tehát a muszka csorda!
Hisz Magyarország zsiros falat,
De ha elnyelni vágyik, aligha
Telhetetlen torkán nem akad.
Vagy legalább is megmutatjuk azt,
Hogy ez lesz neki utolsó falat.

Kossuth, úgy látszik, az orosz invasióban csak falra festett ördögöt sejtett. Vakon bizott, hogy az angolok által nemzetközi törvénynyé dekretált és proklamált »non interventio« áttörhetlenebb védpajzs a Kárpátoknál is. S midőn az első kozák-ostor suhintása magyar terület fölött sivit végig a levegőn, imádságos, megható fohász jajkiáltás egyuttal, a mit Európa népeihez czimzett a következőkben:

»A magyar nemzet ünnepélyes óvása az orosz avatkozás ellen

A magyar nemzet országos életének velejében megtámadtatva, az igazságos isten segedelmével lehódította a pártütést, melyet törvény és alkotmány ellen maga a hitszegő uralkodó ház a legirtózatosb ármány és erőszak által felbujogatott.

És az ország határszéleig visszakergette a nemzet szabadságának s önállásának meggyilkolására törő ausztriai hadseregeket.

S az egész nemzetnek egyhangu lelkesedésével s közmegegyezésével, elidegeníthetlen nemzeti jogánál s az önfertartás szent kötelességénél fogva kimondotta örökrevaló száműzetését a habsburg-lothringeni háznak, mely magát a legirtózatosb. bűnökkel és hitszegésekkel megfertőztette.

Soha nemzet igazságosabb harczot nem vivott.

Soha uralkodóház igazságosabban nem büntetett

Soha nemzet méltóbb várakozással nem remélheté, hogy közmegállapodással alakított nemzeti kormányának a béke s nyugalom ölében azon sebek gyógyítására lehetend fordítani gondjait, mikkel a trónvesztett zsarnok e nemzet keblét elárasztotta

És ime minden hadizenet nélkül orosz fegyveres tömegek mutatkoznak a szomszéd Galliczia és Krakkó területén, Magyarországot az istentelen habsburgház fölhívására betöréssel fenyegetik.

Minden készülétek minden tudósítások arra mutatnak, hogy a szintoly zsarnok, mint saját bűnei miatt erőtlen habsburg-lothringeni ház, az orosz hatalommali szövetkezés által igyekszik a sokat szenvedett magyar nemzet sirján emelni fel újra zsarnok hatalmának trónusát.

A magyar nemzet el van határozva, e megatámadásnak is ellenállani.

El van határozva inkább utolsó emberig elvérezni, mintsem hogy gyilkosát urának fogadja el valaha.

De midőn e komoly és rendithetlen határozatában ájtatos reménnyel hiszi igazságos fegyvereinek győzelmét, egyszersmind az engesztelhetlen elkeseredés érzetével kiált fel isten s a mivelt világ népei előtt és ünnepélyes óvást teszen az orosz hatalmasság igazságtalan avatkozása ellen, mely egy hitszegő zsarnok kedvéért minden emberi és nemzeti közjogot szentségtelen lábbal készül tiporni.

Teszi ezen óvást a kényszerített önvédelem kétségbe vonhatlan köteletségének érzetében.

Teszi azon közös népjog nevében, mely az álladalmak kölcsönös viszonyainak fölszentelt alapját képezi.

Teszi azon szerződések, nyilatkozatok és óvások nyomán, melyek a nemzetek életét a bitortlás túlhatalmaskodásai ellen minden más népek jogérzetének közös oltalma alá helyezik.

Teszi a szabadság, az európai egyensúly s a civilisatio nevében.

Teszi az emberiség s azon ártatlan vér nevében, mely ily háboruban kiontva, boszuért kiáltand fel az igazságos istenhez.

A magyar nemzet biztosan számít reá, hogy ezen óvására minden jogot tisztelő és szabadságot szerető nép meleg rokonszenve felelend.

De bár az egész világ által elhagyatnék is, határozott öntudattal jelenti ki isten és világ előtt, hogy a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harczát utolsó cseppvérig megvívandja.

Isten s a mivelt világ legyen bíró közöttünk észsarnok megtámadóink között Kelt Debreczenben, május 18-án 1849. Kossuth Lajos. kormányzó, Gróf Batthyány Kázmér, külügyminiszter«

»Isten mессze, a czár pedig közel« van, tartja egy muszka példaszó.

A mennybeli segítségnél jó orra volt az osztrák diplomáciának, hogy többre becsülte a czár kegyelmét

Rajtunk is csak annyit lendített az előbbi, hogy Kossuth hazafias aggodalmaktól halálra marczangolt beteg lelkére egy mentő. gondolatot löveit.

Egy, természetes támpontokban is bővelkedő, ponton összevonni az összes magyar hadtesteket, s ügyes közbeékeléssel előbb kényszeríteni döntő összecsapásra az orosz haderőt, mintsem az osztrákkal össze működhetnék . . . s külön váltan úgy verni le az ellenséget, a hogyan a nagy Napoleon, lipcsei kudarcza után öt csatát nyert seregének még a romjaival is, a Páris felé szétágozva öt irányban közeledő szövetségeseiken: ez volt a kormányzó stratégiai terve és akarata.

Közölte is Görgeyvel, de süket fülre talált. Szándékosan, vagy csak emberi gyarlóságból: stratégiai hibák egész sorozatával mintegy kezére játszotta ez inkább az orosz fővezérnek, Paskievits hg.-nek Magyarország kétharmadát, s Kossuthnak és a kormánynak alig maradt ideje Szegedre, innen Aradra menekülni.

»Kossuth eredeti tervének a győzelem lehetőségén felül még az a nagy előnye is volt, hogy »nagyszerű halál«-al záródik le a magyar szabadságharcz hősi eposza; jobb napok reményével életben hagyva a nemzetnek és a Jövőnek, a kik vértanukká szentesültek a Golgothán most . . .

De Aradon már nem maradt más választás

a szégyenteljes megadásnál, a győzhetlen honvéd-zászló s fegyver szolgálai letételénél.

Kossuth Lajost védszárnyai alá a magyarok istene vette.

Átadván Görgeynek dictatori czimmel a főhatalmat, megapadt párthiveivel a török határ felé vonult. . . .

S miután a dictator föltétlenül kiszolgáltatta az egyesült orosz-osztrák hadnak fegyverrel, lóbogóval tábornokait és katonáit is, hosszú időre első személylyé a — bakó lett és a hadbiróság.

VI.

Hazánk főfolyója a Duna Orsovánál hagyja el a magyar földet. Fontos *földrajzi* tény! De a melyet 1849 aug. 17-én mindenkorra elhomályosít ránk nézve egy százszor érdekesebb és jelentősebb *történeti* adat. Az hogy világgá üzött Kossuth Lajos szintén itt veti bucsut a fönnebb jelzett időben hazájától.

Az utolsó nesz, melyet a menekülő kormányzó, a Duna hullámain élet és halál, révpárt és vesztőhely között lebegve hallott, egy ólom golyónak a füttye, nyomába iramodó osztrák dragonyosok karabélyából. XXII Károly

sorsa : — Pultava után muszka kozákoktól üldözve a Pruthnál ! . . .

Saját érzelmeiről évtizedek után is élénk emlékezéssel Iratainak gyönyörű »Előszavában« így számol be Kosssuth :

»Ott áltam tompa merengésben a nem magyar Duna partján, melynek habjaiba — amonnan felülről — a magyar nemzet könyeiből ég felé szállott vízpára csapadéka vegyült, s kis távolságban tőlem rohant tova, a vaskapu sziklatorlaszán keresztül, zúgva morogva, mintha szitkozódnék a meg nem érdemlett végzet ellen. És hallgattam e zúgást, mely keblem viharával összefolyt ; belebámultam a méltatlanul meghíúsult honfi remények semmiségébe : és arczomon öntudatlanul a kifejezhetlen fájdalom könnyzápora ömlött alá. Minden volt e könnyzáporban, a mi a hazafi szívének fáj : minden ! csak egy nem ! a reménytelenség nem ; a kétségbeesés hazám jövője felett nem !«

Tisztában volt rögtön azzal is : mi leszen külföldön az ő, és idején szerencsésen odajutó társainak hazafias hivatása és kötelessége ?

»A magyar emigrációnak élő tiltakozást

kell vala képeznie a magyar haza állami életének eltiprása ellen isten és világ előtt.

»Szólania kell a némaságra kárhoztatott, cselekednie a bilincsre vert nemzet javára.«

»Hirdetnie kell hitét nemzete független jóvendőjében, miszerint a világ is higgyen benne s mert hiszen, a magyar nemzetet számba is vegye.«

»A mi pedig saját személyemet illeti, reám a multaknál fogva fokozatos mértékben hárult a kötelesség, hogy minden erőmből iparkodjam utat egyengetni nemzetemnek, független állami létének visszaszerezhetése felé, mely egy ezredéves mult, az ősök szent hagyománya, az utódok elidegeníthetetlen öröksége gyanánt szállott reá.«

Szakasztott így vélekedtek ő felőle — Bécsben is.

Ágyuszóval fölérő erélyes jegyzék indul onnan a portához, Kossuth és kíséretének kiszolgáltatása végett.

Megfeledeztek lázas sietségben arról, hogy a töröknél a vendégszeretet vallásos cselekvés. Ajtót mutatni szerencsétlennek és hajléktalannak

a próféta, Mohamed átkával tiltja a török népnek az ő szent könyve, a Korán

Ali basa külügyminister, Abdul Medzsid szultán parancsára s a sheik ül izlam meghallgatásával kereken kijelentette, hogy »a menekültek a szultán atyai védelme alá helyezkedvén kiadatásuk nem fér össze ennek sem a becsületével, sem az emberségével «

Szinleges előzékenysége csak addig terjedt, hogy Kossuthot és társait Sumlába majd a Bosporuson túl Kiutahiába belebekték — biztos lőtávolságban mindenfajta osztrák vagy orosz meglepetéstől És utközben, Brussa regényes tájain fogalmazta a volt kormányzó azt a csodaszép Emlékiratot, voltaképen »Szózatot a nagy világ összes szabadságszerető népeihez«, mely föllármázta s részünkre hódította a világsajtót s megrázó színekkel festvén az aradi vérontást s a magyar nemzet elnyomatásának törvénytelenségét, megadta az első lökést Anglia és az »Észak-amerikai Egyesült Allamok« közbenjárásához a magyar emigráció érdekében.

A hontalan kormányzó vándor útján Sumlában dereng az első örömsugár. Hosszas, fáradalmas bujdosás után itt éri utol, itt borul keb-

lére a viszontlátás boldogságával a hű feleség . . . S az angol királyné hathatós szószólása visszaadja néki nemsokára honrekedt gyermekeit is, a kiket Kossuth legifjabb nővére a hazának szeretetében, férfias erélyben, törhetlen bátorságban maga is. törölmetszett Kossuth-sarjadék, *Rutt-kayné* 1850 június derekán személyesen visz a szülékhez Kiutahiába.

A hagyományos bécsi ész hihetetlen rövidlátással s bátorsággal még akkor sem hagyott föl végkép a reménnyel, hogy Kossuthot szép szerivel vagy fortélylyal elcsipheti. Kézzelfogható tény gyanánt hirdeti ezt a szándékosan kényelmes eljárás, a melylyel csak 1851 szeptember 21-én ítelték Kossuthot és 35 bűntársát bitófára — végre is hajtva azt irgalmatlanul egy fekete táblán, melyen messziről olvasható nagy betűkben fehérlett a 35 elítélt neve.

A császári hadbíró »indokolása« lekötelező őszinteséggel kötötte koszoruba, nemzeti hála kiapadhatlan forrásául, Kossuth halhatatlan érdemeit egy takaros kis életrajzban, mely így hangzik :

»Kossuth Lajos monoki születésű Zemplén megyében, 48 éves, evang. nős 3 gyermek

atyja, ügyvéd és hírlapszerkesztő, 1848-ban magyar pénzügyminiszter, Pest város követe a magyar országgyűlésen, a magyar forradalom kezdetétől fogva ennek fegyvererővel bevégeztetéseiig annak előmozdítása s kormányzásában legkitűnőbb szerepet játszott: különösen abban azáltal vett részt, mikép az országgyűlést az 1848. okt. 3-iki legfelsőbb nyilatkozványnak, melylyel az feloszlattott, el nem ismerésére s együttmaradásra indította, a honvédelmi bizottmány neve alatt felállított ideiglenes kormány elnökségét elvállalta; pénzjegyek kibocsátása által módot szerzett magának arra, hogy a törvényes kormányhatalom elleni fegyveres ellenállást folytathassa, melyet ő ujonczozás, a nemzetőrség mozgóvá tétele s a népfelkelés rendezése által legveszélyesebben fejtett ki: a hadsereggel együtt maga is résztvett az osztrák főherczegségbeli beütésben: ő felsége I. Ferencz József trónöröklését bitorlásnak nyilvánította; a cs. kir. seregeknek Vindisgrätz herczeg tábornagy alatti előnyomulása alkalmával a kormány s országgyűlés székhelyét Debreczenbe tette át; felhívások, proklamációk, jutalmazások s rögtönítelő törvényszékek által a népet, a sereget a megkezdett forradalmi munká-

ban kitűrésre ösztönözte s ügynökök által a külföld rokonszenvét annak számára megnyerni igyekezett s végre az 1849 ápr. 13-iki titkos értekezleten s az ápr. 14-iki nyilvános ülésben Magyarországnak az összállamról teljes elszakasztását, a felséges uralkodóház trónbóli letételét s számkivetését indítványozta s keresztülvitte; mint Magyarország kikiáltott kormányzója magának miniszteriumot választott, azzal együtt május 14-én a függetlenségi határozatra az esküt letette; 1849 május 18-án s június 27-én a szövetséges osztrák-orosz haderő ellen keresztes hadra indult s Magyarországon diktátori hatalommal uralkodott, mignem a hadiesemények őt 1849. aug. 11-én Aradra, a kormánytöli lelépésre s kevéssel azután Törökországba futásra kényszerítették. «

Szükséget a menekültek Kiutahiában nem igen láttak. Nyűgnek eléggé bevált már az is, hogy tétlenül kellett vesztelniök s szabadmozgásuk határait diplomacziái tekintetek czirkalmazták ki. Lépten nyomon rajt' érzik lábukon ezt a csuf kolonczt.

Noe galambjának zöld gallya nekik az »Egyesült-Államok« kormányának fölszólalása a

portánál: mi lesz a hivatlan magyar vendégekkel? Azért állították-e őket ajtó, hurczolták isten háta mögé, hogy ott vesszenek? Vagy szabadjára eresztik egyszer — a mikor?

Anglia hozzájárulása pedig csaknem kényes nemzetközi kérdéssé emelte aztán az Oczeántuli tapogatozást . . .

Április hó második felében Kossuth már hivatalosan értesült, hogy az »Egyesült-Államok Congressusa« utasította az elnököt: küldjön a földközi tengeren czirkáló hajóhadból egy fregattot Kossuth és társaiért, s hogy »Mississippi« gőzös e célból már utban is van.

Veszett fejsze nyelével a csász. külügyminiszterium mindössze annyit birt kialkudni, és lealkudni, hogy Kossuth utolsónak induljon világga a kiutahiai fogságból. Ő, családja, *Ihász* Dániel ezredes, *Karády*, a gyermekek nevelője s mintegy 50 főnyi kíséret szeptember 1-én szállottak dobpergés és trombitaszó mellett a föllobogózott és fölvirágozott Mississipp-i földézetére . . .

A világtörténetben nem volt, nem is lesz többé olyan diadalmenet, a minő Kossuth személyében ötvilágrész lázas érdeklődésének központjává teszi most a magyar nevet, magyar ügyet.

Az olasz partokon *Speziánál*, kormányának politikai aggályaira ügyet sem vetve ezernyi nép üdvözli, rajongja körül leirhatlan tüntetéssel az az amerikai gőzöst.

Marseille-ben fittyet hány a gazdag város szabadságért hevülő polgársága az ujdonsült francia köztársaság ideiglenes fejének, Napoleon hgnek, a kit Kossuth tréfásan elkeresztelt Bonaparte Lajos urnak, s mivel Mohamed nem mehetett a hegyhez, vagyis a magyar látogatók nem léphettek felsőbb tilalom miatt partra, — a hegy mozdult ki helyéből; csolnakra, hajóra kaptak sok ezeren, sőt egyesek a tengerbe vetették magukat s úgy usztak a Mississippihez, csakhogy Kossuthot láthassák s tőle egy kézszorításban részesüljenek...

A *gibraltári* öbölben a sziklafészek helyőrségének tisztikara testületileg fejezte ki hódolatát Kossuthnak.

Lissabonban az örömittas utczához a városi kormányzó s a miniszterelnök tiszlelgése csatlakozik, a mi félig-meddig politikai szint, politikai fontosságot kölcsönzött az ünnepségnek.

A menekültek hajót cserélve átköltöztek itt a »Madrid«-ra, s angol hajón röpültek Southampton felé, a hol Kossuth lábát már angol földre tevé.

»Ott voltunk mi is, írja egy magyar szemtanu; számüzött s közélről-távolból odasereglett magyarok az angol százezrek közt, melyek a partokat ellepték, midőn a kis gözös a kikötő nyílásán befordult, s ámbár fájdalomtól telt keblünk, örömkönyeket sirt e látványnál, arcunkat a szégyen gyöngéd pirja festé. Magyarok vagyunk s nem egyszer láttuk otthon lelkesedni a tömeget Kossuthért, de az enthusiasmusnak ilyen, egész az örült-ségig menő fokáról fogalmunk sem volt eddig!«

Pedig ez még csak afféle kóstoló volt a tiszteletnek, csodálatnak ünneplésnek azon tokai borából, mely ezután következett; mely levette lábáról a legerősebb, tűzbehozta a leghidegebb, elszédítette a legjózanabb szemlélőt is, s pusztá kézzel neki viszi a száraz, számító, önző Nagy-Brittánit Ausztriának, ha tengeren, szárazon nem zárja el ettől sok száz mérföldnek távolsága.

Minden jelentősebb város vendégül hívta Kossuthot s heteken keresztül az angol közélet minden más, még oly sürgős érdeke háttérbe vonult a Kossuth-lakomák, gyűlések, fogadtatások kedvéért

A parliament nevesb tagjai közül mintegy 25-en környékezték a kedves vendéget. Párisból

15 baloldali képviselő egyenest azért sietett át a csatornán, hogy őt üdvözöjék. Mazzini fölkereste s barátságot kötött vele. Az Angliában élő összes száműzöttek, magyarok, lengyelek, németek, olaszok, oroszok testületileg tudadták, hogy ő belé helyezik minden reményöket. S nemcsak az angol, de az összes amerikai és európai nagy lapok hasábkot töltöttek meg körutja részletei és beszédeivel.

Elhalmozták mindenfelé művészi kivitelű adresse-ekkel, itt-ott p. o. Londonban egygyen 40,000 aláírással; s értékes más emlékekkel is. De pénzbeli adományokat — kereken kimondá — személye részére semmiféle alakban nem, hazája fölsegélésére ellenben édes örömet fogad.

Közönyös nézők még a hölgyek sem maradtak. A tömérdek virágcsokrot nem is említve, kifogyhatlan találékonyságuk ezer kellemes meglepetést gondolt ki a kormányzó és neje részére.

Tetőpontját e világtörténelmi tündér-látványosság mégis Londonban, Manchesterben, és Birgminghamben érte el, a hol Kossuth a szó leg-szorosb értelmében százezrekhez szólótt, s a fogadtatás vakító fényében kézzelfoghatólag szem elé lépett Anglia közmondásos óriás gazdagsága.

A Guildhallban maga a lordmayor nyújtotta át a fővárosnak pergamenra írott üdvözlét aranytokban Kossuthnak. S még a vele nem rokonszenvező torysajtó is bevallotta, hogy két óráig tartó válaszbeszédénél szebbet a Sheridanok és Foxok, Burkek és Pittek szülőföldje soh'sem hallott.

Cobden, az angol népnek ez időben legjelesebb államférfia és szónoka a birminghami beszédet »az emberi elme legcsodálatosabb remeklésének nyilvánítá, mit halandó valaha létesített.«

Hiszen az apostolok isteni csodára, a sz. Lélek eljövételére, mennyei ihletésre szorultak, hogy saját anyanyelvükön kívül még valamely idegen máson is hirdethessék az igazságot . . . S ime — föltámad Európa délkeleti zugából, a Kárpátoknak névleg is alig ismert völgyeiből, egy maroknyi népnek egy nagy fia, s ahány nemzethez sodorja őt balvégzete, mindeniknek a saját nyelven szemfényvesztő ragyogásban, igéző szépségben sirja el imádott hazája bukását; meséli el multját; fejtegeti jogait önálló létre, történeti szereplésre, s az egész művelt világ elismerésére és hálájára, századokon át annak tett viszonzatlan, viszonzozhatlan szolgálatokéért.

Az »Északamerikai Egyesült Államok« min-

dig hangosabb, türelmetlenebb hívó szava, úgy szólván a középén szakította meg Kossuth angolországi körutját ; de csak azért, hogy az újvilágban új kiadásban, javított és bővített kiadásban láthassa a vén Európa, a mit ő maga a Kossuth-kultusz netovábbjának képzelt.

Vendégfogadó bizottság alakult ott még a legkisebb faluban is. Milliókat költöttek diadalkapukra, paloták, kunyhók diszítésére, föliratokra, érmekre, fölvonulásokra, szemlékre, látványosságokra ; aláírást nyitottak és csinos összeget gyűjtöttek a magyar nemzet fölszabadításához egy »Hungarian fond«-ra (magyar alapra) s midőn Kossuth pénzutalványokat nyomtatott hontalan saját nevének egyetlen erkölcsi kezesiségével, úgy elkapkodták ezeket, mintha csak részvények volnának egy ujonnan fölfedezett aranybányához.

Az a félesztendő, a mit Kossuth Északamerikában látott tovatűnni, tündérálomként szövődik be még az ő nejéhez Olaszországból irt levélben önmaga által »csodálatosnak« nevezett, regényesen nagyszerű élete történetébe is.

Izgalmas hat hónap alatt 200—300 nagy beszéddel még irigyeit és ellenségeit is meggyőzte Kossuth, hogy nem csupán az élő nemzedéknek

első, de minden időnek és kornak egyik legnagyobb szónoka; ismereteinek gazdagságával, előadásának csodás változatosságával és szépségével e téren ép oly egyetlen és páratlan, a minő Shakespeare drámáirónak a költészet képzelet alkotta bűvös világában.

Szinte megfoghatlan, honnan vette, mi kölcsönözte a már itthon beteges, gyöngé testnek azt a Herculesi erőt és kitartást, hogy féllábbal megszakadás nélkül úton lévén, a waggonok lépcsőiről egyenesen a szószékre lép, az éj felét meg banketteknek, estélyeknek, színházi diszelőadásoknak, báloknak szenteli a nélkül, hogy fizikailag megrendülne, s külső megjelenése fenségéből, hangja csengéséből és teljéből, előadása tűzéből csak egy szemernyit is vesztené, akár templomban és teremben, akár isten szabad ege alatt erkélyekről és nyílt téren szól a hallgatók mindig óriási tömegéhez.

Newyork, Philadelphia, Baltimore, Washington, Annapolis, Harrisbourg, Pittsburg, Cleveland, Columbus, Cincinnati, Indianapolis, Madison, Louisville, Neworleans, Montgomeri, Boston stb, szóval az Egyesült-Államok minden számottévó város krónikájában a legfényesebb lapra írta föl

aranybetűkkel, hogy hallotta is őt, s elég a térképen egy pillantást vetnünk e roppant területre, melyet aránylag oly csekély idő folytán keresztül-kasul, egyik végétől a másikig bejárt, hogy Kossuth Lajos neve és nagysága magyar földön, magyar szivben mindörökké éljen !

Az amerikai körut fáradalmait Londonban pihente ki Kossuth.

Volt benne módja, volt hozzá ideje bőven. . . Európa egy időre teljesen elcsöndesült. A rabigában görnyedt milliónknak mindenütt torkára fojtott nem hogy zugolódást és panaszt, de pusztán könyörgést és sóhajt is a fejedelmi érdekek találkozása. Kerülő utakon lopva és százféle fogással tudathatták csak hazulról és Kossuthtal a magyar nép irtózatossanyargattatását és szenvedését. De egyelőre más és több áldozat tőle sem telt annál, hogy a küszöbéhez vetődő, szükölködő emigránsokkal testvérileg megosztotta utolsó falatját és azokat a gyér filléreket, a miket ő maga föl-olvasásokkal szerezgetett Szegény volt, mint a templom egere, mikor átmenekült a Dunán. Pár száz tallér kongott csak utitáskájában, mikor a szultán leveszi róla kezét és ő nekivág a nagyvilágnak. Angliában ráfizet a segélyösszegre, me-

lyet magyarbarátok szedegettek össze »honfitársainak« ajándécul. Amerikában adósságba veri magát s keserves munkával törleszti ezt utóbb, hogy üres kézzel nála tisztelgő, nyomorban színlődő egyetlen menekült se távozzék az ő színe elől.

A Krimháboru futólagos napsugár, tolvajfény gyanánt hatolt be, siklott át azon a mély sötétségen, mely örökös éjszakává látszott nyúlni, sűrűsödni a népszabadság körül. S a korai s nyomasztó kiábrándulásnak megható megnyilatkozása egy, haragtól égő, eiőtől, duzzadó, félig reménytelen, félig reménykeltő »Szózat a köztársasági párthoz !«, mely Kossuth tollából folyt, s az ő, és Ledon Rollin és Mazzini nevével aláírva sok időre megzavarta gondtalan álmát a puha párnákon nem egy koronás főnek.

E hathatós Memento után lassanként veszélyesek is szólaltak meg. Orsini-bombák és külömböző formájú, de egyenlő célzatu merényletek a francia kényur, III. Napoleon személye és trónja ellen, a ki már most úgy iparkodott kieviczkelni a hinárból, hogy az elnyomottak és elégületlenek élére állva, a feje fölött lobogó, cikkszázó villámokat mind áthárította, rázuditotta Ausztriára.

Alig egy évtized lefolyása alatt a császári összmonarchia kétszer kerül így szembe megoldásra századok óta váró két nagy korkérdéssel: az olasz és a német egységgel s előbb francia-olasz, másodizben porosz-olasz szövetkezés oly könnyedén összezuzza, pozdorjává töri Magenta, Solferino, Königrätz mellett az osztrák hadsereggel azt az erőszakot is, mely ennek árnyékában szemre-szinre megingathatlanul élt és uralkodott, valósággal azonban csak tengődött és élösködött az egygyétákolt, közös rablétre ítélt országok és népek vérén-zsírján, hogy a francia és porosz diadalokban benne lappangott már kielégítő megoldása a korszak harmadik kérdésének is: a magyar államiság és alkotmány visszaállításának.

Amiképen maga után vonta az 1859-iki vereség az 1861-iki országgyűlést, úgy lett szükségserű, kényszerű, kifolyása Königrätznek a reákövetkező egyezkedés, végső fejleményében az 1867. jun. 8-iki koronázással »boldogító csillagzat örömrájai közt.«

Mondjanak mások akármit legdicsebbnek *én* Kossuthot e végzetes napokban vallom. Emberi gyarlóság, hiúság, dicsvágy, bosszuszomj olyan erős kísértésnek, mint most ő nála, kitéve még

soha sem volt . . . De nincsen példa a világtörténetben az önzetlen hazaszeretetnek azon ideális szépségére, magas fokára, ritka mérvére sem, a minővel Kossuth utasítja el magától a kísértést; némit el lelkében minden egyéni hangot; rendel alá a közjognak minden magán ösztönt és tekintetet; kiérdemelve halántékai köré a megváltói töviskoronához a szentség glóriáját is

Francia császár, olasz király akként tárgyalnak vele, mint egyenrangú féllel. Elhalmozák udvariassággal a hizelgésig. Kikérik tanácsát. Tömjént égetnek lángelméjének . . . Megejteni, behálózni, beugratni őt odáig, hogy a magyar nemzettel kapartassa ki nekik a gesztenyét a parázsból, pillanatra sem sikerül.

Kossuth megalkotja *Klapkával*, *Teleky* Lászlóval a »Magyar nemzeti igazgatóság-«ot. Magyar legiót szervez hazulról érkező ifjak és szökött katonákból. S kiáltványokban diplomatai jegyzékekben, napiparancsokban, körlevelekben a csillagok fényével tündöklők, a nyári nap melegével hevít ékesszólása.

De a refrain mindig egy és ugyanaz . . .

»Óvakodjunk minden elhamarkodástól!«

És módosíthatlan szabott ár az ő részéről

francia császárnak, olasz királynak, porosz csábitgatásnak.

»Francia, olasz, porosz zászló kibontása magyar földön megfelelő csapatokkal, mert egy nemzet élete forog kockán . . .

„Én nemzetem életével könnyelműen játszani soha sem fogok!” . . . . .

VII.

A nagy mindenségben, szabott utja, kimért határa, másíthatlan iránya, fölcserélhetlen helye van mindeneknek.

Rozoga földgolyóbisunk minden huszonnégy órában megfordul egyszer a saját tengelye körül.

Évezredek óta ugyanazon pályán halad előrehátra, a látóhatár ugyanazon végpontjain kél és áldozik a nap is

És a mit isten teremtett álló csillagnak, tovább mozditani, kilóditani helyéből még az Idő mindenhatósága sem képes

És unalmas egyfórmassággal váltakozik hajnalhasadás és estszürkület, mosolygó tavasz és morgorva tél nemzedékről-nemzedékre.

Szemfüles csillagász népség, pedig másodpercnyi pontossággal kiszámítja még azt is, mikor

fog újból megjelenni égbolton az az üstökös, melynek bozontos sugárfarkát mi nézegetjük babonás csodálattal, félelemmel.

Bizonyos kezdetet, bizonytalan folytatással és kifürkészhetlen véggel, földi létezéssé, vándorlássá csak az ember életében tett egy titokzatos hatalom

S hány órával, esztendővel lesz kisebb a bölcső dátuma, mint a koporsóé? és hány arasz vagy méröld fog esni a keresztelő medencze és a sirgödör, a dajkadal és a »Circumdederunt« közé: nem volt még tudós sem a matematikában, sem a fizikában, nem volt még filozofus sem az ó-sem az ujkorban, a ki előre megsejthette, kipé-czézhette, megjövendölhette volna.

Gondviselés kegyelme 90 esztendőt engedett Kossuthnak aránylag elég jó erőben, egészségben... Végzett szeszélye pedig káprázatos ellentétekkel mesévé, regénnyé, tragoediává szövi-fonja, tartítja ezt a kivételesen hosszú időt, a melyeken lelemény, bonyodalom, katasztrófa dolgában kivetni valót kákon is csomót kereső még oly körmönfont, még oly szörszál hasogató kritikus sem fődözhet föl.

A monoki kuriától a képletes bitófáig, a

debreczeni ref. templomtól a turini halottas szobáskáig, én istenem teremtem! minő óriási kaleideiskop!

És ebben a bűvös kaleidoskopban színes és sötét üvegeknek mily megszámlálhatlan mennyisége, a melyek más-más képet mutatnak pillanatokként, szédítő magasságnak mélységnek, vakító fényességnek és komor árnyéknak folytonos végleteiben

S emelkedés és bukás, öröm és bánat, jó és rossz, Hosannah és Feszítsd meg, hódolat és üldözés, szeretet és gyűlölet, bálványozás és ócsárlás, akkora erővel, annyi bőséggel, olyan teljességgel lesznek osztályrésze Kossuthnál az *embernek* és *hazájának* egyformán, hogy messze-messze kimagaslana ő korából és kortársai közül akkor is ha isten fiára valló malasztos igéi és törékeny embert jellemző testi-lelki szenvedései nem váltották volna meg nemzetét az örök haláltól, megtörve, kijelölve ennek a biztos utat az örökkévaló üdvözüléshez is.

És fátumnak vagy fensőbb lénynek milyen kegyetlen beavatkozása az, Kossuth Lajos életsorsára, külső válságok és lelki megpróbáltatásban, hogy a mikor a földi jónak, nagyságnak minden

külsőségével elárasztja őt egy láthatlan kéz, legmélyebb, fájó sebet ejt érzékeny szívéen ugyanakkor egy másik.

S hogy névszerint is a Capitoliumban, ha nem is a rómaiban, de a Washingtoniban, — a föld kerekiségének leggazdagabb, legszabadabb polgárai tolongnak-szorongnak örömrivalgással — ujjongással az ő diadalszekere körül, mikor Brüsseltől édes anyjának kimulását jelenti a táviró, s a nap hőse zokogva hajtja koszorus fejét az asztalra, a mint zárt ajtó mögé vonulhat a nyilvános hejehujáktól. És császárok-királyok barátkoznak véle; vérbeli hercegek és világintéző államférfiak, kopogtatnak be hozzá, tanácsért és támogatásért, mikor egyetlen leányát magához szólítja angyalai közé a mindenek Ura; és pótolhatlan veszteség gyanánt, feledést nem ismerő, vigasztalást kizáró szívbéli fájdalommal kíséri ki Kossuth a genuai tengerre néző, festői fekvésű temetőbe — imádott hitvesének hült tetemeit is.

És cselekvőképessé lett hazája, és szabaddá egyszer már általa tett nemzete politikailag éppen akkor szakít vele félig; s megtagadja és számkiveteti őt polgárilag is végkép, mikor csip-csup országocskákat az ő politikai hitvallása segít állami

független léthez a legközelebbi szomszédságban; s kedvező közszellemben a külföldön megjön, itt végre az ő látnoki szeme előtt a magyar államiságnak és nemzeti függetlenségnek minden előfeltétele.

Pécs városa példájára számos kerület képviselőjévé választja őt, ugyan ezután is ismételten; száz városnak lesz diszpolgára, ezer körnek diszelnöke és disztagja. S egyesek a haza minden vidékéről, Czeglédről 100 főnyi küldöttség, a párisi világtárlat idején pedig, a méltó feltűnést keltett s arányaiban nagyszabású s jelentőségű 850 honfi és honleányból álló oda zarándokló sereg 1889 július 5. n. járul eléje meg nem csökkent nemzeti hála és ragaszkodás örökzöld koszorujával, de politikai vélemény azért tőle az utóbbi években már csak elvétve volt hallható . . . S háza tájékaival elnémult lassanként remeteszerű magányában profétai illete, varázsteli ékesszólása is.

A genuai temetőben szendergő feledhetlen hitestárs és leány után a becsületes kenyérkeresettől különválaszthatlan polgári munka elkényszerített Kossuth oldala mellői hazaszeretetben apjokra ütött, mindenképen méltó Kossuth sarjadéknak nevezhető, jeles fiait . . . Csak egy jó barátja marad.

PERCZEL.
GÖRGEY.

DEMBINSKY.
BEM.

Y.

KOSSUTH.

AULICH.

Ihász Dániel marad változhatlan hűséggel kísérő holdja verőfényes, felhős időkben egyaránt a lángsugaru napnak.

Utóvégre ezt a hervatag repkényszálat is lefejtette a hatalmas törzsről, melyet szeretettel ölelt körül, egy mindenható erő . . .

S a hajlíthatlan száz éves cser egyedül daczolt idővel, és enyészettel.

És hidegen hagyta Kossuth szívét minden, a minek a nemzet politikai szempontból örült. De nagyot dobbant ez rögtön, s hazafi lájdaom nyílt körösztil rajta, a mint zokogás hatott fülébe messze honából.

Éhező agg honvédek istápolására az ő szegény zsebéből jött az első segélyfillér. menház építéshez, részvevő meleg sorokkal. Deák F. ravatalára ciprusgalyat tett történetnek szóló, halhatatlanságot biztosító, siralomnak, gyásznak fölülmulhatlan nekrológgal. Elpusztult Szegednek 300 frankot küldött fiaival, lelkesítő jó szó, bölcs tanácsok kíséretében. S az EMKE perselyébe 250 frankot bocsátott milliókat érő, százezreket gyűjtő gyönyörű kommentárral reszkető keze.

Hátha még sikerül mégkérlelni a fátumot!
S egy jobb jövő boldogabb nemzedéke igazságosb

lesz majd hamvaiban a porladozó, mint volt az egykoru az élő, a szenvedő próféta iránt! . . . A ki lángelméjének minden kincsét rápazarolván már nemzetére — utolsó filléreit osztja most meg azokkal — emberrel és ügygyel, — a kik szükölködnek, bajba merülnek, segélyre szorulnak — otthon!

S nem vette észre, hogy saját küszöbén is megjelent immár fakó arczával, s mereven szögezte rá fénytelen szemeit egy zord vendég — a mindennapi megélhetés gondteli kérdése

S a szegény jó öreg, a pihenésre írszolgált fáradt aggastyán panasztalan szent megadással, odaül íróasztala mellé, s a nesztelen éjbe mélyen belényuló kitartással írta, írta — végrendeletét, eszmékben, példákban Dariusi örökséget hagyva abban a második millenium magyar népére . .

S ha pillanatra kiesett fáradt kezéből a penna, s tar homloka az éjféli csöndben nagyokat sóhajtó mellére hanyatlott, elő-elővette Jósika Miklóshoz írt egyik levelét, s kiolvasta onnan saját életének is önmaga által írt igaz történetét e néhány szóban:

»Ki a megpróbáltatás napjaiban a hazának hű fia, s hazafi minden gondnak és munkának osztályosa valál — emeld föl fejedet bajtárs! nincs mit szégyelni a multat. Az ország egyharmadára,

sőt kevesebbre szorítva, az osztráknak minden erejétől a szerb, horvát, oláh, szász, tót által megtámadva, a csár lábaihoz dobtuk kuldusként a kevély osztrákot, s kétszázezer oroszon kívül még árulás kellett, hogy megbukjunk, bukásunkban is milliók számjának hagyván az előbb csak pár száz-ezernyi magyar — csak azóta igazán nemes — nemzetet s tiszteltnek a világ előtt fajunk nevét, mint Mátyás óta nem volt soha!»

* * *

Vastag kötetekké gyűltek lassanként a szép egyenes sorok, a melyeket öreg kézben nem lan-
kadó ifju erővel rovogatott a papirosra Kossuth Lajos aranytolla, melyet eltompítani sok-sok évi munka, megfogni egy egész század rozsdája sem tudott . . . S a 80 éven túlhaladt aggastyán »Iratái« örök csudái lesznek formában, tartalomban az emlékirat-alaku történetírásnak . . .

S halhatatlan szellemnek, úgy tetszett, az a porhüvely is . . . Kossuth maga enyelegve jegyzi meg egyik levelében, hogy »a vén kaszás talán itt felejtette őt.

S az ezernyi olvasón, a kik »Iratái«-n lelkesültek, annyira erőt vett azután az az optikai

csalódás, az ifjui tűznek ez a tiszta világa, jóleső melegsége, hogy a »végnek kezdetét« még akkor sem hitte itthon senki, még akkor is lehetetlennek remélte mindenki, mikor az »örök lámpában« már fogytán volt az olaj, s hogy végképen elfogyjon: csak siettette a hajthatlan szívósság és vasakarát, melytől nagyokat lobbant még a hatnyatló láng.

1894 febr. hó közepe táján érkeztek az első rémhírek, hogy »Kossuth élete veszélyben forog!« . . .

S épen márczius hó 15-étől fogva utolsó napjai már azok valának rá és nemzetére egyenlően irtóságos valóságban.

Márczius 20-án öt perczczel 11 óra előtt éjjel Kossuth nagy lelke visszaszállt az égbe, a honnan ugyanezen század hajnalán saját lételemének és hatalmának látható relevacziója gyanánt küldé őt le a földre »a magyarok istene!«

A ravatallá sötétült kórággy mellett fuldokolva zokogtak a családtagok: **Kossuth Ferencz**, *Lajos Tivadar*, az orvosok, *Károlyi* Gábor gr., *Eötvös* Károly, *Helpy* Ignác, *Figyelmessy* ezredes, az *Ambrozovics* család és Giorgio, a húszolga.

S a mily példátlan volt diadalutja külföldön félszázaddal hamarább a hazájából száműzött élőknek, hasonlóvá tette most a hazájába való visszatérést a halottnak is idegen országok páratlan részvéte és gyásza.

Kossuth temetésének pompája a magyar fővárosban fölülmult minden képzeletet. Megszámálhatlan kocsisor kellett csupán a koszorúknak . . S szárazon e nagyszerű és ünnepélyes órában, széles e hazában, egyetlen magyar szempilla sem maradt.

S milliónyi magyar kebelben örök időkhig a kegyelet és hála visszhangját fogja fölkelteni *Jókaí* gyászbeszédének gyönyörű apotheosisa :

»Révparthoz ért a gálya, — világkörutat járt kormányosával S megtértében egy új világot lelt maga előtt az ó világ helyén A régi tölgyerdő táján csak egyes vihartépte törzsek állanak még. Kilencz lustrum mult el azóta. Ledült a többi, de a kidőlt erdő helyén egy új pálmageszt emelkedett föl azóta . . . Az egyvivásu korból megtört alakok, megöszült fejek fogadják a visszatérőt ; de körülöttük egy új nemzedék támadt ; szeretetben őseihez hasonló, de munkában erősebb, ismeretekben tudósabb azoknál. Ha

látná a visszatérő e szép, új világot lelkének a földi megdicsőülést kellene éreznie . . . De vajjon nem látja-e ?

Minekünk, a kik hiszünk a lélek halhatatlanságában, hinnünk kell azt, hogy Kossuth hamvaival együtt a lelkét is elhoztuk Magyarországra. A lélek nem hagyja el azokat, a kiket szeret s ő neki annyi szeretni valója van itten ! . . . Légy üdvöz hazádba visszatérő lélek ! Hozzád beszélünk, midőn hamvaid előtt állunk ! Te meghalod nemcsak azt, a mit hozzád szólunk, hanem azt is, a mit érzünk. Te meglátod nemcsak azt a néptengert, melyben koporsód tova uszik, hanem a szívekbe is belátsz ! És látod ott, hogy a hála enyészhetetlen a magyar nép szívében azon nagy történelmi alak iránt ki a magyarhoni jobbjágot, a biblia Lázárnak ezt a képmását, szolgai sorsából felemelted s az isten áldásával tetézt az asztalhoz ültetted, egy sorba a gazdagokkal és nemesekkel ; ki az emberi és honpolgári jogokat kiterjesztetted a Szent-István birodalmának minden lakójára, nem válogatva nemzetiségekben és hitvallásban ; ki a honfentartás és honvédelem terhét, az adófizetést és fegyverviselést megkönnyítetted a »misera plebs« vállán s közös köteles-

ségeül osztád fel a haza minden lakójára s a jog-
egyenlőség által a magyar nép millióiból magyar
nemzetet alkottál s szilárd alapját vetéd meg a
mai Magyarországnak.

És látod a kegyeletet, melyet emléked iránt
tanusít országszerte a szellemvilág minden osz-
tálya, ki neked köszöni, hogy a parlamentben és
a sajtóban a szabad gondolat nyilatkozhatik. A
tetszhalott leányzót, az alvó eszmét te költéd fel
a sirból. Látod, hogy Magyarország Erdélylyel,
sok százados különválás után egy egységes or-
szággá tömörült, a hogy te összekötéd. Látod
Magyarország fővárosát olyanná emelkedni, a
milyennek te tervezéd. És látod, hogy a szabad-
elvű szellem, melynek te voltál zászlóvivője, nem-
zetünknek minden intézményében diadalát üli. És
látod a varázst, melyet még alvó porodban is e
nemzetre gyakorolsz. Hazatérted diadalútja a béké-
nek, a kiengesztelődésnek Koporsódnál találkozik
az egész nemzet: régi ellenfelek kezét nyujtanak
előtte egymásnak; vitatkozó testvérek feltalálják
ravatalodnál a közös édes anyát, a hazát, a ki
örököse lesz annak a szeretetnek, melyet te,
kincsek helyett gyűjtél magadnak egy messze-
hosszu életen át. Egy mondás felőled elég egy

tengert elcsillapítani: »ne háborogj! Kossuth Lajos alszik« . . . A tenger elpihen. Egy szózat elég a harczot meggszüntetni: »ne tépjétek egymás zászlóit! ne vágjatok egymáson sebeket! az Kossuth lelkének fáj . . .« s a küzdelem elmulik. Ez a te bűvös szemfödeled betakar minden belviszályt. Minden könnycsepp, mely érted kihul, egy balzsamcsepp, mely sebeket begyógyít . . .

Hogy hirdetéd te kilencz lustrumon át Magyarhon létjogát az ó- és ujvilágnak minden művelt nemzet nyelvén, azzal az ékesszólással, a minő nem lesz többet a földön, és azzal az író-tollal, a melynek erejét magyar író nem bírta soha. S a mely író-toll képezte puritán életed, független állásod egyetlen biztosítékát, oly késő életkorig, a minőt a gondviselés ritka választottainak enged s a kinek enged, nyugalomra és megpihenésre rendel. — Neked az élet nem adott nyugodalmat. Utolsó erőd is az ideál harczában fogyasztád, a szabadelvűség védelmében. Öt- estél el a csatatéren, szemközt fordulva a halál angyalával.

Vezess bennünket most, te halottaidban is óriás, e nemzeti nagyság felé. Az örök hazában hirdessék nevednek emlékét a késő századok!

A fönséges mauzoleum alól pedig, melynek most teszik le alapköveit a kerepesi temetőben, (pár lépésre a vele együtt hazajött hű asszony és kedves leányzó, *Kossuth* Lajos nejének és *Kossuth* Vilmának drága hamvaitól), a magyar népnek millió forinttá sokasodott filléreiből a fővárosi hatóság; — s a száz és száz *Kossuth* szobornak, a miket országszerte a nép állit az »ő édes apjának,« néma érczajkáról végig fognak harsogni a magyar hazán mindennemű nagy veszély és nagy válság idején azok a gyujtó igék, a miket egy híres amerikai költő, Lovell mondat *Kossuth*tal.

. . . . . »Én *Kossuth* vagyok !
Igaz jövő, hozzád kiáltok holtan,
Kinek tábláján csak a jó ragyog :
Porom becsüld meg s gondolj rá, mi voltam !«

»Ébresztő szómtól most is zúg a lég,
Hiába láncz s bitók ijesztő fája !
Belém lehelt az Isten ! Én valék
Az Úristen választott harsonája !«

II. RÉSZ.

KOSSUTH LAJOS SZÓBAN ÉS IRÁSBAN.

Jelige: A sok tisztelgés, gyakor ünnep, szolgálai csuszás,
Hivatalos bókók s tudja az ég! mi egyéb —
Ugy meggyöngítik a nemes fajt térdeiben, hogy
Vajmi szerencse, ha még lábain állani bír!

V. S. . . .

*

A vértanuk nevében
E nép ünnepre gyűl:
Szívében nincsen oltár
Csupán munkát kerül.

Nem készíti nagyra, szépre
A bús kalvária,
Elég, hogy rajta megholt
Az istennek fia.

S lábujában, mint bitófa,
Áll a sok napleső,
Csak úgy lóg nyakokban
Az elvesztett idő.

P. E. . . .

I. KOSSUTH LAJOS

az 1848/1849-iki mű- és népköltésben.

I. KOSSUTH LAJOSNAK.

Szellő volt-e vagy hárfa rezzenése,
Mi oly elandalítón hangzék?
Vihar volt-e vagy föllegek dörgése,
Hogy lelkem tőle úgy megrázkódék?
Te szóltál és a szó tündérhatalma
Rajtad megrengő lelkem elragadta.

Villámlás volt ajkad bátor beszéde,
Mely a sötét éjben lobbot vetett,
Melynek midőn kigyula égi fénye
Láttunk az éjben sok kísértetet:
Ott ült lánczok között a rabszolgaság,
Ott sirt magában a tiprott igazság.

És feljajdulunk! oh hogy e jajdulás
Nem kaphat szárnyat, mint a fürgeteg,
Hogy benne lelne gyászos megjavulást
A nappalt fogva tartó szörnyeteg!
Igen sokat szenvedtünk már sötétben
Megérdemeljük a nappalt egészen!

Im itt az ős fa, melynek árnyékáért
Oly sok megfáradt honfisziv eped,

Melynek csupán egyetlen lombjáért
Odaadnánk tán egy hosszú életet;
S nem juthatunk el hozzá mert hiában!
Kigyók sziszegnek a fa árnyékában.

És lombja vesz és lombja hull a fának,
Hogy éltető nedvét más szivja el . . .
Körülte izzadozni téged látlak,
Mig a nép sir s távol panaszt emel.

— Mi lesz jutalmad? híre, földi fény-e?
Talán csak a boldog siker reménye!
S ha elbuknál a legdicsőbb küzdésben?
Koporsód a szabadság fája lészen!

Lévay József.

---

2. KOSSUTH.

Háromszáz évig várt rád nemzedet —
Nemrég jövel s több század életed.
Atyád a nép volt s nevelőd a vész.
Vész karja a legjobb baráti kéz.
Véres pallos függ álmaid felett,
De egy nemzet, ki őrzi életed.
Szónok, kitől a zsarnok vére fagy,
Rákóczy égből kitört lelke vagy
Hullám, mit a vértenger felvetett,
Hogy elmerítsd, vagy vidd fel népedet.

Mi a szabadság? Isten szép ege,
S lelked e kinyílt égnek gyermeke.

Börtönben láttad első sugarát,
Rabtársul ott láttad a hazát,
S e két rabtestvér szenvedése nagy —
Sok százados fájdalma ajka vagy,
Szellő, patak, villám, tenger, vihar,
Hogy sir a lélek, sir rá a magyar.

Beszélj, beszélj, e nemzet téged ért,
Ad életet, vért minden hangodért.
Előre új Washington, ez neved,
Vidd a szabad világba nemzeted.
Kezedben van minden nép zászlaja,
Utánad megy, mint árnyad, a haza

Törd össze a zsarnokság lánczait,
Emeld fel a népnek szent trónjait.
Ter mts egy új kort, új hazát nekünk.
Te benned lesz halhatlan nemzetünk

Ha lesz egy nap, hol millió szemek
Mint egy szivből, egy könnyet ejtenek,
Ha lesz egy sir, a hol reményt lelünk,
Hisz életed örökké kell nekünk —
Emléked egy hazának fénye lesz,
Soká mondjuk: Kossuthnak — lelke ez.

Hiador.

3. KOSSUTH.

Demosthenes tenger zugásától
Tanulta hirhedt szónoklatát :
Mely tengerárként a lelkesedés
Láנגegébe ragadta a hazát.

— Téged is a tenger, a honfibu
Mély tengere tanita szólani,
Mely önszivedben zajlik, gyöngyöket
Rejt, s lelkesen szokott hullámozni.

S mely tiszta habként tör fel szemedén,
A kis könnycsepp, a tengerrel rokon :
Épen úgy, mint a mérhetlen, mesés
Tengerszem a magas kárpátfokon.

A felhőkhöz jártál iskolába
Lelket rázó mennydörgést tanulni :
Mint kell a honárulókra átkot
Zugni s honfibuban elborulni.

Ékesszólásod bűvében rejlik
Fény és borulat, villám, láng, erő :
Mik úgy cserélik fel egymást, a mint
A szónoklatnak méltó tárgya jó.

Az országházban harsány ajkadon
Nem pusztába kiáltó-e e hang :
S ha vést hirdetsz, szózatod a hazán
Végigkong mint a félrevert harang

S szebb napokban áradó beszéded
Az öröm piros rózsasöjje,
Az érzelem tiszta gyöngypatakja,
Virágokkal játszó völgy szellője.

Majd tavaszi napsugár, a meletől
Mint a bimbó, kinyílik a kebel.
S megtelik a fő, okban dús gazdag
Szónoklatod dicső eszméivel

Szabad szellemeddel kivívtad a
Népszerűség rózsakoronáját,
De mit tele szurdaltak tövissel,
De ez még sem vesztette el báját.

A szenvedő nép boldogságaért,
A szabadság hajnalsugáritól,
Szónoklatod varázsszenéje, mint
A honszerelem — Mamnon szobra szól!

Lisznyai Kálmán.

---

4. KOSSUTH.

A harczba mentem én is akkor el . . .
Bár okát nem sejtém, hogy mi lehet ;
Tizenhat éves gyermek voltam én —
Csak mentem — és éltettem nevedet.

Atakra fujtak — és én neveték
Tréfának tetszett ez a művelet
De a huszárok közbevettek, és
Rohantunk mind — éltetve nevedet

Elveszett minden, — haza mentem én,
Atyám szeméből a könny peregett . . .
És sirtam én is, nem tudám miért —
De sirva is éltettük nevedet.

Azóta nagyon sok év elhaladt,
A sejtelem előttem eszme lett . . .
Most értek mindent: Mi volt akkor az!
És éltetem én most is nevedet.

Tóth Kálmán.

---

5. KOSSUTH-LOVAGOK DALA.

Föl fiak a paripára
Föl a harczra. föl csatára,
Vörös csákónk tolla leng a szél után,
Hajh, de szivünk a hazáért helyt van ám.

Össze pajtás, a csatára.
Szép életre, szép halálra,
Vérmezőkön öntse vérét a magyar,
Ha honának szebb jövőndöt s jót akar.

Szent az érzés, mely vezérel
Vivni bajjal és veszélylyel,
Szent a cél, és szent a név is, mely alatt
Élni — halni drága, kedves gondolat.

A halállal szembe nézünk,
Ugy se tudjuk, meddig élünk,
S akár élünk, akár egyig meghalunk.
Kossuth lesz és a szabadság jelszavunk.

Dózsa Dániel.

---

6. NÉPDALOK.

Kossuth Lajos édes apám . . .

Kossuth Lajos édes apám,
Felesége édes anyám,
Én vagyok az igaz fia,
Magyarország katonája.

Kossuth Lajos udvarába'
Eltörött a lovam lába ;
Jere pajtás gyógyítsuk meg,
Itt a muszka, szalaszszuk meg.

Kossuth Lajos azt izente . . .

Kossuth Lajos azt izente :
Elfogyott a regimentje,
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni !
Éljen a haza !

Esik eső karikára
Kossuth Lajos kalapjára,
Valahány csep esik rája !
Annyi áldás szálljon rája !
Éljen a haza !

—

Kossuth Lajos ablakába . . .

Kossuth Lajos ablakába'
Kinyilott a piros rózsa,
Ráhajlott az egyik ága,
Ott búsul az árnyékába.

Kossuth Lajos nagy bújába
Kiül a tenger partjára,
Ráborul a koronára :
Hol van a sok katonája ?

Kossuth Lajos íródeák,
Nem kell neki gyertyavilág,
Megírja ő a levelet,
A ragyogó csillag mellett.

Esik eső karikára,
Kossuth Lajos kalapjára,
Valahány csepp csik rája,
Annyi áldás szálljon rája.

Kossuth Lajos azt izente,
Hibázik a regementje ;

Ha hibázik kettő, három,
Lesz helyette tizenhárom.

Kossuth Lajos azt izente,
Elfogyott a regimentje ;
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni.

—

Lajos bácsi azt izente . . .

Lajos bácsi azt izente :
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni.

El kell menni háboruba,
Hirt fűzni szép koszoruba ;
S szabadságunk koszoruja
Nem hervad el többé soha.

Virágos kert Taljánország,
Messze vagyunk mi tehozzád :
Majd elvisz a német ingyen.
Oda segít a jó Isten.

Lesz Kossuthnak regimentje,
Lesz kard, puska, ló és mente,
Örömnapod is lesz, csak várd,
Szegény, szegény Magyarország!

—

II. KOSSUTH LAJOSRÓL.

Önmaga és híresneves mások.

1. *Pestvármegye közgyűlésén.* »Közel nyolcz éve, hogy egy országos nagy szükség érzete felejtetem hagyá erőtlenségemet, s engem a név és érdemtelen homályos polgárt készlete, hogy megkisértsem a töreilen pályát egy nagy czél felé. A pálya nehéz volt; göröngyökkel és tövisekkel telt; előttem semmi nyom: én első botorka vándor és tehetségeim oly nyomoruk, semmim, de semmim, mint a hajthatlan szüzakarat, s az akkor még ifju kebelben vastürelem.

»És megizzadtam pályám homokát. Sok hatalmasok komor tekintete hunyorga rám és mindazok, kiknek a nyilvánosságtól rettegni okuk vagy érdekek volt, mindazok, kik mint az éj madara, irtóznak a világosságtól, elleneimmé és ügyem elleneivé váltak, és tapasztalék sok megtámadást, a nyílt erőszaktól egész a sötét rágalomig.

»De a kiknek czéljaik, úgy miként vágyaik és eszközeik a sötétség leplére nem szorultanak, kik valamint én magam is a politikai élet minden

lépteit nappal tenni szereték és utáltak minden titkolózást, a mit csak a bűn keres, de a tiszta kebel törvényszerű élete magától messzelök — mindezek barátaimmá és ügyem barátaivá lettenek és így lőn, hogy a miből gyöngé fuvallatom pislogó mécsceskét alig volt volna képes élesztetni, azt honunk sok jeleseinek gyámolítása egy kis szövétnekké növelte, mely legalább annyi világot adott, hogy éreznők mellette, mi borzalmasan nem jó e térszakon is a sötétség, valamint egy nagy fontosságu téren e sötétséget már utálni megtanultuk volt fény-»világánál« ama férfiunak, kinél századokra ható eredményekben teremtőbbet, a nemzet ujonszületésén sikeresben munkást, szóval kinél nagyobb magyart nemzetem évkönyvében nem ismerék, s kinek nevét a Széchenyi István nevét csak buzgó hálával, csak hő lelkesedéssel emlegetendi minden magyar, mig lesz magyar e földön.»

Ha azt mondanám már most tek. karok és rendek, miképen éltem végpercezig a kötelességek hosszu lajstromában mindig legszentebb les?, és legfő és legelső a polgár név; ha mondanám, hogy édes hazámhoz, a törvényességhez, az igazsághoz, s azon elvekhez, miket a tek. karok és rendek pártfogásra, sok jeles polgártársak, pedig támoga-

tásra és fölkarolásra méltatának, soha hűtlen nem leszek, ilyesek emlegetésével toldogatnám köszönetem értékhiányát, sérteném is tán a tek. karokat és rendeket . . . azért csak egyet méltóztasának engedni kimondanom: Isten óvja meg a nemzetet, Isten óvja meg a tekintetes karokat és rendeket minden gonosztól. De ha elkövetkeznének a viszontagság napjai, melyekben e honnak, melyekben e megyének szüksége lenne férfiakra, kik tegyenek és áldozzanak, tegyenek mindent mit ember tehet, áldozzanak mindent, mit ember becsülhet ez életben, életet, vagyont, minden családi örömet és mindent, mit a meleg szív szeret s a mi mindennél nagyobb, — a becsületet is; ha elkövetkeznék ily tettek s ily áldozatok ideje: hálám emlékezetében, újra felejtendem erőtlenségemet, tartozásom érzete óriássá feszítendi e kebelben a törpe erőt, s én ki egyike vagyok a leggyöngébbeknek, versenyre kelendek a legerősebbekkel, nem hirért, nem dicsőségért, nem jutalomért, hanem versenyre áldozatban a tek. karok és rendekért, a nemzetért«. . . .

2. *Irataiban.* »Magányt kedvellő, hallgatag hajlamu ember voltam mindig . . . És jegyzékbe teszek egy lélektani vonást, mely talán váratlanul

meglepő, de melynek igazsága felől becsületemmel kezeskedem. E vonás az, hogy én ki annyi beszédet tartottam, hogy köteteket lehetne vele betölteni, nemcsak legkisebb hajlamot nem éreztem a szónoki professio iránt, de sőt mondhatom, irtóztatos megerőltetésembe került magamat e szakmányra elhatározni. Hát mi vitt rá, hogy mégis bele kontárkodtam e mesterségbe? A polgári kötelesség érzete az, a mi a dadogó Demosthenesből szónokot csinált, csak hogy neki csupán a dadogást kellett legyőzni, miszerint a polgári kötelesség ösztönének megfelelhessen; nekem sokkal többet; a lelki undort kellett legyőznöm. Igaz, nem is lett belőlem Demosthenes. Bizony *nem!* . . . De bizony *igen!* mondjuk mi . . . tanuk gyanánt, világtörténelmi tények toldalékául, sorompóba állítva az alábbkövetkező nyomatékos ítélkezéseket is:

3. **Jókay** szerint Kossuth rendesen kerek fekete kalapot viselt, hátralengő fekete tollal; viselete mindig egyszerű volt. Hanem mikor szólt, oh akkor *bíbor* és *arany* volt, rajta minden . . . A nép sirt, mint a hogy sirnak az oroszlánok.

Falk Miksa azzal jellemzi és magasztalja

Kossuth stilusát, hogy abban keleti dús szinpompa valódi déli hévvel párosult. Tündérkert volt ez, tele a legbájosabb virágokkal, melyek illata az olvasót (és százszorosán a hallgatókat) annál inkább elszédíté, minél inkább haladt. Nem volt itt egyetlen sivár helyecske sem . . . Minden gallyon madárdal zengett. Majd vidáman csattogó pacsirtadal; majd ismét mélabus fülemile ének; úgy csengve, bugva az olvasó (és hallgató) fülében, mintha jól ismert dalok volnának, a melyek rég ott szunnyadoztak saját keblében s valami varázserőtől, most fölébredtek, szárnyra keltek: A mi Kossuth irt (és mondott), annak igézete nem egyes szókbán lappangott. Láthatlan, megfoghatlan valami volt ez !»

Szemere Bertalan, a kormányzó legádázabb ellenfele külföldön, kissé fanyar mosolyu enyelgéssel szintén bevallja, »Kossuth mint szónok ritka szép jelenség. Közép termetű, sugár alakjában több a lágyság és szenvedély, mint az erő. Téveteg nagy kék szemeiben bizonyos derűs mélabú honol, orra egyenes, éles metszetű nyílásokkal, ajka duzzadt, magasan domborodó homloka hatalmas szellemi tehetségekre vall. Organuma rendkívül szép, zengzetes, behizelgő, rokonszenv

keltő s ép oly kellemes mikor halkan suttog, mint a lázas szenvedély legerősebb kitörésénél. Beszédeit félig elkészíti, feliben rögtönzi, ritkán oly hosszúak, hogy untatnának, és sohasem oly mélyen tartalmasak (?) hogy fárasszókká lennének.«

»A tömeg előítéleteit és kedvencz hajlamait főleg Kossuth képviselte, csakhogy magasan fölötte állott annak s ezáltal lőn ő a legnépszerűbb szónok. Az alapjokban nemes, szabadságért hevülő, de némileg szűk körű, magyar nemzeti közvéleménynek és előítéleteknek »nagy könyve« volt ő, hazai, csakhogy diszkiadásban «

Horváth Mihály viszont a »Függetlenségi harcz történetének« egyik legszebb lapján így kiált föl: »Kossuth az élet minden viszonyai közt a szószéken volt a legnagyobb. Az ő ékesszólása nemcsak a hallgatókat ragadta el, de fölvillanyozta őt magát, fölfokozta az ő saját tehetségét is. Szónoklata közben érett meg benne többnyire a legfontosabb ügyekre nézve a gondolat, a vélemény akarattá, elhatározássá; szónoklata közben fejlett ki benne az erély, a bátorság, mely utóbb aztán cselekvésére, a határozat végrehajtására is kihatott . . . Nem egyszer történt az 1848-iki év

nyarán és őszén, hogy napokig ágyát kellett őriznie, de midőn eljött a cselekvés órája, a test gyöngesége eltűnt, s habár szószékre csak mások segítségével birt föllépni, a mint szólani kezdett, a mint lelkét az eszme vagy szenvedély mindinkább áthatotta, az hullatag testének is perczről perczre nagyobb erőt kölcsönzött ugyannyira, hogy nemcsak órákig beszélt, hanem szónoklata alatt hangjában, mozdulataiban nem ritkán oly rendkívüli erőt fejtett ki, mely bámulatra ragadta hallgatóit.«

Vajda János végre a dicsérgetésben szófukar, büszke költő, »Kossuthot a szószékben a magyar nemzet élő eszményülésének, s minden szavát, mozdulatát a nemzeti geniusz revelatiójának nevezi, melynek így és ennyire nem adhat kifejezést sem a szobrász vésője, sem a költő, sem a történetíró holt betűi«.

E bámulatos ékesszólás mindenhatósága világ-történelmi unikummá és világcsodává mégis nem honn, de külföldön vált, mikor *Kossuth* idegen nyelven idegen füleknek hirdette ugyanazon messiási ígéket, a melyekkel a sir fenekéről hívta új életre saját fáját, népét.

A legjobb beszédek, melyek Skótországban

valaha a külügyek felől tartattak, egy egykorú skót hirlap, a »Skót lobogó« (Scottish Banner) állítása szerint a Kossuth Lajoséi voltak.

Kossuth kifejezésmódja oly nyelvben, mely nem az övé, kiváló értelmi tehetségeinek méltatására vezet bennünket. A kik egy vagy több idegen nyelvet tanultak tudni fogják, mily nehéz azokon tisztán, könnyen és erőteljesen írni, és hogy mily kevesen vannak, kik az állhatatosság és tehetség ily eredményeit képesek előmutatni. Ezek előtt különösen Kossuth nyelvészeti tehetsége a csudálat és bámulat tárgyát képezi. Az ő beszédei — mint már megjegyeztük — nemcsak mintaképei politikai bölcseségének és hazafiai érzelmeinek, hanem egyszersmind mintaképei a tiszta, hatalmas angol nyelvezetnek. A két beszéd, melyet röviddel ezelőtt a City Hallban tartott, az angol klasszikus irodalom állandó részét képezendi.

A hontalan kormányzó egyik elvi ellenlábasa a tory-párti *Ingram* még tovább ment, midőn saját lapjában, az *Illustrated London News*-ban így emlékezett Kossuthra:

»Bármilyen különbözők is a vélemények Kossuth fölött, egy pontra nézve nincs kétség és eltérés; mindenki meg van győződve, ki egyszer beszélni

hallá, avagy csak egy beszédét olvasta is, hogy rendkívül ékesszólással bír. Nem azért, mivel zajos éljenekre ragadja áldomásával az asztal jóllakott vendégeit; vagy mivel lobogó kendőkkel üdvözlük a zsufolt erkélyekről a könnyen fölizgatható és könnyen rokonszenvező nők: ily sikert közönséges szónokok is arattak már népszerű tárgyakról szólva; nem is azért, mivel tud a nép szívéhez beszélni s oda lelkesíteni a tömeget, hogy minden-hova még a csatatérre, a halálba is kész követni őt: ily hatást már nem nagy jellemű demagogok is idézték elő; ő ennél sokkal többet tesz, ő valóságos csodákat mivel, midőn szavának varázseréjével ellenségeiből barátokat teremt, a kétkedőket meggyőzni, a lelkesülőket még jobban fölvil-lanyozza, a gyávákba bátorságot önt, megrázza a lelket, fölkaparja a kedélyt s kielégíti egyszerűsmind a hideg észet, sőt még hirlapíróinkat is, kik mindent egykedvűen hallgatnak s a szónoklat bűbája iránt különben érzéketlenek, úgy áthatja, hogy fölindulva sietnek íróasztalaikhoz s teljes meggyőződéssel jegyzik föl, miszerint »ő a leg-remekebb szónok, kit valaha hallottak.« A »Leeds mercury« szerkesztője is bevallja, hogy bár nem fiatal ember, gyakorlati gondolkozású, világjártas,

higgadt és óvatos ítéletű, — Kossuthnak mégis rabja lett, hogy több értelmi és erkölcsi nagyságot halandóban egyesülve még nem talált, s azért minduntatan Shakespeare és Milton mellé helyezi. Szerinte jogosan, bár az angol puritán ízlésre szokatlan hasonlattal mondá magáról Kossuth, hogy »a szabadság szent lelke szállott le rá s lehelte belé az ékesszólást.«

Később a birminghami és manchesteri nagyszerű beszédek nevezetese helyeit re;rodukálva így folytatja ömlengését Ingram: »Az összes hallgatóság osztozott Kossuth érzéseiben, az éljenzés pedig arányos volt az érzésekhez, s bizonyára mindenki, ha megkérdezték vala, azt felelte volna, hogy soha életében sem a szó-, ítélő- vagy törvényszéken, sem közgyűléseken, sem a parlamentben oly megható szavakat nem hallott, mint a milyenek Kossuth birminghami beszédében oly bőven fordulnak elő. *Mi hallottuk őt szónokolni s beszédeit is olvastuk, hallottuk továbbá nagy szónokaink legnagyobb részét az utóbbi 30 év alatt*; de semmi, mit ezektől olvastunk, vagy hallottunk, sem dr Chalmers lángoló, sem Brougham művészileg kidolgozott, lord Lyndhurst éles és bevégzett, Canning költői és találó, lord

Grey kerek és csattanós, Cobden rövid és gyönyörű nyelvezetű, Fox ragyogó s mások más tulajdonokkal ékeskedő beszédei *nem idéztek elő oly mély és általános hatást, mint Kossuth ékesszólása*. S ha meggondoljuk hogy ezuttal idegen szólt rá nézve idegen nyelven hozzánk, be kell ismernünk, hogy e férfiu az értelmi tehetség egyik csodája, s azon hősök egyike, kik időről-időre föltűnnek, hogy koruknak az enyészet ködén áttündöklő csillagai legyenek és maradjanak«.

* * *

S hogy Kossuth politikai jelleme ép oly páratlan és tüneményes, mint szónoki ereje és tetteiben lángelméje, egész nyilvános életén felül saját beszédeiből és irataiból vett néhány idézettel igazoljuk.

»Ha visszatekintek, ugymond egy helyütt Kossuth, a régmúlt időknek napjaiba, mennyi bánatot okoz lelkemnek még most is, hogy nem mindig valék elég erős az idő és a körülmény szokásos hibái közt botlások nélkül megállani«.

*

Nekem csak akaratom nagy; tehetségeim csekélyek: s ha valamit életemben eszközöltem,

vegyék azt kik utánam következendenek például arra, hogy az erős akarat még a gyöngé tehetőséget is hasznossá teheti a nemzetnek.

Nyomorult porszem vagyok én és (istenemre! nem szerénykedő hiuság mondatja velem) a leggyöngébbek egyike; de a lélek erejére nézve versenyre merem híni a legerősebbeket; s mióta sok botlásokon keresztül ferfikort érve, tisztába jövék enmagammal, állítsanak bár szemközt egy félvilág uralta hatalommal, állítsanak bár szemközt felbőszült tömeggel, az igazság s a népjog mindig megacézólandja izmaimat, s tenni merek mit máskor gyöngé volnék.

*

Az, kiknek a küzdelemben kisse kiválóbb részt juttatnak a körülmények: igen sok érdeket, sok szenvedélyt, sok és hatalmas ellenséget zudít fel maga ellen. El kell készülnie lenni, hogy utja tövises leendő, le kell számolnia az élet örömeivel; tudnia kell, hogy az osztályrész, mit magának készít, a folytonos bánatalom, gyanúsítások, üldöztetések és szenvedés.

Én tudtam ezt, és én el valék reá készülni; és öntudatosan elvállaltam az élettől osztályrészet. A megnyugtató öntudat, hogy lelkiismeret-

temben önmagammal tisztában vagyok, volt az egyedüli kárpótlás, melyre számíték, a melylyel bírok. Még csak polgártársaim jóakaratu elismerését sem reméltem élvezhetni, mert tudtam, hogy ezt rendesen csak a halál szokta kiszolgáltatni, mely lecsillapítja a szenvedélyt, megállítja az üldözéseket, s megengeszteli az ellenséget.

Nemzetem úgy akará, hogy e rémületes vészen keresztül én kormányozzam a statushajót, s én alakítsam ténynyé a nemzet akarátát: meg nem hajolni az önkény s erőszak előtt. S az osztrák, ki sejteni sem képes az ösztönszerű magasztaltságot, mely egy romlatlan honszerető nép keblét dagasztja, az osztrák csak bennem látta, csak bennem kereste tervei akadályát, elhitette magával, s szerette volna elhíttetni a világgal is, hogy a nemzet lelkesedése csak állelkesedés, melyet én idéztem elő mesterkéléssel, csábításokkal. A balgagat! ő nem ismeré a helyzetet, nem nemzetemet. Ha nemzetem engem a vész napjaiban vezérévé tőn, s ha vezérletem alatt bámulatos erélyt fejtett ki, az nem onnan van, mintha én lelkesítettem volna fel a magyar népet, hanem onnan, mert szívemnek minden dobbanása a nép szívének dobbanásaival azonos vala, mert bennem a nép személye-

sítve találta érzelmeit, óhajtásait, határozatait, s mert én csont a nép csontjából, test a nép testéből, tolmácsa valék annak, mit a nép ösztönszerűleg érzett, s tetté érlelém, mit a nép akart.

S ez így van most is A szikra, mely keblemben pislog a nemzetem kebelét melegítő tűznek egy szikrája csak. A magyar nép és én egyet érzünk, egyet akarunk. Én sem érezni, sem gondolkozni nem tudok máskép, mint a nép érez és gondolkodik. Köztünk nincs, s nem is lehet különbség, nem mintha a nép velem egy volna, hanem mert én vagyok egy a néppel.

*

Ha a multban némely nagy dolgoknak lehetnék eszköze, az érdem a népé, nem az enyim. Én csak tükör valék, mely a kapott világot viisszasugárzá. A világ a nép vala. A mely perczben önbizalomrontó cselszövények folytán e világ meghomályosodott, én tehetetlenné váltam A mult jövődönnek tüköre.

*

Én a szabadság csemetéjének, melynek a komor mult gyakran reménytelen napjaiban egyik magvetője valék, — hű kertésze maradok mindvégig, — mig vagy összeroskadok a munka között,

vagy egy előfát látok nőni a csemetéből, melynek lombjai alatt Magyarország leszen: nagy, szabad, dicső.

*

Én. a kötelességtől soha sem fogok eltérni, s ezen kötelesség az, hogy minden gondolatommal nyíltan akarok lenni a haza előtt. Azon egyet akarom nehéz pályámról elvinni, hogy a nemzetet nem ámitottam sem szóval sem tettel.

*

Reform kérdések körül, még a kormányforma kérdését is közéjük értve, szabad sőt esetleg hazafiui kötelesség is lehet a transzaktio, mint részletfizetés elfogadása, csak valóban részletfizetés természetével birjon, jogot fel ne adjon s a helyes irányban tovább haladásnak útját ne vágja. De a hol egy, milliókból álló ezredéves nemzet állami életének alapja forog kérdésben, ott én a transzaktiókat semminemű feltételek alatt sem szabadoknak, sem magának az állami létnek feladása nélkül lehetségeseknek nem tartom.

É. meit az élet, a sokszerű tapasztalás, a tudomány s a történelem bölcselmének gondos észlelése azon meggyőződésre vezettek, hogy a nemzetek életébe vágó válságos problémáknál

mindig csak egyetlen egy megoldás lehetséges, hogy ezen egyen kívül akár mely bölcsesség is hiában keres megoldásokat, s hogy keresésével végtére sem ér el egyebet, mint azt, hogy a mesterkelt módozatok kutatásának maga a cél esik áldozatul; én meggyőződésemet semminek, még az összes élő nemzedék ellenkező meggyőződésének sem rendelhetném alá

*

Tizennyolcz éve eszem a számkivetés keserü kenyerét, melyet, mert tiszta, de üres kézzel vettem búcsut hazámtól, csak nélkülözések közt keserves munkával valék képes megszerezni örömtelenül. — Embernek, ki szereti hazáját, miként én szeretem, mindig kínos a hontalanság; kétszeresen az, ily helyzetben; és irtózatos a gondolat, hogy fáradt csontjaim tán idegen földbe fognak örök nyugalomra tétetni, mint tétettek széjjel két világrészben előbb anyám s két testvérem csontjai, utóbb leányomé s nőmé; és velök családi boldogságom, mely egyedüli vigasza volt hazafiui bánatomnak.

De bár mennyire sóvárogjon is lelkem hazám felé, e sóvárgásnak engedni tilt az elvhűség s a kötelesség

Volt idő, midőn nem tartottam szabadnak fenyegetett életemet, hitem és vallásom megtagadásával biztosítani.

Még kevésbé tartom szabadnak a száműzetés keserveitől politikai hitem árán megszabadulni.

*

Az én vezérelvem az: hogy hazánk állami függetlensége s nemzeti önállását feladni, vagy annak megcsonkításánál beleegyezni, nem csak nem kell, de nem is szabad semmi körülmények közt, semmi nyomás miatt, semmi áron.

Nincs ezen vezérelvben semmi tulbizakodás, semmi nyugtalankodási viszketeg. Életfeltétele az fajunknak; nemzet vagyunk, s jogunk is erőnk is van, hogy ne engedjük magunkat tartománynyá sülyeszteni. Jogunk is erőnk is van, hogy önczél legyünk, s ne idegen czéloknak eszköze.

Nem is oly elv ez, melyet csak mi állítottunk volna föl 1848–49-ben; mi csak védtük azt törvénnyel előbb, midőn fegyverrel lőn megtámadva. Az elv oly régi, mint a magyar név Európában. Alapelve ez a magyar államjognak. Őseinknek ezredéves szent hagyománya, a jövő nemzedékeknek elidegeníthetlen öröksége,

melyhez ragaszkodni elengedhetetlen kötelesség, mint őseink ragaszkodtanak rendületlenül.

Nekem hazánk függetlensége polgári hitvallásom Istensége.

Az Isten nem halt meg, bár ha oltára körül a hivek meggyérültek is. Az ámitások köde szétoszlik, a csalódásokból kiábrándulnak. És a hivek sorai újból megtömörülnek az oltár körül.

*

Viszontagságteljes, de nem eredménytelen életem estendén annyi jogom van megkövetelni minden magyartól, hogy érezze miként e szó: én, politikai pályámon soha tekintetbe nem jött, s nem is jövendő soha. Bármilyen alant álljanak is egyébként tehetségeim, egyben legalább nem ismerem el felettem elsőbbségét senkinek múltban, jelenben és jövőben, és ez hazafiúi indulatim önzéstelensége.

ARANY KALÁSZOK

Kossuth műveiből.

Allambölcseletek, közgazdaságiak, nevelés-
ügyiek s. a. t. S örök elvek, igazságok a közéleti
erkölcs magasabb kultuszához.

*

Istennek a történelem minden betűjéből ki-
menydörgő szava kiáltja, hogy a mely uralkodó
biztos és hatalmas akar lenni, népeit elégedettekké
kell tennie.

*

Dynasztia iránt, mely népeinek szabadságára
támoszkodik, keletkezni fog mindig lelkesedés,
mert *szivből hű csak* szabad ember lehet.

*

Két korona: egy alkotmányos és egy kény-
uri — nem fér meg egymás mellett egy és ugyan-
azon fön, valamint két ellentétes természet nem
lehet összhangzó ugyanazon testben, s valaki nem
lehet egyszerre jó is, rossz is.

*

Kabinet politikának neveztetik az: melynél
nem a nép érdeke s népakarat, hanem az ural-
kodók egyéni vagy családi hajlamai s vágyai szab-
ják az irányt

*

A magyar korona szent, s az örökösödés rendje megállapítása óta nem vad erőszak s vérpatakok által lehet és kell ahhoz jutni; öröm, nem a keserűség, nem a kétségbeesés könnyűinek kell a nemzet szemében föltűnni, midőn a fejedelem Európa egyik legszebb koronájával fölékesítettik, áldás ohajtásának kell lebegni a nemzet ajkain és nem elfojtott átok és boszu indulatának dulongani a keblében. Reményt s jóllétet kell a fejedelemnek első felléptével terjeszteni, nem dúlással s rombolással kezdeni meg pályáját!

*

Oly fejedelem, ki csak egy nemzet felett uralkodik, nemzet-közi tekintetben ritkán keresi és állandó sikerrel soha sem lelheti fel saját érdekét oly irányban, mely a nemzet állami érdekeitől eltér. Például, akárki legyen Franciaország uralkodója, az nem követhet mást mint francia politikát. Politikája lehet helyes, lehet helytelen, lehet szabadelvű, lehet kényurr de lényegében mindig nemzeti mindig francia akar lenni. A mely percben nem nemzeti, hanem tisztán családi politikát akar követni, megbukik. Példákat nem szükséges idéznem. Ismereteseek.

*

A tyrannismusnak nem ismerem veszélyesebb nemét, mint a mely a törvény iránti engedelmességre hivatkozva, rontja meg a törvényt és dönti meg az alkományt.

*

Az indulatok felzaklatása kétélű fegyver; két oldalról lehet izgatni, lehet a szabadság nevével, melyet én bálványozok, de lehet kivált itt Magyarországon, hol a nép úgy gondolkozik, a monarchia érdekében is.

*

Szerencsétlen nemzet az, mely institutiók helyett személyekben keres biztosítékot.

*

Nyomorult, gyáva nemzet volna az, mely alkotmánya daczára, minél fogva joga van megkivánni, hogy semmit róla nélküle, kegyelmi készsége alapítaná jövődjét — kegyelmet még fejedelmétől sincs joga kívánnia: de igazságot még attól is, kinek joga van jó kedvből alamizsnát nyújtani, joga van rossz kedvből alamizsnát nem nyújtani; a mely nemzet ezt nem érezi, annak kebeléből hibázik minden életelem, annak jövődje nincs, az csak egy »élő szobor«, vagy inkább egy váz, melynek csontjait életizmok helyett sodronyok fűzik össze.

*

Önkormányzat nemcsak Magyarországnak az 1848-ki törvények értelmében, hanem önkormányzat az Osztrák-birodalom minden külön nemzeteinek is a mi 1848-ki törvényeink hasonlatára. Ebben van a biztonság s a hatalom titka. — Minden más rendszert vagy kinevet az élet, vagy megtöri. A personalis unio eszméjét, ha nem léteznék a bécsi udvarnak fel kellene találnia. Nem-

csak nem kellene azt bántania a magyar korona irányában, — hol a kétoldalu kötések ellenére hozzányúlni vétek; — hanem a birodalom nemzeteire is ki kellene azt terjesztenie

Ott, a hol a nemzet sorsa egy határozat mérlegén méretik, a magán sympathiáknak hallgatni kell, valamint a magán anthipathiáknak is.

*

Az 1847/8-dik évi országgyűlésen alkotott törvények a nemzetnek új chartája. Háromszázévi küzdelmeinknek tizennégy király esküje és hitlevele által biztosított, de azok megszegése miatt soha valósággá nem válhatott függetlenségünknek biztos alapköve tétetett le a törvényekben Széttörtettek a hűbéri bilincsek, szabaddá lett a hazának minden fia, szabaddá a föld, a nemzet minden fiainak édes anyjává a haza.

*

Ezer évig tartá meg az arisztokratia e nemzet életét, voltak dicső fénypontjai, voltak borús kétségbeeső napjai e hazának Egyenetlenkedése a sir szélére vitte, de véráldozatokkal mosta el bűnét, s átadá nekünk a nemzet életét, át a szabadság szűzen megtartott anyagát, melyből tétetett le új chartánk alapja.

*

Egy emphemer-győzelem nem riaszthatja vissza medrébe a század szellemét, és ha az rögtön nem folyik is oly sebesen, mint valaha, de

annyival inkább fog kitörni, ha erőszakkal visszatartóztatik azon menetelésben, melyet számára az isten, a polgárosodás, a szabadság eszméje, és az érett Európa lelkülete kiszabott.

*

Vannak kik úgy elmélkednek, hogy a létező országoknak meg kell szünniök, s hogy az egész világot föl kell osztani nyelv és nemzetiség szerint elkülönített nemzetekre.

Ez eszme, ha nem volna kivihetlen — átokká válnék az emberiségre, halállá a polgárosodás és haladásra nézve, mert századokkal lökné vissza az emberiséget, s a viszálykodás, és háboru örökös forrásaul szolgálna, szent, sőt csaknem vallásos lévén az a kapocs, mely az emberi szívet hazájához láncolja.

*

Én Magyarországon a vélemények különbségének kiegyenlítésére, a kedélyek lecsillapítására, Magyarországnak minden népfajok érdekében boldogságára csak egy utat ismerek, s ez az, hogy senki ne gondolkozzék oly lépésről, mely azt foglalja magában, hogy Magyarország nem egy status, s hogy a külön népfajok külön statust követelhetnek magoknak.

*

Gyűlölség szeretetet soha sem terem. Nemzetiségünket vágyunk terjeszteni? ne riasszuk vissza szeretetlenséggel a közeledőt; ezt a józan

politika kárhóztatja s a kereszténységnek mindnyájunkkal közös alapelve, mely így fohászkodik: Mi atyánk, ki az egekben vagy. E szóban a testvérszeretet elve rejtezik, s ezt gyakorolnunk kell egész életünkben, ha igazán ohajtjuk, hogy idegen ajku polgártársaink nemzeti érdekeinkhez simulva, így említsék a közös hon édes szent nevét: Mi anyánk, ki a földön vagy.

*

Magyarország főszüksége a mű- és gyáripar növekedése. A törvényhozásnak, tekintettel a körülményekre, magát az élethez kell alkalmaznia.

*

Csak izmosodjék meg a földmivelő népben a öntudat, csak emelje magát előbbre törő erélylyel a városi polgárság azon állásra, mely a nemzet közéletében őt megilleti, ez az, a mire hazánknak szüksége van, hogy szabaddá, erőssé, boldoggá legyen.

*

Minél olcsóbb a szállítás, annál kedvezőbb a hatás a közvagyonosságra. Ezen axiómánál fogva, én a mondó vagyok, hogy hiba építési rendszert választani, mely arra kényszerít, hogy a vasutak és csatornák jövedelmi forrásoknak tekintessenek; mert a jövedelmezés tekintete akadályul szolgál a szállítás olcsósításában.

*

Nálunk még könnyen magyarázható okoknál fogva nem vett oly rémületes alakot a munka és tőke közti harc, mint a gyáriparos országokban. Isten is őrizzen tőle! De hát »principiis obsta«. Oly kérdés ez, mely minden jóra való ember figyelmét részvétét a legnagyobb mértékben megérdemli. Szabad földbirtok a földmivesnek! önálló munkaképesség az iparosnak! szabad mozgás és olcsó forgalom a kereskedésnek! e három eszmének valószínűsítésével lehet megkérlelni a múlt századok büneinek átkos befolyását a társadalomra. E három nagy eszme a társadalmi körben az, a mi az »Önkormányzat« a politikai körben. Csak ezek együtt oldhatják meg az emberiség történelmének nagy problémáját.

*

Minden oly intézkedés, mely a kereskedésnek forgalmát rendkívül gátolja csak jutalmat nyújt a csempészetnek, melynek ezer meg ezer utjai vannak, s ha legényt legény mellé állítunk is a határszélekre, azt megakadályozni lehetetlen. Mindemellett lehetnek egyes körülmények, midőn bármit javasoljon is a tudomány, a percnak kénytelensége praktikus lépéseket igényel.

*

A mindenhol fontos közoktatásügy hazánkra nézve valóságos életkérdés, mert nemzeti létünk csak az által biztosítható, ha a suly, melyet a szám, az életrevalóság s a historiai állás nyújt, a közművelődés sulya által hatályoztatik.

*

Senki szájából nyelvét kitépni ne törekedjünk;
a magános élet mysteriumaiba ne nyuljunk szentség-
telen kezeinkkel; de már azt kívánjuk meg, hogy
a köz, a nemzeti élet magyar legyen

*

Könnyű mondani: »fizesse a status a nép-
nevelési költségeket!« de mikor nincsen egy fene-
ketlen, kimerithetlen kutja az álladalomnak, mely
teli van kész aranyokkal, midőn azt mondjuk,
hogy fizessünk, eszünkbe kell jutni a honnannak is.

*

A népnevelés olyan, mint a tölgy, melynek
nagy idő kell, míg a kisdéd makkból élőfa lesz;
de ép azért nem lehet vele eléggé sietnünk; s ha
csakugyan nem rajtunk áll, egész erdőket vetni
egyszerre: ültessen csak kiki tehetsége szerint
apró csemetéket, — majd fa fa mellett erdőt csinál.

—

Valamint az amerikai nagy köztársaságban,
a függetlenségi nyilatkozatot tanítják minden falusi
iskolában, hirdetik minden egyházi szószékről,
proklamálják adott alkalmakkor minden piacon,
bár azt minden gyermek könyv nélkül tudja; ugy
kívánnám én, hogy hazánk alapjogai uton utfélen
ismét és ismét hirdettessenek, miszerint azoknak
ismerete véérébe menjen át az egész népnek.

*

Ez a mi korunk borzasztóan realis jellemű kor. Frázisok költői zománczával jól nem lakik. Neki valóság kell.

A valóság pedig az, hogy állam csak az, a mely mindennemű állami ügyei körül önállóan függetlenül intézkedhetik

*

Az alkotmányos eljárásra nézve egy elvet ismerek a parlamentben, azt t i hogy a többség határoz. És mindig az fog történni, a mit a többség akar.

*

A törvény mindennek előtt jogszerű legyen, mert hiu bölcsesség az, melyet a jog tekintete nem vezet; de a jogszerűség határai közt kövesse a józan politika sugalásait, és ne felejtse, hogy a századokon át emelkedett országépület roppant boltjainak árnyékában millió élet, millió érdek nyugszik, mely az igazság mellett gyöngéd figyelmet s kiméletet is követel.

*

A sajtóval is úgy van az ember, mint a szabadsággal, a szabadságot — elvben — minden ember szereti csak hogy egynémely ember egyedül magát, más ellenben mindenkit szabadnak óhajtana.

*

A hirlapirály-modort egyes kérdések álláspontjához kell alkalmazni ; legyen a szó melegebb, hol figyelemre, részvételre kell gerjeszteni ; legyen szárazabb, taglalató, a hol részletes fejtegetésekbe bocsátkozik ; és ismét támogassa az ész okait a szivőszőtőnök gerjedelmeivel, midőn cselekvés buzdítás kerül szőnyegre ; mert szivőszőtő nélkül nem csak nemes tett, de még csak tett sem születik általában.

*

Az ország szabadsága a nép szabadsága ! ha az ország szabadságát fegyverrel ertőrlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törlőték el.

*

A hadsereg vészek napjaiban a trónak csak ott támasza, a hol a katona polgári érzettől is van lelkesítve ; és mint olyan a haza iránti hűséget a fejedelem iránti szeretettel kapcsolja össze.

—

Szabadság ! Oly tartós elv vagy te, mint a világ, örök mint az igazság, s általános minden éghajlat alatt minden időben miként a gondviselés !

*

A szabadság Achilles fegyvere minden sebet begyógyít.

*

A szabad szellem csudákat művel az anyagon is.

*

Nem mutat nemzetet a história, mely gazdagság által jutott volna szabadságra, de mutat sokat, mely gazdagság által ősi szabadságát elvesztette.

*

Szabadság nem veszít ha megosztatik sőt mindenkor nő és erősödik.

*

Kinyilatkoztatom, hogy azon nemzet nem fog élni, mely nemzet elvül nem választja azt, hogy a ki őt követ, ő azt mennykövel.

*

Európának vésze rejlik abban, ha a proletáriusokról nem gondoskodik mert az ezekről ezredéves megfélelkezés oly háborut idézhet elő, mi a világot meg fogja rázni.

*

Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől; tudom, hogy fáj dararól darabra összedölni látni, mit egy hosszú élet építgetett; de midőn az alap hibás, a dőlés fatuma kikerülhetlen.

**

Hiú törpe lélek az, mely népszerűséget mint célt vadász de rossz számoló mely azt könnyelműn eljátsza. Legyen bár nagy, de nagyot nem tehet; hasonlíthat a mágnesűhöz, mely a hajón utirányt mutat de utra soha nem mozdíthatja.

*

Könnyű azt mondani: a »nép«, de a nép nevével sok ember visszaél. Egy embernek szava nem a nép szava, s a ki néhány ember szavára hivatkozik, ne vegye szájára a nép nevét.

*

Nemzetek életében más ternók nincsenek, mint talán észben s polgári erényben nagy férfiak, minő példánl az, kit én nem gyáva hizelgésből, hanem meggyőződésből, a magyarok legnagyobbjának szoktam nevezni. — Ezek lehetnek véletlen ternók, minden egyébben ok van szorosan és következmény

*

A közvélemény a közszükségekből fejlődván ki, az idő mutató ujjá rejlik benne, melynek a hatalom is hódolni tartozik.

*

Bizzunk magunkban s ügyünk szent igazságában. Nem egy nemzettel történt már, hogy egy óra visszaadta, a mit századok elvesztettek.

*

Nem képzelhetni átkosabb, undokabb bünt, mint játszani a polgárok vérével s egy nemzet nyugalmaival.

✱

A polgárháboru szerencsétlenségénél nagyobb alig tudok ismerni mást, mint egy nemzet szolgását.

✱

Minden szó, minden hang, minden betű, a gondolatnak minden nyilatkozata agitatio. Az ember elég e természetes attribútuma nélkül még ma is makkot ennénk az őserdők vadonaiban. Az agitatio tehát, magában véve, nemcsak nem rossz, sőt nemzeteknek mint egyeseknek az életnek föltétele.

✱

A tények meztelensége a leghódítóbb ékes-szólás. Mikint a jó cselekedetet isten előtt többet nyom, mint a pusztaság legszebb phrasisa; miként a kiontott vér rémitőbben kiált, mint az átoknak szóvillámai: úgy a megszaggatott törvény felmutatott rongyai hangosabban szólnak, mint minden panasz.

✱

Az ész az erő kutfeje. A demokratia csak értelmi fejlődés által válhatik a nemzeti fönmaradás önálló hatalmas tényezőjévé.

✱

Midőn emberről van szó, jónak csak azon tant vélhetem, miszerint az ész javálja, mit a sziv akar, s a sziv akarja, mit az ész javál.

*

A sziv, ép úgy lényeges része az ember-egésznek, mint az ész; s így minden országtani számvető, ki a szivet számolásából kifelejtí, vagy épen ki akarja törölni, mondhatni, szám nélkül számol, és cél nélkül — Igenis, az ember egy összhangzó egész, melyet individualitásában úgy valamint status-alkotó összességében önmagával összhangzásban kell tartani, nem pedig egyes részeit egymástól elválasztani.

*

A munka napja nehezebb, mint a veszélyé; mert a veszély az egyest éri csak, ellenben a munka gyümölcse az egész hazáé. A munka tekintetében, oly közszellemre van szükség, mely általhatva a szabadság lelkesedésétől azon meggyőződés által vezéreltessék, hogy a szabadságnak consolidációjára jogszerű rend és jogszerű nyugalom kell.

✱

Csak azon javítás tartós, mely igazságon épült, szükségesen segített s a nemzet életéből önként fejtett ki.

✱

Nem minden ami erkölcs, egyszersmind jog is. De bizonyos, hogy jog nem lehet, ami magában erkölcstelen.

*

Hazánknak mindnyájan mindennel tartozunk, a mit érdekében tenni képesek vagyunk. És e tartozás teljesítésének igyekezetében érdem soha sem lehet, mert mindig kötelesség van.

*

Kell, hogy oly emberek, kik az elvet, mely életük vezércsillaga volt, nem adják föl semmi áron. Elvhűségök néha termő maggá lehet a jövőendő földében. Néha poraikból kél ki, mi életükből ki nem kelhetett. Ha martyrok nincsenek, a kereszt nem ül vala diadalt

---

KÉT BESZÉD.

Kossuth Lajos minden beszéde szónoki remeklés-

A politikai ékesszólás örök példányképe. Fölülmulhatlan, utólérhetlen.

Azok is, a melyekkel itthon új életet lehelt már-már haldokló nemzetébe.

Azok is, a melyekkel ott künn, Olasz-, Francia-, Angolországban, - majd Észak-Amerikában milliókat hódított a magyar faj, magyar érdek, magyar ügy lelkes barátaivá néha csak közönyös idegenek, akárhányszor bevallott ellenfelekből.

Alkalmi jelentőség emeli csupán egyenlően becses társainak nem föléje, csak eléje azt a két beszédet, a melyekből egy-egy töredéket átvenni ide kitűzött célunk érdekében mulhatatlanul szükségesnek látszott

Az első beszéd: hazáért és népért — letette az alapot a magyar állam ujjaszületéséhez a 48-iki törvényekben.

Árpád és IV. Béla mellé messzebb kiható, évezredeknek szóló alkotások révén így lett Kossuth „Magyarország harmadik megalapítója.”

A harmadik százezreket állított a csatamezőre alap és alkotás oltalmára, s habár a munka invasio és a világosi katasztrófa megroggálta kissé az épület tetejét és falait: a hatalmas alap sértetlenül átszállott egy szerencsésebb korra és nemzedékre . . . s csak a nemzeten magán múlik, hogy betüszérént valósuljon itt is a messiási jóslat: *Nec portae inferi praevallebant contra hanc petram!*

*

Olvassátok hát isteni félelemmel.

*

KOSSUTH LAJOS BESZÉDÉBŐL

Szabad hazáért, népért.

Márcz. 3-án Balogh K. győrmegyei követntalva az aggasztó csökkenésre, melyet a bécsi bank jegyei a párisi mozgalmak miatt szenvedtek indítványt tett: »Kéressék meg ő felsége, hogy a bank egész állása különösen a forgalomban lévő jegyek mikénti fődözése iránt az országot felvilágosítani és megnyugtatni méltoztassék«.

Kossuth köszönettel fogadta Győrmegye övetének jó szándékát. De egyuttal megjegyezte,

hogy a fenforgó rendkívüli körülmények speciális tárgyakon fölélemelkedni parancsolnak. Miért is ő ez indítványt csak alkalomul kívánja használni hogy fölkerje a rendeket: méltóztassanak politikájukat azon színvonalra fölemelni, melyet az idő eléjük szab.

»Én ugymond, a bajok kutfejének taglatatára s a mentő szerek kijelelésére intézem előadásomat. Már az országgyűlés elején kimondám meggyőződésemet: miként hazánk alkotmányos jövője iránt mindaddig tökéletesen nyugodtak nem lehetünk valameddig felséges királyunkat minden egyéb uralkodói viszonyaiban is alkotmányos országlási formák nem környezendik S az uralkodóház iránti hű ragaszkodásom meleg érzetével jóslatot mondék: Az leszen a Haubsburg-ház második alapítója, ki a birodalom kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálandja, s felséges háza trónusát hű népeinek szabadságára fektetendi rendíthetetlenül.

E szavak óta híres, bölcseséggel támogatott trónusok dőltek össze, s népek nyerték vissza szabadságaikat, miknek ily közel jövőjét 3 hónap előtt alig álmodák. Mi pedig három hónapon át gördítjük fáradhatlanul Sysiphus követét és az én lelkemre epesztő aggodalommal borul a mozdulatlanság fájdalma; vérző szívvel látom, miként izzad annyi nemes erő, annyi hű tehetség, egy háladatlan munkában, mely a taposó malom kin-

jaihoz hasonlít. Igenis t. rr., mirajtunk egy fojtó göznek nehéz átka ül, a bécsi rendszert csontkamarájából egy sorvasztó szél fú reánk, idegeinket megmereviti s lelkünk röptére zibbasztólag hat.

Én hát arra szólítom fel a t. kk. és rr.-ket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonálára, merítsünk erőt a dynastia iránti hűség érzetéből, merítsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelességünk érzetéből, nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra.

Természet elleni politikai rendszerek is soká tarthatják fenn magokat, mert a népek türelme s a kétségbeesés közt hosszú út fekszik; de vannak politikai rendszerek, melyek az által, hogy soká tartottak, erőben nem nyertek, hanem vesztek és végre elkövetkezik a percz, midőn azokat tovább tartogatni veszélyes volna, mert hosszú életök megérett arra, hogy meghalhassanak, halálban pedig osztozni lehet, de azt kikerülni nem. Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek mint elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől; tudom, hogy fáj darabról-darabra összedőlni látni, mit egy hosszú élet építgetett: de midőn az alap hibás, a dőlés fatuma kikerülhetlen, és mielőttünk, kikre a gondviselés egy nemzet sorsát bízta, halandó ember gyarlóságai befolyást nem gyakorolhatnak. A nép örök és öröknek kívánjuk e nép hazáját s öröknek ama dynastia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk. A múltkor emberei egy-két nap után sírba szállanak, de a Habs-

burg-ház nagyreményű ivadékára Ferencz József főherczegre, ki első föllépésekor a nemzet szeretetét magáévá tette, egy fényes trónus örökségé vár, mely erejét a szabadságból meríti, s melyet ősi fényében megőrizni a bécsi politika szerencsétlen mechanismusával bajosan lehet

A dynastiának tehát választania kell saját java egykorhadtkormányrendszernek tartogatása között.

Dynastia iránt, mely népeinek szabadságra támaszkodik keletkezni fog mindig lelkesedés, mert szívből hű csak szabad ember lehet; a kit nyomnak, az csak szolgálni fog a mint kénytelen, de bureaucrátiák iránt lelkesedés nem keletkezhetik. Életet és vért adhatnak a népek szeretett dynastiájokért, de egy nyomasztó kormányrendszer politikájáért egy verébfiúnak sem lesz kedve soha meghalni.

Igenis t. rr. erős meggyőződése, hogy dynastiánk jövődjéje a birodalom különféle népeinek egy szívből, lélekben egyesüléséhez van csatolva, ezen egyesülést nemzetiségeik respectálása mellett csak az alkotmányosság érzelemrokonító forrasztéka teremtheti meg.

Bureau és bajonet nyomorú kapocs.

Én hát indítványomban, melyet tenni akarok, dynastia szempontból indulok ki, és istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekével kapcsolatban van.

Ki gondolhatna borzadás nélkül az eszmére, hogy e nép áldozatokba bonyolítottassék, szellemi és anyagi kárpótlás nélkül? Ha mi ez országgyűlésről

szétoszlanánk a nélkül, hogy megvinnők a népnek, mit e törvényhozástól annyi joggal és oly méltán vár, kimerné magára vállalni a felelősséget azokért, a mik következhetnek? ki merné magára vállalni a jótállást, hogy a lelkesedés és áldozatkészség, melylyel e ház falait megrendíthetjük, az életben is visszhangra talál? A t. rr. érezni fogják a körül mények súlyát, azért e viszonyokat tovább nem fejtegetem, hanem egyszerűen általmegyek indítványomra, melyet ajkaimra a dynastia iránti hű ragaszkodás, hazánk s a nép iránti tartozás s felelősségem érzete ad »

Végül minden további okadatolás nélkül fölírást indítványozott, körülbelül ily eszmemenettel:

»Fölseges stb A legujabb időben kifejlett események elmulaszthatlan kötelességül teszik figyelemünket azokra fordítani, miket fölséged uralkodóháza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván. Előttünk áll annak emlékezete, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest ki nem fejthettük . . . Alkotmányos életünk valódi képviseleti irányban igényel fejlődést . . . Honvédelmi rendszerünk gyökeres átalakítást kíván. A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségének számbavételét és felelős kezelés alá tételét tovább nem halaszthatjuk . . . Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkai érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fenn, mire önálló

nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett, örömezt nyújtunk segédkezet. De arról is megvagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak azáltal nyerhetnek életet és valóságot ha végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbizva, mely a többség alkotmányos elvének legyen felelős kifolyása; s ezért collegialis kormányrendszerünknek magyar felelős minisztériummá átalakítását minden reformjaink alapföltételének és lényeges biztosítékának tekintjük. Ezeket, fölséggel egyetértve, ez országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott, komoly szándékunk. Fölséged az elkövetkezendő balesemények legbiztosabb óvszerét hű népeinek legbarátságosabb egyetértését tartományainak legerősebb forrasztékát, fölséges trónjának s az uralkodóháznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja fei, ha fejedelmi székét alkotmányos institutiókkal környezendi. Végre ő fölsége által a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban oly egyéneket indítványoz az országgyűlésre utasíttatni, kik a kellő felvilágosításokat megadva, a fennforgó fontos kérdések megoldását oly sikerrel mozdítsák elő, miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb fölséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztethessenek«.

---

2 KOSSUTH LAJOS BESZÉDÉBŐL.

Hazáért és szabadságért.

Jul. 11-én Kossuth legfényesebb diadalai egyikét vivta szónoklatának csodás erejével. Szokottnál gyöngédkebb lévén, a ház lépcsőzetén ketten vezették föl. A mint a terembe lépett, a képviselők s a zsufolt karzatok szünni nem akaró éljenekkel üdvözölték. Némi szünet után az elnök megnyitá az ülést. A beteg a szószékre vánszorgott, s a jelenlevők szoborszerű némasága között halk, csöndes hangon szólni kezdett :

»Uraim ! (üljön le !) Majd engedelmet kérek, ha kifáradtam. Midőn a szószékre lépek, hogy önöket fölhívjam, mentsék meg a hazát, e percnek nagyszerűsége szorítva hat le keblemre. Ugy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót, mely felkiáltja a halottakat, hogy ha vétkesek, vagy gyengék, örök halálba visszasülyedjenek ; ha pedig van bennök életerő, örökre ébredjenek. Önöknek, uraim ! isten kezökbe adta a mai határozattal, melyet indítványomra hozandnak, határozni e nemzet élete és halála felett. De épen, mert e percz ily nagyszerű, feltettem magamban nem folyamodni az ékesszólás fegyveréhez, mert lehetetlen nem meggyőződve lennem,

hogy bármiben különbözzenek is a vélemények e házban, a haza szent szeretete, a haza becsületének, a haza önállásának, a haza szabadságának oly érzete, hogy azért utolsó csepp vérét is kész e ház feláldozni, mindnyájunkkal közös (éljen.) És a hol ezen érzés közös, ott a buzdításnak he'ye nincs, ott csak a hideg észnek kell az eszközök között választani. Uraim! a haza veszélyben van!! E szót elég volna tán szárazhidegen kimondanom, mert hiszen a szabadság napjának felviradtatával lehullott a homály a nemzetről; és önök tudják, miként áll e hon, örök tudják, hogy az országban rendelkezésünkre álló sorkatonaságon kívül közel 12,000 önkénytes honvéd állittatott ki, önök tudják, hogy a törvényhatóságok fel voltak szólítva a nemzetőrségi seregek mobilisatiójára, miként legyen erőképes megvédeni a hont, s megtorolni a bűnt oda lenn a széleken. És e felszólítás a nemzetben visszhangra talált. Ha a nemzet nem érezte volna, hogy veszélyben van, nem talált volna ilyen visszhangra. Ez maga köznemzeti nyilatkozata annak, hogy a veszélynek érzete közös. De én azért mégis úgy gondolom, hogy köteles vagyok önöknek, uraim, nagyobbyszerű vonásokban csak, és ezuttal — nem minden apró részleteiben, a haza állapotának némi rajzát előterjeszteni«.

Kossuth lángoló színekkel s nagy vonásokban állítja most szem elé az ország állapotait az

utolsó diéta föloszlása óta. Horvátország párt-
ütésben van. A szerbek föllázadtak. A Pruth
mellett egy gyanús muszka sereg. Bécsben alat-
tomos fondorlatok s nyílt erőszak. Sehonnán egy
segítő kar.

»Tehát, mert a veszély nagy, vagy is inkább
nagygyá lehető veszély vonul össze hazánk lát-
határán, annak elhárítására önmagunkban kell az
erőt keresnünk mindenek fölött. Élni csak azon
nemzet fog, melyben magában van életerő, kit
nem saját életerejé hanem csak másoknak gyámo-
lítása tartogat, annak nincs jövődje.« (Tetszés!)

Én uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra
hivom fel önöket (általános feszültség, harsány
halljuk!), felhivom önöket ezen határozatra; mond-
ják ki önök azt, hogy azon körülményeket, melyek-
nél fogva a hongyülés rendkívülileg is egybe hivatott,
méltó tekintetbe vevén a nemzet el van határozva
koronájának, szabadságának, önállásának védelmére
a legnagyobb áldozatokat is meghozni, és hogy
e tekintetben oly alkut, a mely a nemzetnek ön-
állását, szabadságát legkevesbbé is sérthetné, sen-
kitől semmi áron el nem fogad (erélyes közfel-
kiáltások! úgy van!), hanem minden méltányos
kívánságokat akárki irányában is örökké teljesíteni
kész. Hogy pedig ezen komoly határozatát valósítsa,
miszerint becsületes békét eszközölhessen ha lehet,
vagy győzelmesen harczot vivhasson, ha kell, fel-
hatalmazza a kormányt arra, hogy az ország dis-

ponibilis haderejét 200,000 főre emelhesse, s e végett első perczen 40,000 embert mindjárt kiállíthasson, a többbit pedig ugy is a szerint, mint a haza otalmának, a nemzet becsületének szüksége kívánni fogja. (Hosszas köztetszés) 200,000 embernek kiállítása, fegyverrel ellátása, s évi tartása 42,000,000 frtba 40,000 emberé pedig 8-10,000,000 frtba kerül. Én uraim! előfogom e háznak majd a következő napokban terjeszteni, midőn ez indítványom elfogadtatván, részletesen lesz tárgyalandó, finaciális tervemet, most előre kijelentvén: mikép eszem ágában sincs a nemzettől kívánni, hogy 42,000,000 nyi adót fizessen, hanem ugy gondolom, hogy annyi adót viseljen, a mennyit elbir, s ha ez a szükségelt költségeket nem fedezhetné: hitellel kell a hiányt pótolnunk.

Előlegesen is örömömre válik kijelenteni miként tervem, melyet előterjesztendek, oly adókulcsot foglal magában, melyet azon erdélyi adókulccsal combináltván, mit Mária Terézia ezelőtt egy századdal megállapított, ennél kevesebb, s ha elfogadtatik, s teszen a ház különös intézkedést, hogy a végrehajtás körében sikertelenül ne enyészszék el a nemzet képviselőinek áldozatkészsége; a nemzet meg fogja azt birni nagy terheltetés nélkül, s meg fogja menteni az országot. De a mennyiben a hadi erőnek kiállítására, mely a körülmények szerint szükséges leend, a kivetendett adók elegendők nem lennének: felhatalmazást kérek arra, hogy hitel nyujtassék a kormány számára

azon határig, melyet a képviselők kiszabandnak; s azon határig vagy kölcsön, vagy papiros pénz kibocsátása, vagy más pénzügyi munkát által segítsen az ország szükségéin. Ezek indítványaim. (Helyeslés). Uraim! én azon véleményben vagyok, hogy a határozattól, melyet a ház indítványomra hozand, e nemzetnek jövője függ, nem csak, hanem nagy részben függ azon módtól is, miszerint a ház ezen határozatot hozandja. (Ugy van, igaz!) És az egyik ok, uraim, miért nem akartam én e kérdést a válaszfelirat vitatkozásaiba meríteni. Azt hiszem, hogy midőn egy nemzet minden oldalról fenyegettetik, de magában minden fenyegetés visszaverésére akaratot s erőt érez, akkor a haza megmentésének kérdését semmi kérdéstől nem szabad felfüggeszteni. (Zaj, tetszés s éljenzés.) Ma mi vagyunk e nemzet miniszterei holnap mások lehetnek — ez mindegy — a miniszterium változhatik, de neked maradnod kell oh hazám! s a nemzetnek erőt kell teremtenie. Azért, minden balmagyarázatok kikerülése végett egyenesen, ünnepélyesen kinyilatkoztatom hogy midőn azt kérem: adja meg a képviselőház a 200 ezer főnyi katonát s erre szükséges pénzerőt . . . (Itt szónok nem folytathatta tovább beszédét. Nyáry felkelt s az ünnepélyes csendben jobbját esküre emelve mondá: »megadjuk« és a képviselők határtalan lelkesedéssel keltek fel mindnyájan helyeikről, s a lelkesedés legzajosabb kitörése közt kiálták: megadjuk, s felemelvén kezeiket, esküdni látszanak,

hogy a hazát meg fogják menteni. A lelkesedés kitörése után nagyszerű csend állott be, a lélekzet is megszűntnek lenni látszott, ekkor a szónok, kinek roncsolt testi erejét a lélek mindeddig feltartotta, keresztbe fonta mellén karjait, s könnyes szemekkel mélyen hajlott meg a ház előtt, imígy folytatván beszédét). Uraim! mondani akartam még: ne vegyék e kérést a miniszterium részéről olyannak, mintha maga iránt bizalmat kívánna szavaztatni; — kérni akartam még önöket uraim, hogy ha van valahol a hazában egy sajgó kebel, mely orvoslásra, ha van egy kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé e sajgó kebel, s várjon még egy kissé e kívánság, ne függeszszük fel ezektől azt, hogy a hazát megmentjük (zajos kitörő helyeslés). Ezt akartam még kérni uraim; de önök felállottak mint egy férfiú, s én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom, annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg».

»Az 1848-iki országgyűlésnek ez volt legmagasztosabb mozzanata . . . . A legmagasabb pont, melyen csak a harczmezőn tudott még túl-emelkedni a nemzeti lelkesedés.«

KOSSUTH LAJOS ŐSEI.

---

1. Kossuth de Udvard 1263.
  2. Kossuth András 1359.
  3. Kossuth Fülöp —
  4. Kossuth László —
  5. Kossuth Tamás 1489.
  6. Kossuth Mihály —
  7. Kossuth Mátyás —
  8. Kossuth András 1623.
  9. Kossuth János —
  10. Kossuth Miklós 1661.
  11. Kossuth Dániel —
  12. Kossuth Pál 1696.
  13. Kossuth György 1765.
(Neje : Raksányi Katalin).
  14. Kossuth Pál —
(Neje : Beniczky Zsuzsánna).
  15. Kossuth László 1762—1839.
(Neje : Tyrlingi Wöber Karolin).
-

FÜGGELEK.

KOSSUTH LAJOS CSALÁDJÁRÓL.

A nagy Napoleon szeretett eldicsekedni véle, hogy nemcsak császárnak a francia trónuson, de családjában is ő az első.

Kölcsey, a magyar költő bezzeg másként gondolkodott Még versben is elmondta magáról: »Büszke magyar vagyok én keleten nőtt törzsöke fámnak!«

Előkelő származáson, ősök hosszú sorával nincs is mit röstelleni. Pironkódni ilyesmiért csak méltatlan utódnak van oka. A ki érzi, hogy nem erőteljes új hajtásként virul, csak száraz galy módjára tengődik, élösködik a család fán. És, hogy azoknak a sírköveknek, a mikről aranybetükben ragyog le rá elődeinek nagysága és dicsősége, nem a fényességét, csak az árnyékát tudja fokozni saját középszerűségével.

Hiszen a nagy példák még idegen névvel is lelkesítenek! s a haza földjét-rögjét minden másnál drágábbá, szentebbé mi teheti, mi avatja valjon, ha nem azok a sirhalmok, a melyek alatt apáink és dédapáink porladoznak . . . . És a hol Petőfi szerint, még századok multán is meghatva borulnak le a késő unokák . . . . és áldással rebegik el

azok szent neveit a kik hazájuknak, hazájokért éltek, küzdöttek, haltak! . . . .

Kossuth Lajos családfájának gyökerei szintén visszanyúlnak, így nyúlnak vissza a messze multba. A tatárjárásig! Sőt tul ezen, az első Árpádházi királyok udvaráig.

A Kossuthok ősi közös fészke: Kossuthfalva ősrégi családi birtok. S örökség rendjén egymást fölváltó jogos gazdái többé kevésbbé, de egyforma hazafisággal és szeplőtlen névvel szerepet játszanak mindig Turóczmegye közéletében.

Innen származnak át a szomszédba, nevezetesen Zemplénmegyébe; legtöbbször vérbeli kötelék révén . . . S kivivják mindenütt az egri nevet.

Kossuth Lajos édes atyja, *László* vendégül vetődött nagybátyjához, egy zemplénmegyei gazdag főszolgabíróhoz. Ott rekedt aztán végkép. S nőül vétén tyrlingi *Wóber* Saroltát a vármegye krónikáiban bölcsőjével is egy lapra kerül a magyar nemzet ezeréves történetének legtündöklőbb vezéralakja; *Rákóczy Ferencz* és *Kossuth Lajos*.

Mint apáról, Kossuth Lászlóról saját halhatatlan nagy fia állította ki a tiszteletkövetelő bizonyítványt, hogy takarékos férfiú volt világéletében, a ki jól megnézte, hová teszi a garast. Rá volt utalva erre ugy is, mint az Andrássyak uradalmi ügyésze, ugyis, mint önálló ügyvéd Sátoralja-Ujhelyen. De ha fiai jövője forgott szőnyegen, ha ennek neveltetésére kellett a pénz, nem volt oly

anyagi áldozat és tetemes összeg, melytől vissza-riadt volna.

A bőkezű jeles apánál kisebb a közpályán, hazafinak sem volt Kossuth László. Kézze foghatólagon tanuskodik erről az alább következő körlevél, melyben élete egyik legszomorubb eseményét tudatja az országgal:

»Számos nemes megyék a nemzeti lelkes s alkotmányos életet fejtő, s az értelem haladását s egyesültét eszközölő törv. hatósági tudósításokat nemcsak pártolásukra méltatni, hanem szerkesztőjüket Kossuth Lajost megbízott levelezőjüknek nyilatkoztatni szívesek lévén, így *ő nem mint magános polgár, hanem mint azon nemes megyéknek levelezőjük nemzeti parancs következtében állván* e pályán, hatalom karra li leléptetésére annál kevésbbé számolhatott, mentől tisztább lélekkel s szentebb czéllal tölté be polgári kötelességét, mentől *melegebb kebellet buzgott a haza s fejedelem közös elválhatlan érdekének, az értelmességnek kifejlődéseieért*; nem is ok nélkül remélheté, hogy a nemzeti nyilvánosság jogának pártolói, azon számos lelkes megyék, melyek e jogot tulajdonuknak vallák, nehéz pályáján fel fogják tartani s hinnie kellett, hogy a *nemzet igazságos és alkotmányos felszólalása legfelső helyen is viszhangra s méltánylásra fog találni* annyival is inkább reménylé pedig ezt, mentől inkább tudta, miszerint *a nemzeti nyilvánosság jussa*

egyes polgárral el nem eshet, annak állásától föl nem függesztethetik és így a kormány is, őt csak mint egyes eszközlőt fogja tekinteni; azonban f. hó 4-ről 5-re éjjeli egy óra tájban Eötvös József kir. fiskális, egy kapitány, egy strázsamester s számos katonák társaságában a zugligetben, hol két hét óta orvosi javaslat következtében kinlakott, elfogatván, Budára a várban levő katonai laktanyába vitetett, s reggeli 4 óra tájban ugyanazok által pesti szállásán irományai s levelei is elfoglaltattak; mit tisztelt levelezőinek, különösen pedig az őt megbízó nemes megyéknek alázatosan tudtokra adni kötelességének ismeri az atya.

Pest, május 6. 1837.

Kossuth László.“

Hang és tartalom törhetlen lélekre vallanak e sorokban. Törekeny csak a porhüvely volt.◀

Kossuth Lajos már özvegyen és mély gyászban találta édes anyját, mikor kiszabadult a fogságból s visszasíethetett a családi tűzhelyhez .. Balsors csapásai pedig örökös mély gyászba borítják nemsokára a hitvessel és anyával a honleányt is, a ki egyformán kiveszi részét mindenü örömből, búból, a mit a magyarok istene oly bőségesen mért váltakozva fiának is, honának is, s Brüsszelben épen akkor húnyja le mindörökre fáradt szempilláit, mikor Kossuth Lajos észak-amerikai diadalutjáról egy szebb jövő csalóka

reményének első sugarai áradoztak feléje a gyöngetesttel együtt sorvadozó beteg lélekbe . . .

Élő ember, *családi tekintetben is*, akkora áldozatokat, mint Kossuth Lajos, hazájának egyáltalán még soha, sehol sem hozott.

Kora halál itthon, fájdalmas végzet ott künn úgy dönti sirba apját-anyját, hogy hülő ajkaikra bucsucsókot lehelni egyszer a börtönajtó, másszor a belga kormány tiltja.

Legidősb nővérének legifjabb fiát, *Breznay* Istvánt Világos után jóformán csak az ő neve miatt hurczolják börtönbe.

Másik nőtestvérét *Zsulavszkynét* a számkivetés sodrán Amerikában teszi kemény próbára az élet s sanyaru megpróbáltatások után New York mellett a brooklyni temető ad neki csöndes nyugvóhelyet és állandó hajlékot

Még könyörtelenebb egy láthatatlan balkéz Meszlényiné, Kossuth Zsuzsanna iránt, a ki vérben — szellemben, tehetségben — hajlamban annyira egy az ő kedves bátyjával, hogy más és verőfényesebb: életsorsa sem lehet. Rövid boldogság után 1848. jan. hóban elvesztvén férjét, *Meszlényi* Rudolfot, a ki fivére volt a sogornőjének, mint »az összes magyarországi tábori kórházak főápolónője« 72 kórházat szervez s tömérdek együletet alakít az ország minden vidékén; »szentekhez emelkedő ihlettel« gondolja, vigasztalja a sebesült honvédeket és özvegyi fátyolával száritgatja a könyeket, a melyeket a csatamezőn

elvérző hősökért övéik hullatnak patakká gyűlve, tengerré áradva országszerte . . . És hőssé lesz, nem csupán martirra ő maga is a világosi gyásznapi után. Kiszabadulván az anyjával és nővéreivel közös első fogságból iskolát nyitott a fővárosba, így kereste meg a mindennapi kenyerét az egész családnak. Erélye és szerencséje bántotta a bécsi szemeket Mindennemű magyarázat nélkül iskolájával a hatalom őt is bezáratja, hó-apokig vallatja és ezerféleképen gyötri; végül egy halálos betegség, a tüdővész csiráival irgalmatlanul kilöki a nagy világba. Meszlényiné még ekkor is, így is helyt állott: Brüsszelben utolsó pillanatáig ő a védőangyala magára maradt édes anyjának . . . »A sors kereke egy egész világ súlyával ment köröszkül szivemen! zokogja el ekkor irt egyik levelében Őt hétig virrasztottam haldokló anyám ágyánál; nyitott sirja fölött állottam, melyre nem a haza szent földje gördült, — és élek!« . . . Képzelte csak, hogy él . . . A halál angyalának sötét szárnya voltaképen meglebbent már az ő bámulatos szép feje fölött! S alig egy évvel rá, tul az oceánon, egy dugazdak amerikai urnő. mrs Douglas Cruger családi sirboltjában örök éj borul hült tetemeivel, örök fönmaradásra méltó emlékezete fölé is . . .

Kossuth nővérei közül csak egynek, *Rutt-kaynénak* adatott őt tulélnie . . . A kormányzó honnmaradt gyermekeit ez csikaita ki a bécsi kormány körmei közül, s tömérdék fáradalom és

veszély között ő maga vitte ki szüleikhez Kiutahiába. Bátor lélekkel jóval később ismét ő lépte át elsőnek a családból a magyar haza határait a 60-as évek derekán; s miután éveken át leirhatlan gyöngédséggel gyámola és földi gondviselője volt Turinban »a szent öregnek« megérte ennek nemcsak utolsó óráját és páratlan pompájú temetését, de dicsőséges föltámadását is magyar földön abban az országos ünneplésben, a mivel egy egész nemzet pártkülömbség nélkül avatja közös oltárrá örök oltárrá Kossuth Lajos sirját a kerepesi temetőben születésének századik évfordulóján

A hol nem lesz soha, nem szabad hogy illatos koszoru hijával legyen ott az a másik hant sem, a hová nemzeti kegyelet hozta, nemzeti hála szállította, »a genuai tengerfokról« Kossuth nejének és leányának drága hamvait, egyidejűleg az ő koporsójával.

Az életrajz folyamán futólagosan már érintettük, hogy a mi a börtönben senyvedő *hazafinak* ideig-óráig önként volt, föloldhatlan szent kötéssel nemtője utóbb *Meszlényi Teréz* egy egész életre Kossuth Lajosnak, *a férjnek is . . .*

Háttérbe vonulva szerényen mindannyiszor, valahányszor a hatalom legmagasabb polczán milliók sorsa fölött rendelkezik ez a hazában, vagy diadalszekéren millióktól bálványozva járja a világot a hazán kívül. Amde oldala mellé simul szorosan, veritéket törülget, ránczokat simitgat ennek koszorus homlokán biztató szóval, vidám

mosolylyal, rendithetlen erőshitűséggel mindig, ha beborul Kossuth személye, hajléka vagy hazája fölött az égboltozat, s nagyobbá és majdnem mindenhatóvá a nő a szeretet végtelensége által emelkedik.

Ez a főséges égi láng lobog *Meszlenyi* Teréz keblében, midőn hónapokon át hajléktalanul bolyong, bujdosik a hazában ide s tova majd egérutat lelve átoson a széles Dunán, s egyszerre csak ráborul száz és százmértföldnyi távolságban ő utána bánkódó, ő érte remegő férjének lázasan dobogó szive fölé . . . És panasztalanul osztakozik mostantól minden roszban, a miből holtig kijut a nagy embernek. Követi készségesen mindenüvé: Ázsia vadvirágos mezőire épügy. mint Anglia örök-köd ülte vagy Italia örök-kék ege alá. Kárpótolja százszorosan minden csalódásért, veszteségért, a mik a magán embert és politikai vezért idők és körülmények változása szerint napról-napra tömegesebben, kirívóbban érik barátok, hivek, elvtársak, pártok, táborok részéről . . . És van szemeiben egy derült sugár, van szive mélyén egy vigasztaló hang a porba sujtott apához akkor is, mikor ő maga keserű könnyet ont titokban, s remegő ajkáról az utolsó bucsuszó vigasztalan fájdalomtól tompán és sötétben kíséri le a sír ölébe egyetlen leányukat, Vilmát, a ki még be sem töltötte 18-ik évét, de a kít 1862 április 22-én

Nerviben ifjusága daczára már hosszú, kinos szenvedéstől váltott meg a halál.

Arany igazság, megható valóság s egy ritka nemes lény méltó emléke ezzel lett, ezért volt minden betű abban a rövid siriratban melyet közömbös vésű rótt föl a márványlapra: »*Memoriae Hungariae Conjugi et matri omnibus virtutibus ad ornatae Maritus in consolabilis et Fili-i lugenta Fraciscus et Ludovicus Hoc posnere monumentum. Decessit vita in Exilio Augustae Taurinorum. Die prima Semptrembis ano 1865.*

»Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója imádott nejének, Meszlényi Teréznek emlékezetére.

A minden erénnyel ékeskedő hitvesnek és anyának a vigasztalhatlan férj és gyászoló fiak Ferencz és Lajos állították az emlékkövet. Meghalt számkivetésben 1865 szeptember 1-én

Az apjokkal közösen gyászoló, másképen is, de legkivált az elvesztett haza lángoló szeretetében apjokra ütött jeles két fiu közül az idősbik *Ferencz* 1841-ben az ifjabb, *Lajos* Tódor 1843-ban született; mindkettő Pesten; és keresztanyja az előbbinek *Deák* Ferencz volt. Gondtalan gyermekéveik összeesnek a magyar nemzet legizgalmasabb napjaiva' és zsenge koruk sem védi meg őket a gyösztes tél erőszakos bosszujától. Az angol királyné hathatós beavatkozására azonban hamar megnyílik előttük a fogház kapujával a magyar határon zsoldosokból álló sorompó is: mehetnek, mennek szabadon egy bizonytalan idejű számkivetésbe; egy

szomoruan kétséges Jövendő elé . . . . és kioltani lelkökben az isteni szikrát, feledtetni vélők hazát és anyanyelvet közel félszázados vándorlás sokfelé kanyarodó, sokszor rögös ösvényein nem képes semmiféle változás, fordulat, viszontagság, anyagi inger . . . . s életök alkonyán a köztisztelet és tekintélyes állás legsajátosabb egyéni szerzemény mindkettőnél.

Egymás oldalán, nemes vetélkedésben serdülnek ők legénysorba, érnek férfiakká, fejlődnek. izmosodnak önérzetes, önálló emberekké. S kiutahiában *Karády*, Angliában *Rónav* Jácint intézi első lépéseiket az ismeretek végtelen birodalmában.

De nem maradt el egymástól a derék két fiú Londonban, Párisban, a felső iskolákban és az egyetemen sem s egyformán kitűntek mindenhol, főleg a matematikában és a természettudományokban 1859-ben Palmerston lord személyesen kézbesítette Kossuth Ferencznek a politikai Economiában nyert első díjat.

A 60-as évek kezdetén átköltöztek szüleikkel Olaszországba ők is, s a Genuát Spezziával összekötő tengerparti vasuti vonal kiépítésénél olyan kiváló a szónak legfényesebb jelentésében elsőrangú szakembereknek bizonyultak, hogy értékes szolgálataikat megfelelő hivatalokban igénybe vette, biztosítani iparkodott magának az olasz állam is.

Félig sikeresen. Lajos Tódor a délolasz-

országi vasutak vezérigazgatója napiglan is Nápoly a székhelye.

Az elsőszülött Ferencz ellenben, miután visszaadta legalább hamvaiban a magyar hazának és földnek legfőbb ékességül és legföltettebb kincs gyanánt a férfiut, a kinél nagyobb ezer év lefolytában nem szült magyar anya, — letette a magyar állampolgári esküt, s élére állva a magyar függetlenségi pártnak, békés uton, erkölcsi eszközökkel folytatja csüggedetlenül, a mit dicsőült apja dicsőségesen megkezdett: kiépítését a magyar államnak olyan erőssé, megnövesztését a magyar fajnak olyan számossá, gazdaggá, műveltté, a minő soha sem volt. de kell azzá lennie mielőbb, ha a népek óriási versenyében kalapács, nem pedig üllőképen kíván szerepelni . . .

KOSSUTH-NAPTÁR.

- 1802 szept. 19. Kossuth Lajos szül. Monokon.
- 1825 27. Kossuth Lajos absens legatus Pozsonyban Révay Ferenczné és Szentiványi Jánosné részéről.
- 1832 Kossuth Lajos absens legatus Vécsey Sámuel br. helyetteseként »Országgyűlési Tudósítások«
- 1836. »Törvényhat. Tudósítások« megindítása Pesten.
- 1837. máj. 4 5 közt éjjel Kossuth elfogatása.
- 1840. Kossuth Lajos kiszabadul a börtönből. Nőül veszi Meszlényi Terézt.
- 1841. Kossuth Lajos átveszi a »Pesti Hírlap« szerkesztését. Megalakítja az iparegyesületet
- 1842 Kossuth Lajos megteremti az első orsz. iparkiállítást.
- 1844 Kossuth Lajos visszalép a »Pesti Hírlap«-tól
- 1845. Védegylet, Hetilap, gyáralapító és keresk. társaság keletkezése
- 1846. Csöndélet Tinnyén. Kossuth Lajos vezéralak Pest-vármegye közgyűlésén
- 1847. okt. 18. Kossuth Lajos nagy többséggel Pestvármegye követé lesz.
- 1847. nov. 22. Kossuth Lajos válaszfőlirati javaslata országos visszhangot kelt.
- 1847. decz. 15. Kossuth Lajos visszavonva javaslatát oda dobja élethalál harcra a kormány lábai elé a keztyűt.
- 1848. márcz. 3. Kossuth Lajos korszakalkotó beszédet tart Milliók vágya reménye megvalósul a nemzet ujja-születésében.

1848. márcz 15 Kossuthot Messiásként üdvözik Bécsben.
1848 márcz. 31. Felelős magyar ministerium szentesítése.
Kossuth Lajos pénzügymini-ter.
1848. A magyar fővárosba érkező Kossuthot, a most már
kir. szentesítéssel ellátott 48 iki alkotmány Teremtőjét
örjöngő lelkesedéssel fogadja a nép
1848. máj. 24. Kossuth Lajos fölhívására a fővárosban
országos adakozás kezdődik egy nemzeti pénzalapra
1848. júl 1 Kossuth »Hirlapjából« megjelenik az első szám.
1848 júl 17. Kossuth Lajos csodaszép beszédben 200 000
honvédet és 42 millió frtot kér az országgyűléstől
1848 aug. 5 Az első Kossuth bankó.
1848. szept. 22 Honvédelmi bizottság alakul. Feje, lelke
Kossuth.
1848. szept. 24. Kossuth Lajos megkezdi körutját az al-
földön fegyverre szólítván a népet.
1848. okt. 8. Batthiány végkép visszavonulván Kossuth a
hym. bizottság élén átveszi az ország kormányzását,
1848. okt. 18. Kossuth Lajos látogatása a felső dunai
táborban.
1848. nov. 1. Kossuth Lajos megteszi Görgeyt a felső dunai
sereg vezérévé.
1848. nov. 6. A bécsi kormány hazaárulóvá bélyegzi
Kossuthot
1849. jan. 1. Kossuth a kormányval Debreczenbe költözik.
1849. jan. 9. Kossuth bámulatos ékesszólása új bátorságot
áraszt a csüggedő szivekbe.
1849. márcz 5. Hadi tanács T. Füreden Kossuth Lajos
elnöklete alatt.
1849. márcz 30. Kossuth Görgeyt fővezérré kinevezeti.

- 1849 ápr. 8—9. Kossuth meglátogatja a diadalszerző hadsereget s visszatér Debreczenbe.
1849. ápr. 14. Kossuth Lajos Magyarország kormányzója
1849. jun. 5. Kossuth Lajos dicsősége tetőpontján. Diadalutja a magyar fővárosba
1849. jul. 12 Kossuth Lajos tanácskozása Bemmél, Görgey immár kézzelfogható gonosz szándékainak ellensúlyozására
1849. jul. 12. Kossuth Lajos és az országgyűlés Szegedre menekül.
- 1849 aug. 11. Görgey átveszi Kossuthtól diktatori czimmet a főhatalmat. Kossuth Lajos átlépi Orsovánál a magyar határt.
1849. aug. 13. A világosi fegyver letétel
1849. okt. 6. A 13 legendai hős martyr halála. Batthányt golyó általi halállal végzik ki.
- 1850 jan. 1-én Kossuth Lajos s 67 »szökevény« ellen törv. vizsg rendelnek el
1851. szept 22-én Kossuth Lajos 35 nemessel egyetemben kötél általi halálra ítéltetett s nevök a bitófán ki-szegeztetett az ítélet a szolgálati szabály értelmében végre is hajtattott.
1850. Kossuth gyermekeit az osztrák kormány szabadon bocsátja
1851. Kossuth Lajos Viddinen át Sumlába érkezik. Beljebbezés Kiutahiába.
1851. Kossuth Lajos elhagyja Kiutahiát Körut Angliában és Észak-Amerikában.
- 1852 Kossuth bankók kibocsátása Észak-Amerikában angol nyelven febr. és jul. 1. kelettel.

1854. Szózat Európa népeihez Massini és Ledru Rollinnal
1860. Kossuth bankók nyomatása Angolországban magyar nyelven »Resurge« jelmonddal. Kossuth olaszországba megy.
1861. A bécsi kormány pörrel támadja meg Kossuthot. A bankók máglyára kerülnek.
1861. Kossuth Lajos Cavourral és Viktor Emanuellel tárgyal. Szeződés a Magyar nemz igazgatóság és az olasz kormány között. Magyar Legió.
- 1863 Kossuth Lajos Turinba költözik. Élénk összeköttetése a lengyel forradalommal, Magyarország érdekében.
- 1865 Kossuth Lajos egyidőre félre vonul
1867. Deák Ferenczhez ir nyílt levelet.
1869. Kossuthot Szentes városa orsz. képv. választja.
1874. Kossuth Lajos Collegno községben Baracconeba költözik Ihász ezredessel.
- 1879 Számtalan város diszpolgárává vál. Kossuthot. Gyönyörű levelei.
1883. Visszamegy Turinba s itt lakik (Via dei Mille 22) testvérével Ruttkaynéval A magyaroknak ez időtől fogva zarándokló hely Kossuth Lajos háza.
1883. Helfy unszolására »Iratái« megírásához kezd s ezzel keresi kenyerét s a tollat csak halálos órája előtt teszi le.
1889. 850 magyar látogatja meg Kossuthot. Kossuth Lajos három órán át tartó beszédet mond, Hattyudala volt ez, páratlan a világtörténelemben
- 1894 márcz. 20. Turinban meghalt.
1894. márcz 28. Turini gyászünnepély

1894. márcz. 30. Kossuth Lajos holttestét haza hozzák
Ugyanekkor temetik hazai földbe Kossuthnének s
leányának Vilnának koporsóját.

1894. ápr. 1 Kossuth temetése, minden képzeletet fölül-
muló fénynyel s nemzeti részvéttel. Jókay mond
beszédet.

1894. ápr. 11. Kossuth Lajos emlékezete a Petőfi és
Kisfaludy társaságában.

Emlékére diszes Mausoleumot állítanak föl a
Kerepesi temetőben. Az országban pedig számtalan
szobrot.

1902. szept. 19 Kossuth Lajos születésének száz éves év-
fordulóját egész Magyarország páratlan fénynyel
ünnepli meg.

TARTALOM.

I RÉSZ.

Előszó	5
Életrajz	10

II. RÉSZ.

Kossuth Lajos a 48/49-iki költészetben	109
Kossuth Lajosról önönmaga és mások	118
Aranykalászok Kossuth műveiből	136

Két beszéd töredék:

1. Szabad hazáért, népért	152
2. Hazáért és szabadságért	158
Kossuth Lajos ősei	165

Függelék:

Kossuth Lajos családjáról	167
Kossuth naptár	178

